

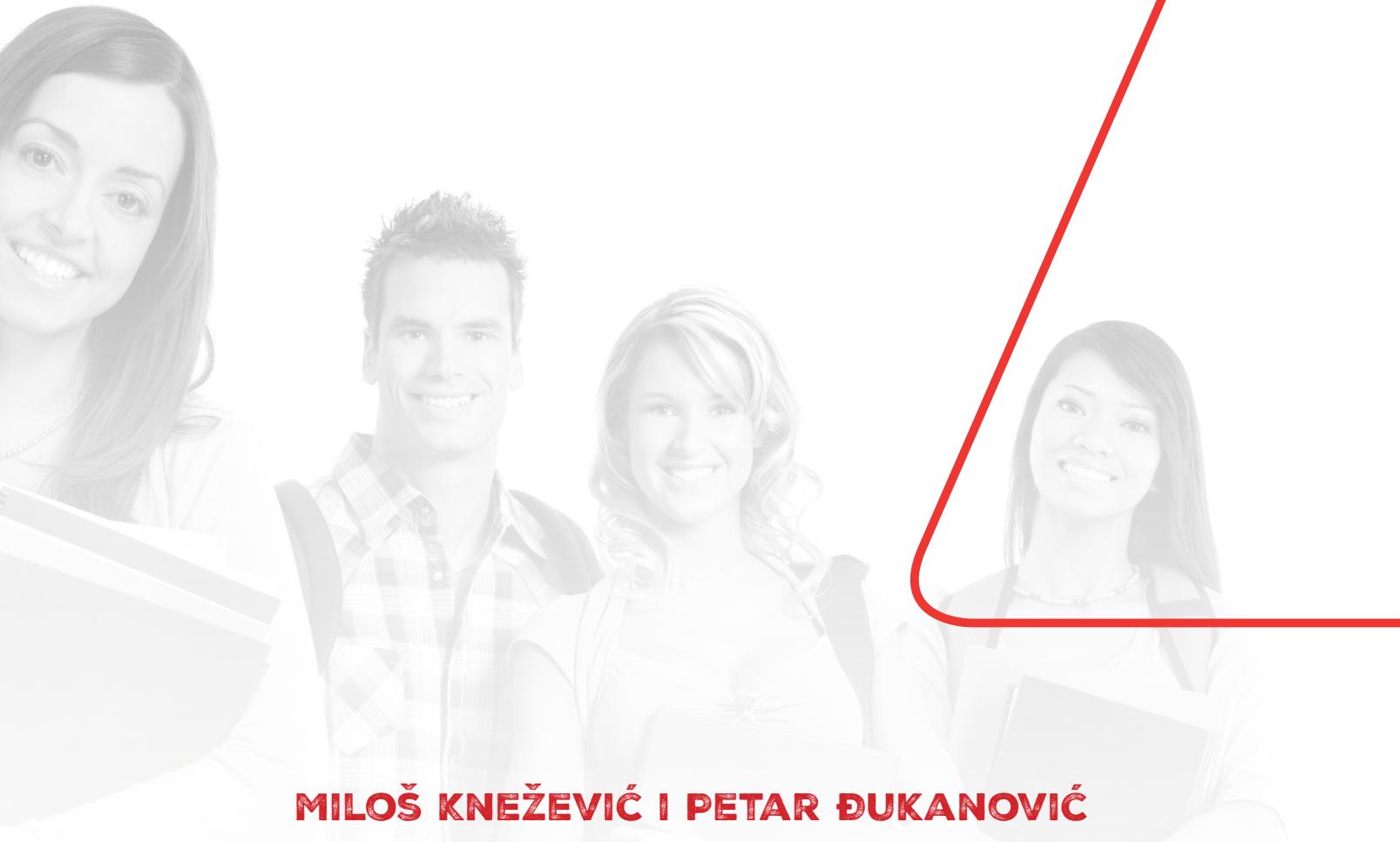
Centar za građansko obrazovanje
Centre for Civic Education

FRIEDRICH
EBERT
STIFTUNG

MLADI- DRUŠTVENI DEKOR ILI DRUŠTVENI KAPITAL?

MILOŠ KNEŽEVIĆ I PETAR ĐUKANOVIĆ

MLADI - DRUŠTVENI DEKOR ILI DRUŠTVENI KAPITAL?

Centar za građansko obrazovanje
Centre for Civic Education

PODGORICA, 2016. GODINE

MLADI - DRUŠTVENI DEKOR ILI DRUŠTVENI KAPITAL?

Izdavač:

Centar za građansko obrazovanje (CGO)

*Centar za građansko obrazovanje
Centre for Civic Education*

Biblioteka:

Aktivni građanstvo

Urednica:

Daliborka Uljarević

Autori:

Miloš Knežević

Petar Đukanović

Dizajn i produkcija:

Centar za građansko obrazovanje (CGO)

Lektura i korektura:

Centar za građansko obrazovanje (CGO)

Štampa:

Studio Mouse

ISBN 978-84-85591-82-2

COBISS.CG-ID 32090896

Sadržaj

• Uvod	6
• Metodološke napomene	8
• Slobodno vrijeme i korišćenje interneta	10
• Vrijednosti i zadovoljstvo životom	19
• Socijalna distanca i diskriminacija	28
• Budućnost	33
• Obrazovanje i zapošljavanje	40
• Politika	46
• Zaključci	57
• Literatura	60

Uvod

Projekat „Mladi u Crnoj Gori – društveni dekor ili društveni kapital?“ ima za cilj da doprinese osnaživanju mladih u Crnoj Gori i njihovom aktivnom učešću u promovisanje demokratskih vrijednosti na kojima se zasniva i Evropska unija. Preciznije, cilj ovog projekta je podizanje svijesti javnosti i zainteresovanih strana o pitanjima, problemima i perspektivi mladih u Crnoj Gori, kao i jačanje kapaciteta mladih za aktivno učešće u društvenim i političkim procesima.

Značaj ovog projekta se ogleda i u činjenici da omogućava sveobuhvatan uvid u jednu od najmarginalizovаниjih društvenih grupa u crnogorskom društvu o kojoj se često govori u javnom diskursusu, ali čije potrebe, stavovi, razmišljanja i mogućnosti nisu adekvatno identifikovani, analizirani. Posljedično, sami mladi nisu dovoljno osnaženi da se suoče sa svim izazovima u pozicioniranju u društvu i obezbjeđenju svog uticaja na tekuće procese.

Period odrastanja za mlade sam po sebi je prilično težak, čak i u stabilnim zemljama, dok u tranzicijskim društvima, kao što je crnogorsko, koja su obilježena drastičnim promjenama društvene stvarnosti to nosi dodatnu složenost. Društvena previranja sa kojima su mlade generacije odrastale ostavile su svoj pečat. Očekivanja od mladih su velika, ali izbjegava se postaviti pitanje što je društvo u cijelini, i što su različiti pojedinačni segmenti društva, uradili da bi se glas mladih čuo i da bi oni primijenili svoja znanja. Znamo li kakvi su stavovi, vrjednosne orijentacije i brige mladih? Pita li njih neko za mišljenje? Da li je ikom stalo što žele? Čak i političari, koji su skloni da svojim obraćanjima, naročito u onim predizbornim, podsjeti društvo da „svijet ostaje na mladima“, rijetko uključuju mlade u proces kreiranja i oblikovanja partitske politike ili procese donošenja odluka unutar same partije. A od povjerenja mladih u državu, od njihove spremnosti da sebe upgrade u stvaranje boljeg i prosperitetnijeg društva zavisiće zapravo budućnost i same države.

Po posljednjem popisu stanovništva iz 2011. godine, mladi u Crnoj Gori, od 15 do 29 godina, čine 21,4% ukupnog stanovništa. Ipak, i dalje ostaju gotovo nevidljivi, zanemareni i marginalizovani. Na primjer, tokom ranije dvije kampanje za parlamentarne izbore (2009. i 2012), Centar za građansko obrazovanje (CGO) analizom novinskih članaka izjava stranačkih funkcionera nije identifikovao nijedan konkretni prijedlog koji adresira potrebe mladih. Ni u posljednjoj, oktobarskoj kampanji za parlamentarne izbore, ključni politički subjekti u Crnoj Gori nisu u svojim predizbornim programima poklonili previše pažnje problemima mladih, niti

su za njih ponudili konkretna i jasna rješenja, kao i precizne i ostvarljive ciljeve za poboljšanje statusa mladih u crnogorskom društvu. S druge strane, dosadašnje analize pokazale su da učešće mladih u političkim partijama u Crnoj Gori predstavlja jedan od osnovnih oblika njihovog društvenog angažmana. Različiti su motivi mlade opredjeljivali za članstvo u političkim partijama: neki su bili vođeni željom za promjenama i ideologijom određene partije, a neki su u tome vidjeli samo šansu za (bržim i boljim) zaposlenjem i pratećim ličnim beneficijama.

U Crnoj Gori postoji određeni zakonodavni i institucionalni okvir kao odgovor sistema na potrebe mladih. Međutim, nedostaje jasna predstava o tome što mladi ljudi mogu zapravo da urade sami kako bi doprinijeli poboljšanju cjelokupnog društva. Glas mladih o aktuelnim društvenim pitanjima, ali i o pitanjima koja se tiču njih samih, u Crnoj Gori se rijetko čuje a još rjeđe uzima za ozbiljno.

Zato je namjera ovog projekta da se kroz rezultate istraživanja obezbijedi empirijski materijal koji će poslužiti za bolje razumijevanje mladih ljudi u Crnoj Gori. Samo istraživanje ponudilo je priliku mladima da izraze svoje lične stavove o različitim pitanjima koja određuju njihove živote, kao i njihovu budućnost. Rezultatima istraživanja, skrenuta je pažnja na mlade kao na osnovni društveni kapital i resurs za dalji razvoj crnogorskog društva.

Samo istraživanje je doprinos, inače, skromnoj istraživačkoj građi o mladima, ali i evaluaciji svega onog što je prethodnih godina činjeno na planu razumijevanja potreba mladih, poboljšanja njihovog društvenog položaja, afirmaciji i podsticaju razvoja potencijala mladih kroz društveni aktivizam. Posljednjih 15 godina nije bilo pokušaja da se na mlade obrati pažnja na ovakav način, iako je postojala potreba u društvu za ovakvim istraživanjem, koje može poslužiti u određenim aspektima kao odlična polazna tačka za neke dalje i veće uporedne analize kada su u pitanju mladi. S tim u vezi, preporuka je da se ova istraživanja rade redovnije, jer podaci zastarjevaju zbog promjena u društvu koje oblikuju i stavove mladih ljudi.

Ukratko, projekat „*Mladi u Crnoj Gori – društveni dekor ili društveni kapital?*“ skreće pažnju da se dosadašnji pogled na mlade kao „društveni problem koji treba rješiti“ mora zamijeniti modernijim pristupom koji mlade posmatra kao društveni kapital u koji treba ulagati.

Metodološke napomene

Prikupljanja podataka za potrebe istraživanja „Mladi u Crnoj Gori – društveni dekor ili društveni kapital?“ obavljeno je tokom oktobra 2016. godine, u 17 opština u Crnoj Gori – gradske, prigradske i seoske životne sredine, a na uzorku od 600 ispitanika/ca.

Što se tiče same strukture uzorka, 28,8% ispitanika/ca bilo je iz sjevernog dijela Crne Gore, 48,6% iz centralnog dijela, dok je 22,6% ispitanika/ca bilo sa juga.

Od ukupnog broja ispitanika/ca koje je obuhvatilo ovo istraživanje 52% je muškog pola, a 48% njih je ženskog pola.

Kada je u pitanju starosna dob ispitanika, imali smo dvije grupe mlađih i to:

- mlade od 16 do 21 godine starosti (49.1%);
- mlade od 21 do 27 godine starosti (50.9%).

Što se tiče samog statusa ispitanika, od ukupnog broja ispitanika/ca:

- 51.5% ispitanika/ca je u procesu obrazovanja;
- 34,4% ispitanika/ca je završilo školovanje i zaposleno je;
- 14,2% ispitanika/ca je završilo školovanje ali nije zaposleno.

Istraživanje je rađeno CATI metodom prosječne dužine od 25 minuta. Stručni i terenski dio za potrebe projekta uradila je agencija Ipsos Strategic Marketing.

Slobodno vrijeme i korišćenje interneta

Postoji dosta definicija slobodnog vremena. Pojedini sociolozi i pedagozi pojavu slobodnog vremena vezuju za postindustrijski period, a sam pojam postao je posebno interesantan za izučavanje 60-tih godina prošlog vijega. Slobodno vrijeme se najčešće može okarakterisati i kao *vreme koje pojedinac ispunjava i oblikuje prema vlastitim željama, bez bilo koje obaveze i nužde.*¹

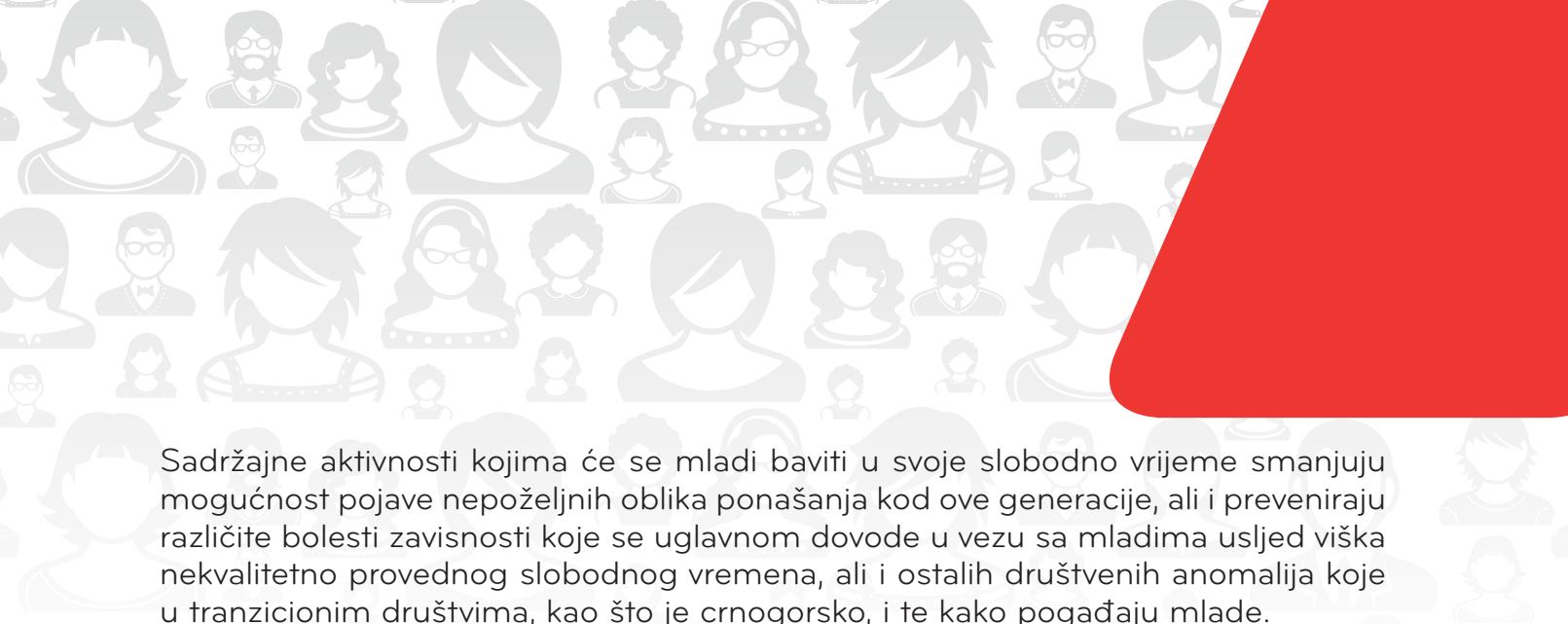
Od mladih se u periodu odrastanja očekuje da na skoro svim područjima ljudskog djelovanja razviju određene socijalne vještine i sposobnosti koje će im koristiti kako bi preuzeli trajne društvene uloge. Upravo je taj period najpodložniji stalnim transformacijama mišljenja, preispitivanjima istih, preuzimanju određenih obrazaca ponašanja, ali i modelovanja načina mišljenja i posmatranja na izvjesne društvene događaje, kao i na društvo u cjelini. S tim u vezi, kroz aktivnosti koje obavljaju u svom slobodnom vremenu, mladi se socijalizuju a u posljednje vrijeme mladima se sve češće poručuje da upravo izbor aktivnosti koje će obavljati u slobodno vrijeme umnogome može uticati na izbor buduće profesije kojom će se baviti.

Na izbor aktivnosti kojima se mladi bave u slobodno vrijeme utiče više faktora – počev od položaja mladih u društvu, položaja njihovih roditelja, stepena obrazovanja, sposobnosti koje posjeduju, navika, interesovanja i slično. Šire gledano, na sve to može uticati samo okruženje u kojem mladi borave, društvene prilike, kultura življenja, mediji a u najvećem i sama ponuda određenih sadržaja za ispunjavanje slobodnog vremena. Aktivnosti kojima mladi razvijaju svoje psihičke, kognitivne i socijalne sposobnosti u savremenim društvima predstavljaju imperativ. Naravno, podrazumijeva se da sve te aktivnosti ne smiju biti nametnute na silu, niti se mogu smatrati obavezom. One moraju biti produkt slobodnog izbora. Takođe, same aktivnosti koje se mladima nude ne smiju ih isključivati iz ostalih aspekata socijalnog života.

Aktivnosti koje upotpunjaju slobodno vrijeme mladih bi trebalo da im pomažu da se razviju u generaciju budućih nosilaca društvenih promjena. Te aktivnosti moraju biti oslobođene svih pritisaka i stega nametnutih od strane roditelja, škole, društva u cjelini, odnosno moraju biti produkt njihove slobodne volje, izbora i zadovoljstva.

---

¹ Pedagoška enciklopedija 2, str. 353, Grupa autora, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1989.

Sadržajne aktivnosti kojima će se mladi baviti u svoje slobodno vrijeme smanjuju mogućnost pojave nepoželjnih oblika ponašanja kod ove generacije, ali i preveniraju različite bolesti zavisnosti koje se uglavnom dovode u vezu sa mladima uslijed viška nekvalitetno provednog slobodnog vremena, ali i ostalih društvenih anomalija koje u tranzisionim društvima, kao što je crnogorsko, i te kako pogađaju mlade.

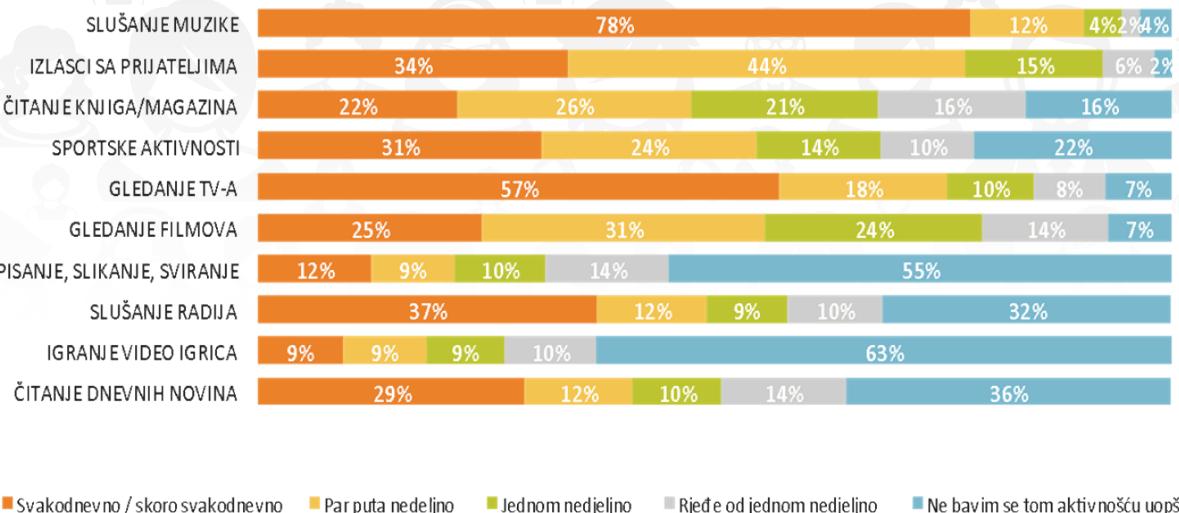
Jedna od najbitnijih funkcija, pored odmora, relaksacije, razonode i sl., koja je karakteristična za slobodno vrijeme je razvoj ličnosti mlađih i ovdje je riječ o ujedno i o najtežoj funkciji slobodnog vremena. Ona biva često zapostavljena kod mlađih, naročito u prilično šturom formalnom obrazovnom sistemu koji svojim lošim i prenatrpanim programom mlađima ne nudi neke veće i prave šanse za razvoj ličnosti, osim onih bazičnih u smislu davanja osnovnih informacija koje služe obrazovanju. Upravo na tome treba raditi u budućem narednom periodu, jer i obrazovne institucije svih nivoa moraju sagledavati slobodno vrijeme mlađih kao prostor za aktivnosti koje utiču na razvoj svaralačkog duha svakog pojedinca/ke i na samorealizaciju ličnosti. Naravno, nijedna osoba nema iste afinitete prema određenim aktivnostima, pa tako ni mlađi čije se interesovanje za određene aktivnosti može često mijenjati zbog složenosti perioda kroz koji prolaze i potreba koji te periode prate. Tako imamo mlađe kod kojih je jača želja za aktivnijim korišćenjem slobodnog vremena, odnosno zadovoljavanjem potreba za bavljenje sportom, izlascima, druženjem sa vršnjacima kroz određene aktivnosti koje imaju za cilj društveno koristan rad, dok kod drugih je to potreba za gledanjem televizije, surfovaniem internetom odnosno nešto pasivnijem korišćenju slobodnog vremena.

Nažalost, svjedoci smo porasta tih pasivnijih oblika korišćenja slobodnog vremena kod mlađih. Krivci za takvo stanje ne mogu se i ne smiju tražiti samo u mlađima, već se mora uzeti u obzir raznovrsnost ponude aktivnosti koje se mlađima nude kako bi aktivnije i kvalitetnije provodili svoje slobodno vrijeme.

Posljednjih decenija, Internet je postao važan izvor informacija, te je stoga uticao na način na koji ljudi, a naročito mlađi koji su po mnogim istraživanjima i najveći konzumenti interneta, uče, komuniciraju, rade ali i zabavljaju se i na taj način pasivno provode svoje slobodno vrijeme. Korišćenje Interneta utiče na zadovoljstvo životom i može uticati na rast i razvoj mlađe individue.

U ovom dijelu istraživanja „*Mlađi u Crnoj Gori – društveni dekor ili društveni kapital?*“ nastojali smo ispitati na koji način crnogorska omladina provodi svoje slobodno vrijeme, koje su to aktivnosti kojima ga ispunjavaju, ali i koliko koriste internet, na koji način i za koje aktivnosti najviše.

Polazno pitanje odnosilo se na vrstu slobodnih aktivnostima kojima su se mlađi bavili u proteklih nedjelju dana.

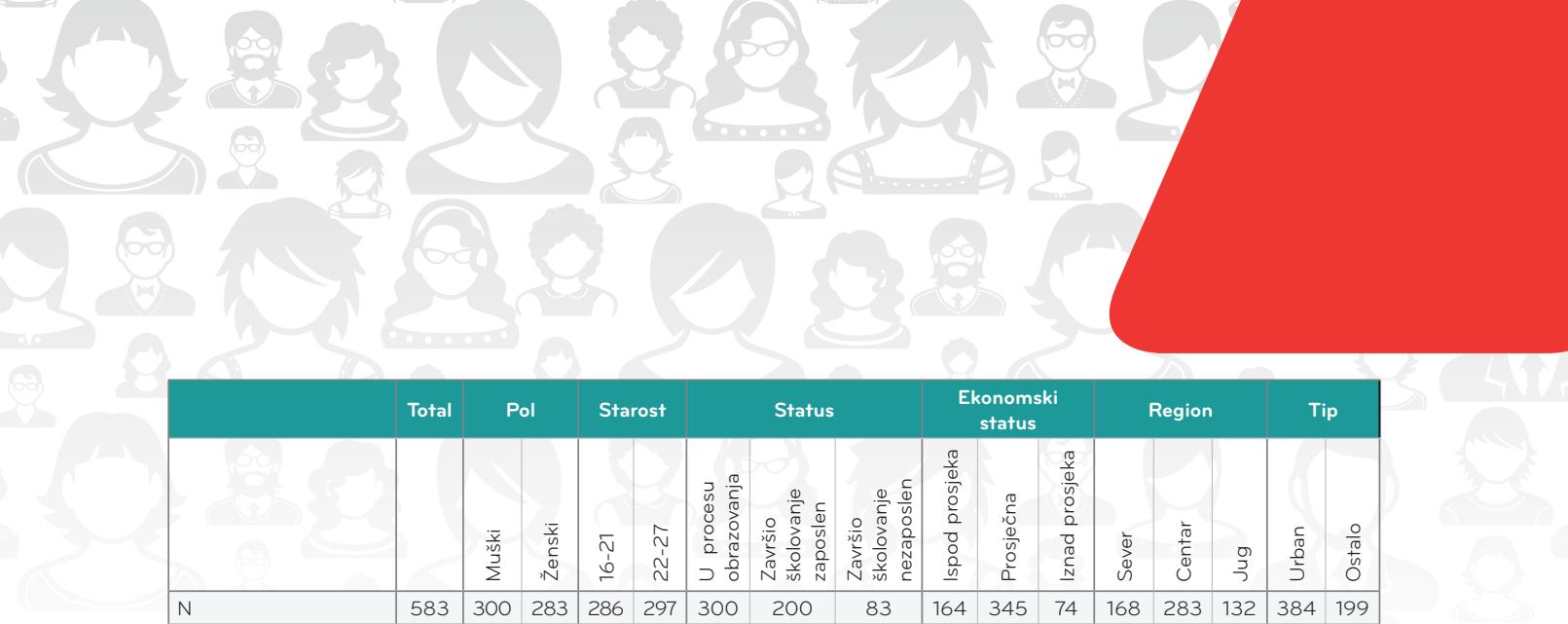
Grafikon 1: Koliko često ste se bavili sljedećim aktivnostima u proteklih nedjelju dana?²

Među mladima su najpopularnije aktivnosti u okviru slobodnog vremena upravo one pasivne, pa je tako 78% ispitanika/ca navelo da najviše svog slobodnog vremena provodi slušajući muziku, a do 57% njih svoje slobodno vrijeme provodi uz gledanje televizije. Pomalo zabrinjava podatak da ove dvije pasivne aktivnosti u svom slobodnom vremenu mlađi u Crnoj Gori praktikuju skoro svakodnevno. Izlaženje sa prijateljima, sportske aktivnosti, čitanje dnevnih novina, ali i slušanje radija približno trećina mlađih praktikuje svakog dana, dok je igranje video igrica aktivnost u kojoj mlađi najmanje provode vrijeme (63%) što je donekle bio iznenđujući podatak ako uzmemo u obzir sve češća pisanja medija o zavisnosti mlađih o video igricama.

Onaj malo kreativniji dio trošenja slobodnog vremena kroz pisanje, slikanje ili sviranje čak 55% mlađih u Crnoj Gori ne praktikuje uopšte. Upravo ovaj podatak mora da bude određena vrsta signala i upozorenja za one koji se bave mlađima da pokušaju da osmisle više kreativnih sadržaja koje mogu ponuditi ovoj populaciji. Mlađi su kreativna snaga koja treba da oblikuje budućnost jednog društva, ako su, sa druge strane, pasivni u svoje slobodno vrijeme kad je riječ o ovim aktivnostima onda taj potencijal ostaje neiskorišćen za društveni razvoj.

Značajnije rodne razlike kod ovog pitanja su te što se na primjer 45% muškaraca izjasnilo da se skoro svakodnevno bavi sportom, dok je svega 17% žena reklo da se ovom aktivnošću bavi svakodnevno.

² Baza: Ukupna ciljna populacija

	Total	Pol		Starost		Status			Ekonomski status			Region			Tip	
		Muški	Ženski	16-21	22-27	U procesu obrazovanja	Završio školovanje zaposlen	Završio školovanje nezaposlen	Ispod prosjeka	Prosječna	Iznad prosjeka	Sever	Centar	Jug	Urban	Ostalo
N	583	300	283	286	297	300	200	83	164	345	74	168	283	132	384	199
sig		0.00		0.04		0.07			0.66			0.50			0.52	
Svakodnevno / skoro svakodnevno	31.1	45	17	37	26	33	32	23	33	29	36	30	33	30	32	29
Par puta nedeljno	23.5	25	22	23	24	25	23	20	22	23	27	24	20	30	22	26
Jednom nedeljno	13.6	12	15	13	14	14	10	21	12	15	10	17	14	10	12	16
Rjede od jednom nedeljno	10.2	8	13	8	12	10	12	6	8	12	8	10	11	9	11	8
Ne bavim se tom aktivnošću uopšte	21.6	10	34	19	24	18	23	29	25	21	19	20	23	21	22	21
Total									100%							

Tabela 1: Koliko često ste se bavili sljedećim aktivnostima u proteklih nedjelju dana? – sportske aktivnosti

Razloge za ovako malo „iskriviljenu“ sliku u pogledu rodnih razlika možemo tražiti u cijelokupnom razmišljanju društva u kojem i dalje vlada ustaljena navika i mišljenje da su muškarci u potpunosti predodređeni za bavljenje sportskim aktivnostima, dok se ženama ostavljaju na izbor nešto „nježnije“ aktivnosti. Na primjer, 17% mladih žena izjasnilo se da se skoro svakodnevno bavi aktivnostima kao što su pisanje, slikanje, sviranje dok se za tu istu aktivnost svega 8% mladih muškaraca izjasnilo da se ovom aktivnošću bavi svakodnevno.

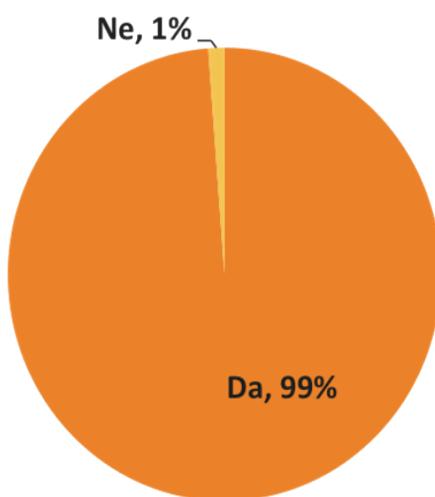
	Total	Pol		Starost		Status			Ekonomski status			Region			Tip	
		Muški	Ženski	16-21	22-27	U procesu obrazovanja	Završio školovanje zaposlen	Završio školovanje nezaposlen	Ispod prosjeka	Prosječna	Iznad prosjeka	Sever	Centar	Jug	Urban	Ostalo
N	583	300	283	286	297	300	200	83	164	345	74	168	283	132	384	199
sig		0.01		0.01		0.05			0.18			0.25			0.76	
Svakodnevno / skoro svakodnevno	12.4	8	17	16	9	16	10	6	14	12	11	11	12	15	12	12
Par puta nedeljno	9.1	9	10	12	6	12	7	6	8	10	7	13	7	10	9	9
Jednom nedeljno	10.0	8	12	11	9	10	9	12	10	11	2	7	13	8	11	9
Rjede od jednom nedeljno	13.5	14	13	12	15	12	14	16	10	15	14	13	14	13	15	11
Ne bavim se tom aktivnošću uopšte	55.0	61	48	49	61	50	60	59	57	52	66	57	54	54	53	58
Total									100%							

Tabela 2: Koliko često ste se bavili sljedećim aktivnostima u proteklih nedjelju dana? – pisanje, slikanje, sviranje

Broj ljudi u svijetu koji je imao pristup Internetu u 2015. iznosio je 3,2 milijarde, odnosno nešto manje od polovine svjetskog stanovništva će do kraja 2016. koristiti

internet, podaci su Međunarodne telekomunikacijske unije Ujedinjenih nacija.³ I Crna Gora ima trend rasta korisnika Interneta, pa tako po istraživanju koje je radio Monstat u Crnoj Gori u 2016.godini 69,8% anketiranih domaćinstava je izjavilo da ima pristup Internetu kod kuće, bez obzira na to da li se koristi ili ne. Procenat domaćinstava koja imaju pristup Internetu je porastao u odnosu na prošlu godinu za 2,3%.⁴

S tim u vezi, pitali smo mlade u Crnoj Gori imaju li pristup Internetu i čak 99% ispitanika/ca se izjasnilo da posjeduju pristup Internetu.

Grafikon 2: Imate li pristup Internetu (bilo koji: Wi-Fi, smartphone, aDSL, cable, dial-up, na javnom PC)?⁵

Zanimljiv podatak je da je Internet dostupan svim kategorijama mlađih u Crnoj Gori jer ne postoje razlike u korišćenju Interneta među mladima iz različitih starosnih grupa, ekonomskog statusa, ali i među zaposlenima i nezaposlenima kao i među mlađima iz urbanih ili ruralnih sredina.

	Total	Pol		Starost		Status			Ekonomski status			Region			Tip	
		Muški	Ženski	16-21	22-27	U procesu obrazovanja	Završio školovanje zaposlen	Završio školovanje nezaposlen	Ispod prosjeka	Prosječna	Iznad prosjeka	Sever	Centar	Jug	Urban	Ostalo
N	583	300	283	286	297	300	200	83	164	345	74	168	283	132	384	199
sig		0.91		0.97			0.99			1.00			0.98		0.83	
Da	98.8	98	99	99	99	99	99	98	98	99	99	98	99	100	99	98
Ne	1.2	2	1	1	1	1	1	2	2	1	1	2	1	1	1	2
Total									100%							

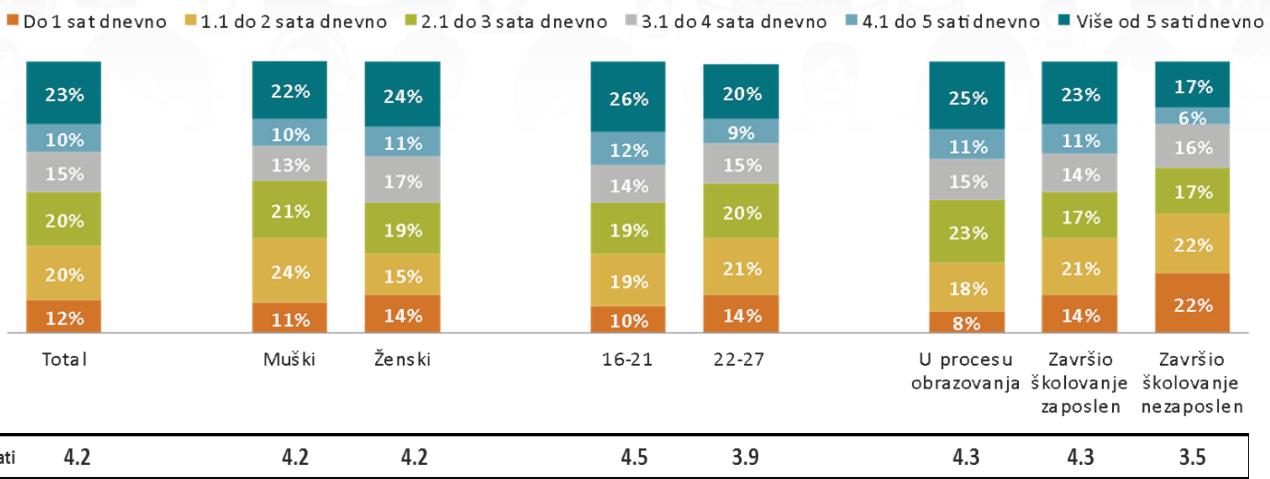
Tabela 3: Imate li pristup Internetu (bilo koji: Wi-Fi, smartphone, aDSL, cable, dial-up, na javnom PC)?

3 UN: Do kraja 2016. polovina svijeta bit će online: <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/un-do-kraja-2016-polovina-svijeta-bit-ce-online>

4 Upotreba informaciono-komunikacionih tehnologija u Crnoj Gori u 2016. godini – Domaćinstva: <http://www.monstat.org/cg/novosti.php?id=2246>

5 Baza: Ukupna ciljna populacija

Zbog negdje ovako i prilično očekivano visokog rezultata, naročito kada uzmemu u obzir istraživanja o upotrebi Interneta kod cijelokupnog stanovništva, sljedeće pitanje upućeno mladima, odnosno onim mladima koji posjeduju Internet, bilo je koliko vremena dnevno provedu koristeći Internet.

Grafikon 3: Koliko vremena (u satima) prosječno dnevno provodite na Internetu?⁶

Analiza odgovora ukazuje da mladi u Crnoj Gori u prosjeku dnevno na Internetu provedu 4,2 sata! Pri tome, ne postoje značajne rodne razlike u praktikovanju ove aktivnosti. S druge strane, mladi uzrasta od 16 do 21 godine u prosjeku provedu 4,5 sata na Internetu dok oni nešto stariji, uzrasta od 22. do 27. godine starosti, u prosjeku utroše skoro četiri sata svog slobodnog vremena. Kada su u pitanju mladi koji su nezaposleni oni na Internetu potroše 3,5 sata svog slobodnog vremena dok zaposleni mladi i oni koji se još uvijek školuju, u prosjeku, na Internetu utroše 4,3 sata. Podatak koji zabrinjava jeste da skoro četvrtina mladih u Crnoj Gori na Internetu dnevno provede više od 5 sati.

	Total	Pol	Starost	Status			Ekonomski status			Region			Tip			
	Muški	Ženski	16-21	22-27	U procesu obrazovanja	Završio školovanje zaposlen	Završio školovanje nezaposlen	Ispod prosjeka	Prosječna	Iznad prosjeka	Sever	Centar	Jug	Urban	Ostalo	
N	576	295	281	282	294	297	198	81	161	342	73	164	280	132	382	194
sig		0.11	0.34			0.09			0.77			0.51		0.22		
Do 1 sat dnevno	12.2	11	14	10	14	8	14	22	14	12	8	15	11	11	10	17
1.1 do 2 sata dnevno	19.8	24	15	19	21	18	21	22	20	20	18	22	21	16	20	20
2.1 do 3 sata dnevno	19.9	21	19	19	20	23	17	17	17	20	23	18	22	19	21	18
3.1 do 4 sata dnevno	14.8	13	17	14	15	15	14	16	16	15	11	13	14	18	15	14

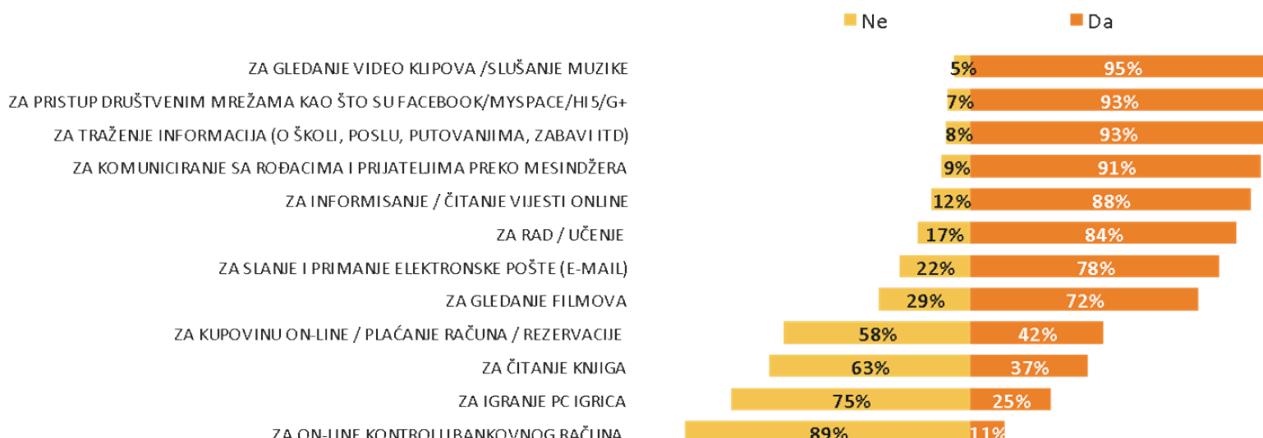
6 Baza: oni koji imaju pristup internetu (99% od ciljne populacije)

4.1 do 5 sati dnevno	10.4	10	11	12	9	11	11	6	9	10	17	9	9	15	11	9
Više od 5 sati dnevno	23.0	22	24	26	20	25	23	17	24	22	24	23	23	21	24	21
Total	100%															
Prosjek sati	4.2	4.2	4.2	4.5	3.9	4.3	4.3	3.5	4.2	4.2	4.4	4.2	4.1	4.3	4.3	3.9

Tabela 3: Koliko vremena (u satima) prosječno dnevno provodite na internetu?

Jedno od pitanja koje je postavljeno mladima koji koriste internet odnosilo se na razloge zbog kojeg ga koriste, i kao što se može vidjeti iz grafikona, mladi u Crnoj Gori, Internet najviše koriste za zabavu i razonodu, potom za pristupanje društvenim mrežama, za komuniciranje sa rođacima i prijateljima putem mesindžera, ali i za istraživanje različitih informacija.

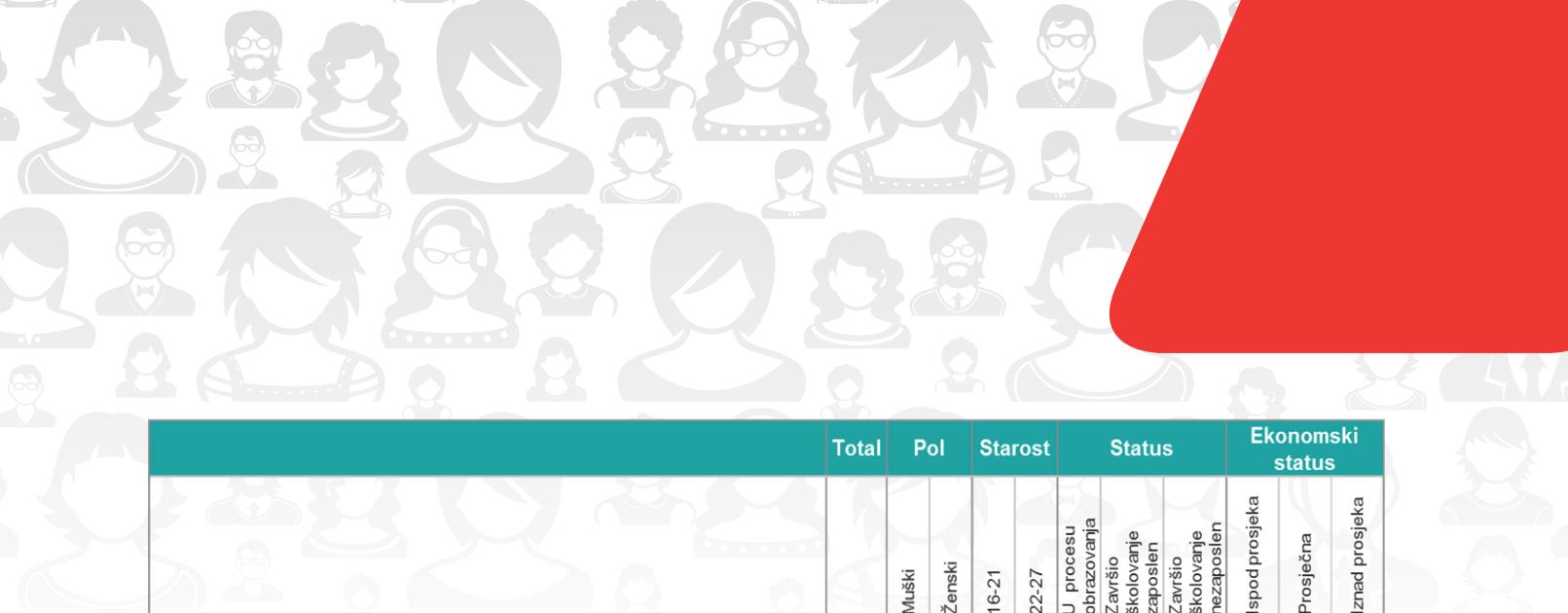
Iako na Internetu potroše četiri sata svog slobodnog vremena, a jedna četvrtina mladih ispitanika/ca čak i više od toga, zabrinjava podatak da to vrijeme najviše koriste za socijalnu komunikaciju, zabavu i razonodu odnosno za pasivne aktivnosti o kojima je ranije bilo riječi. S obzirom na to da ne postoji jednoznačni zaključci o pozitivnom ili negativnom uticaju Interneta, činjenica da ga mladi u Crnoj Gori koriste najviše za ovaku vrstu aktivnosti jeste povod za razmišljanje na temu: kako motivisati mlade da društvene mreže i druge sadržaje stave u funkciju vlastitog razvoja i društvenog aktivizma.

Grafikon 4: Da li koristite internet u sljedeće svrhe?⁷

Sa druge strane, Internet danas omogućava, a u krajnjem slučaju koristi se i kao sredstvo za obavljanje brojnih svakodnevnih obaveza i poslova, poput plaćanja računa, kupovine i sl, ali ga mladi u Crnoj Gori ne koriste dovoljno za te svrhe što može biti problem, jer su to vještine korišćenja interneta za ono što se danas zove funkcionalnom pismenošću svakog građanina/ke u modernom, digitalizovanom društvu.

7 Baza: oni koji imaju pristup internetu (99% od ciljne populacije

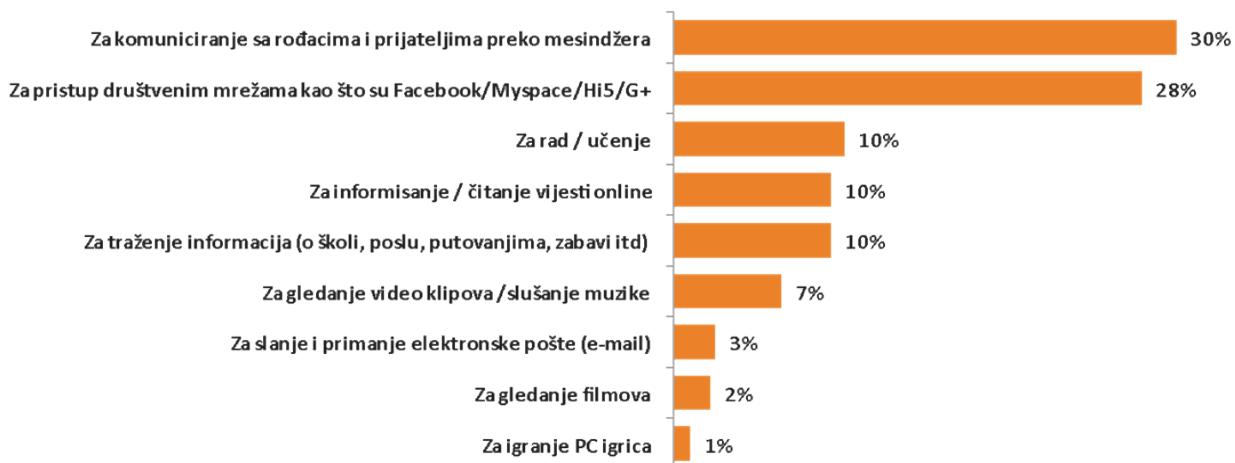

	Total	Pol	Starost		Status			Ekonomski status			
			Muški	Ženski	16-21	22-27	U procesu obrazovanja	Završio školovanje	Zaposlen	Završio skoloovanje	Ispod prosjeka
N	576	295	281	282	294	297	297	198	81	161	342
Za gledanje video klipova /slušanje muzike	94.9	95	95	96	94	96	95	90	91	91	96
Za pristup društvenim mrežama kao što su Facebook/Myspace/Hi5/G+	93.0	95	91	96	91	94	93	89	92	92	94
Za traženje informacija (o školi, poslu, putovanjima, zabavi itd)	92.5	90	96	90	95	93	90	99	89	89	94
Za komuniciranje sa rođacima i prijateljima preko mesindžera	91.1	91	91	92	90	92	91	89	90	90	95
Za informisanje / citanje vijesti online	87.9	90	86	85	91	87	87	92	91	91	86
Za rad / učenje	83.5	81	86	88	79	92	75	71	75	75	86
Za slanje i primanje elektronske pošte (e-mail)	78.0	75	81	73	83	79	77	76	73	73	79
Za gledanje filmova	71.5	79	64	75	68	73	74	61	66	72	80
Za kupovinu on-line / placanje racuna / rezervacije	41.7	46	37	39	44	39	48	37	40	40	53
Za čitanje knjiga	37.0	33	41	42	32	43	28	38	36	37	37
Za igranje PC igrica	25.3	36	14	30	21	30	20	19	28	22	35
Za on-line kontrolu bankovnog racuna	10.7	13	8	9	12	8	16	8	9	10	18

Tabela 4: Da li koristite internet u sljedeće svrhe?

Rodne razlike, kada je u pitanju korišćenje Interneta, su skoro nevidljive. Jedina razlika koja se primjećuje je ta što, na primjer, muškarci nešto manje od žena koriste Internet za traženje informacija o školi, poslu, putovanjima, zabavi itd. No, muškarci u nešto većem procentu (36%) koriste Internet za igranje PC igrica dok na primjer 14% žena Internet koriste za ovu aktivnost.

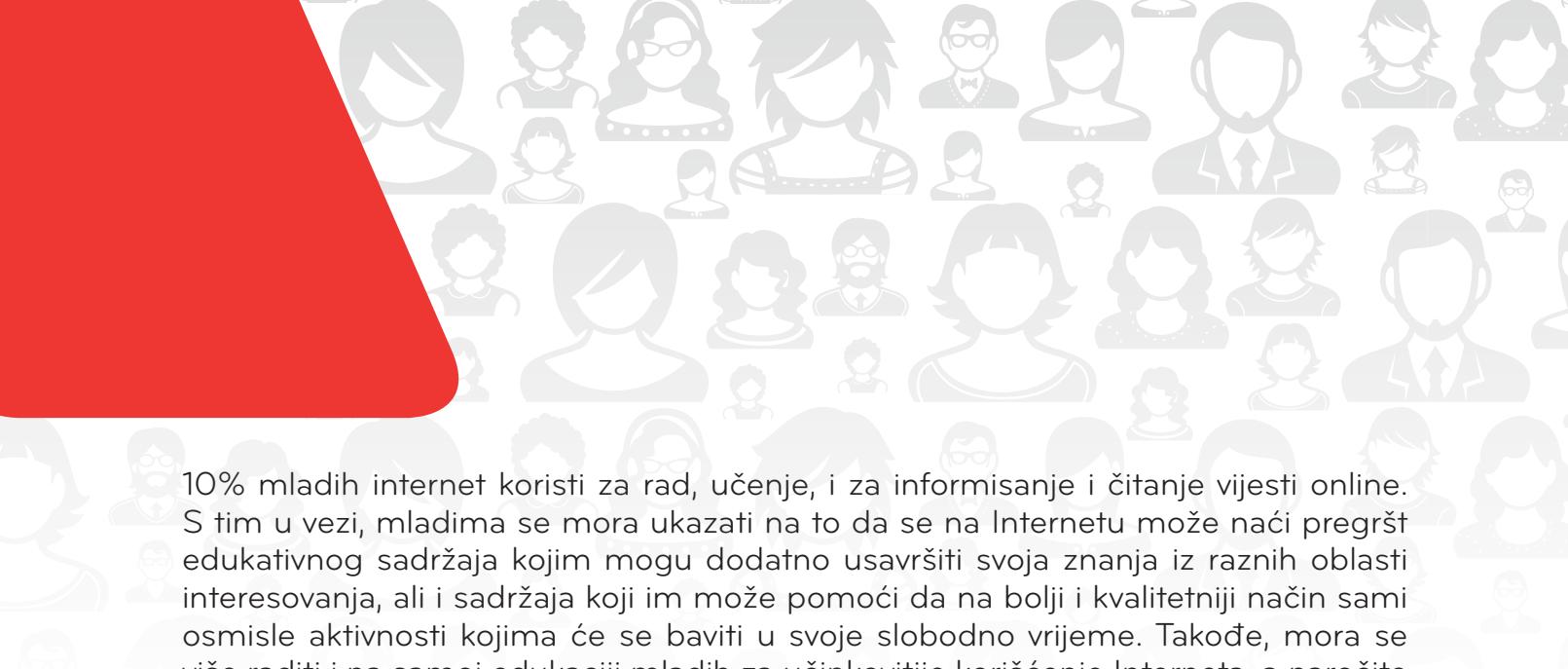
Posebno je zanimljivo bilo istražiti kod mladih to za koju od ovih aktivnosti najviše koriste Internet.

Grafikon 5: Za koju od stvari koje ste naveli najčešće koristite Internet?⁸

Mladi u Crnoj Gori Internet najviše koriste za komuniciranje za rođacima i prijateljima preko mesindžera (30%) i nešto manje je onih koji Internet koriste za pristup različitim društvenim mrežama (28%). Prilično je zabrinjavajuća činjenica da svega

8 Baza: oni koji imaju pristup internetu (99% od ciljne populacije)

10% mlađih internet koristi za rad, učenje, i za informisanje i čitanje vijesti online. S tim u vezi, mladima se mora ukazati na to da se na Internetu može naći pregršt edukativnog sadržaja kojim mogu dodatno usavršiti svoja znanja iz raznih oblasti interesovanja, ali i sadržaja koji im može pomoći da na bolji i kvalitetniji način sami osmisle aktivnosti kojima će se baviti u svoje slobodno vrijeme. Takođe, mora se više raditi i na samoj edukaciji mlađih za učinkovitije korišćenje Interneta, a naročito društvenih mrežama koje imaju rastuću popularnost kod mladih. Svjesni činjenice da se radi o jednom od najbržih savremenih medija koji je skoro pa i nemoguće kontrolisati, mlađi moraju znati da su društvene mreže i pogodno tlo za razvoj sajberbulinga (*cyberbullying*) i upravo tu vrstu svijesti i znanja treba osnažiti.

Internet generalno omogućava bržu komunikaciju i može da bude sredstvo povezivanja ljudi. Ali, Internet ne bi smio biti zamjena za živi kontakt, jer to ograničava razvoj komunikacionih vještina mlađih. Komunikacija na društvenim mrežama nije neposredna i često omogućava fenomen lažnog predstavljanja i kreiranja lažne slike o sebi koja se vremenom interiorizuje i utiče loše na razvoj ličnosti mlađih.

Podatke dobijene istraživanjem tema koje se tiču ili imaju uticaja na slobodno vrijeme mlađih i korišćenje Interneta potrebno je dodatno analizirati. Fenomeni uticaja medija svih vrsta kojima su mlađi danas okruženi i izloženi, uslед opšte dostupnosti zasluzuju posebu pažnju, a uzimajući u obzir heterogenu prirodu mogućih negativnih i pozitivnih posljedica po sam razvoj mlađih.

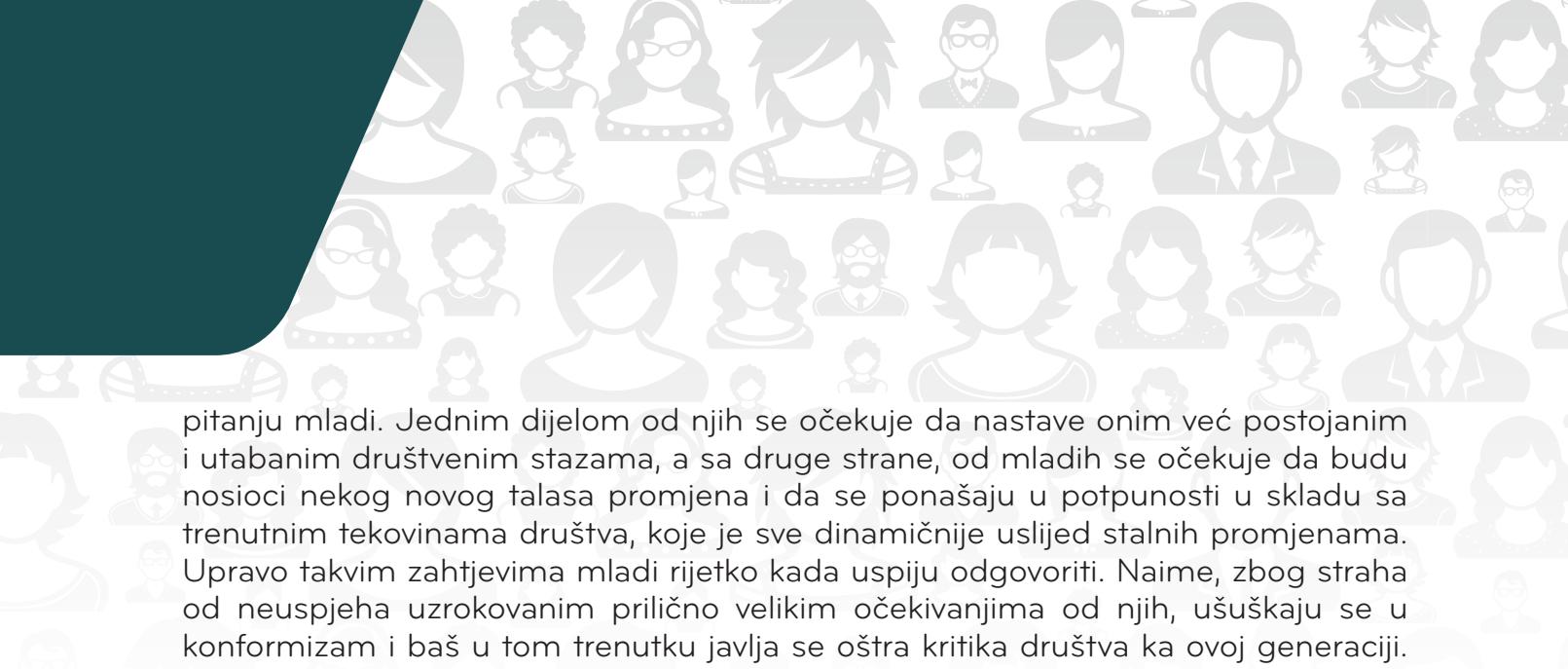
Vrijednosti i zadovoljstvo životom

Upravo su vrijednosti i vrjednosne orijentacije dva pojma koja su najviše razmantrana kroz različite društvene nauke. Prilično je teško dati njihovu jasnu definiciju, s obzirom na to da su bili predmet izučavanja kako sociologa, tako i filozofa, antropologa i psihologa. Posmatrano sa sociološkog aspekta, vrijednosti se mogu okarakterisati kao propisi, naročito oni društveni propisi, moralne norme i ideali koji su specifični za izvjesne društvene grupe i sisteme. Vrijednosti i vrjednosne orijentacije se ne mogu vezati samo za određene situacije u okruženju jedog čovjeka, jer se one preklapaju sa cijelokupnim nizom različitih situacija. Pitanje je što su zapravo vrjednosne orijentacije i vrijednosti koje čovjeka određuju. Da li oni predstavljaju rezultat čovjekovog učenja i prikupljanja informacija tokom cijelokupnog njegovog života, a na što utiču različiti faktori kao što su kulturni, društveni, religijski, istorijski i sl? Sa sigurnošću možemo, pak, ustvrditi da je samo društvo upravo direktni izvor čovjekovih vrijednosti, s obzirom na to da se iste formiraju putem socijalnog učenja i takve služe da nam u najboljoj mjeri pokažu kakve to ciljeve određeno društvo smatra vrijednim.

Najjednostavnije rečeno, vrijednosti predstavljaju one standarde koji nam u izvjesnim situacijama u našoj bliskoj sredini ili najširem okruženju tj. društvu pomažu da odvojimo dobro od lošeg, što valja a što ne valja. Mora se napraviti razlika između stavova i vrijednosti, jer su oni duboko usaćeni u karakter pojedinca. One se razvijaju tokom cijelog života i na njuhovo formiranje utiču različiti faktori kao što su: porodica, određene društvene grupe u kojima se krećemo, obrazovanje, ali i određene ideologije i ideološka uvjerenja.

Vrijednosti i vrjednosne orijentacije kod mladih posebno su interesantan predmet za istraživanje. Na taj način dobijamo sliku kontinuiteta, odnosno diskontinuiteta cijelokupne jedne generacije a upravo kroz tu generaciju dobijamo i sliku čitavog jednog društva. Zbog perioda odrastanja, proces socijalizacije mladih je konstantno u trajanju. Mladi su, za razliku od onih koji su taj proces socijalizacije završili, tj. starijih, mnogo podložniji različitim uticajima društva, pa se i promjene u vrijednostima i vrjednosnim stavovima lako primijete. S tim u vezi, proučavanjem vrijednosti kod mladih dobija se jasna slika trenutnih procesa, ali i odnosa, u određenom društvu mada se isto tako dobija i slika trendova koji uslovjavaju buduća kretanja društva.

Vrjednosnim orijentacijama kod mladih obrazuju se i očekivanja društva kada su u

pitanju mladi. Jednim dijelom od njih se očekuje da nastave onim već postojanim i utabanim društvenim stazama, a sa druge strane, od mladih se očekuje da budu nosioci nekog novog talasa promjena i da se ponašaju u potpunosti u skladu sa trenutnim tekovinama društva, koje je sve dinamičnije uslijed stalnih promjenama. Upravo takvim zahtjevima mladi rijetko kada uspiju odgovoriti. Naime, zbog straha od neuspjeha uzrokovanim prilično velikim očekivanjima od njih, ušuškaju se u konformizam i baš u tom trenutku javlja se oštra kritika društva ka ovoj generaciji. A trebalo bi da bude suprotno. Mladi, prije svega, moraju imati kvalitetne uzore u društvu od kojih bi učili i usvajali kvalitetne vrijednosti i na osnovu njih formirali svoje vrijednosne orijentacije, jer proces sazrijevanja i ulazak u svijet odraslih, ali i svijet rada, je stresan i težak, naročito u društвima kakvo je crnogorsko.

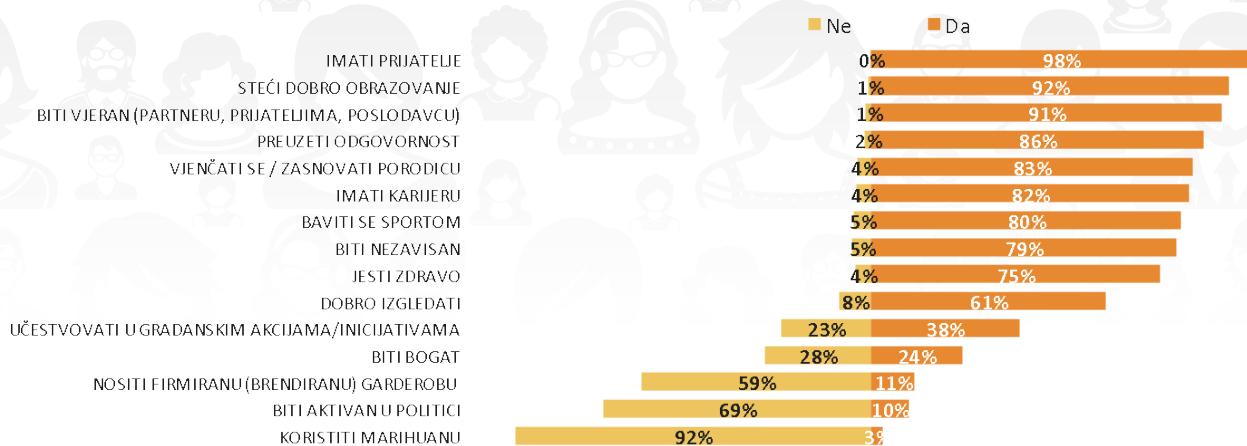
Kod mladih, u periodu odrastanja, upravo vrijednosti predstavljaju jedan od bitnih elemenata za kreiranje njihovog identiteta. Kroz formiranje vrijednosti i vrijednosnih stavova i orijentacija, mladi sebi postavljaju neka od veoma važnih identitetskih pitanja i u zavisnosti od odgovora na ta pitanja zavisiće i stepen njihovog zadovoljstva životom.

Kada govorimo o zadovoljstvu sopstvenim životom ne možemo govoriti o nekom uopštenom modelu, o nekom šablonu koji je univerzalan za svakog čovjeka. Ono je upravo suprotno od svega toga i ti modeli se razlikuju od čovjeka do čovjeka. Na zadovoljstvo životom pojedinca/ke utiču mnogi faktori kao što su: uslovi odrastanja, porodica, vaspitanje, obrazovanje, vrijednosni stavovi uže ali i šire zajednice, kultura, tradicija i sl.

Zadovoljstvo životom jako je promjenljivo zbog navedenih faktora. Na samo zadovoljstvo životom takođe mogu uticati sistemi vrijednosti pojedinca, ali i sistem vrijednosti društva kojem taj pojedinac/ka pripada. Takođe jedan od bitnijih uticaja na zadovoljstvo životom je i pripadnost određenoj grupi odnosno zajednici, ali i starosna dob. Tako u različitim životnim fazama pojedinca/ke će se i mijenjati zadovoljstvo njegovog, odnosno njenog života.

Kroz ovo istraživanje nastojali smo ispitati koje su to vrijednosti i vrijednosne orijentacije koje mladi u Crnoj Gori posebno poštuju i cijene kod drugih, ali i na osnovu tih vrijednosti koliko su zadovoljni svojim životom u Crnoj Gori.

Svjesni činjenice da su svi ljudi, naročito mladi, različiti te stoga imaju i različite vrijednosti, osobine, karakteristike koje cijene kod drugih, pitali smo mlade u Crnoj Gori da nam sa liste ponudjenih stvari izdvoje one koji oni smatraju važnim.

Grafikon 6: Različitim ljudima su različite stvari važne. Da li su Vama sljedeće stvari važne?⁹

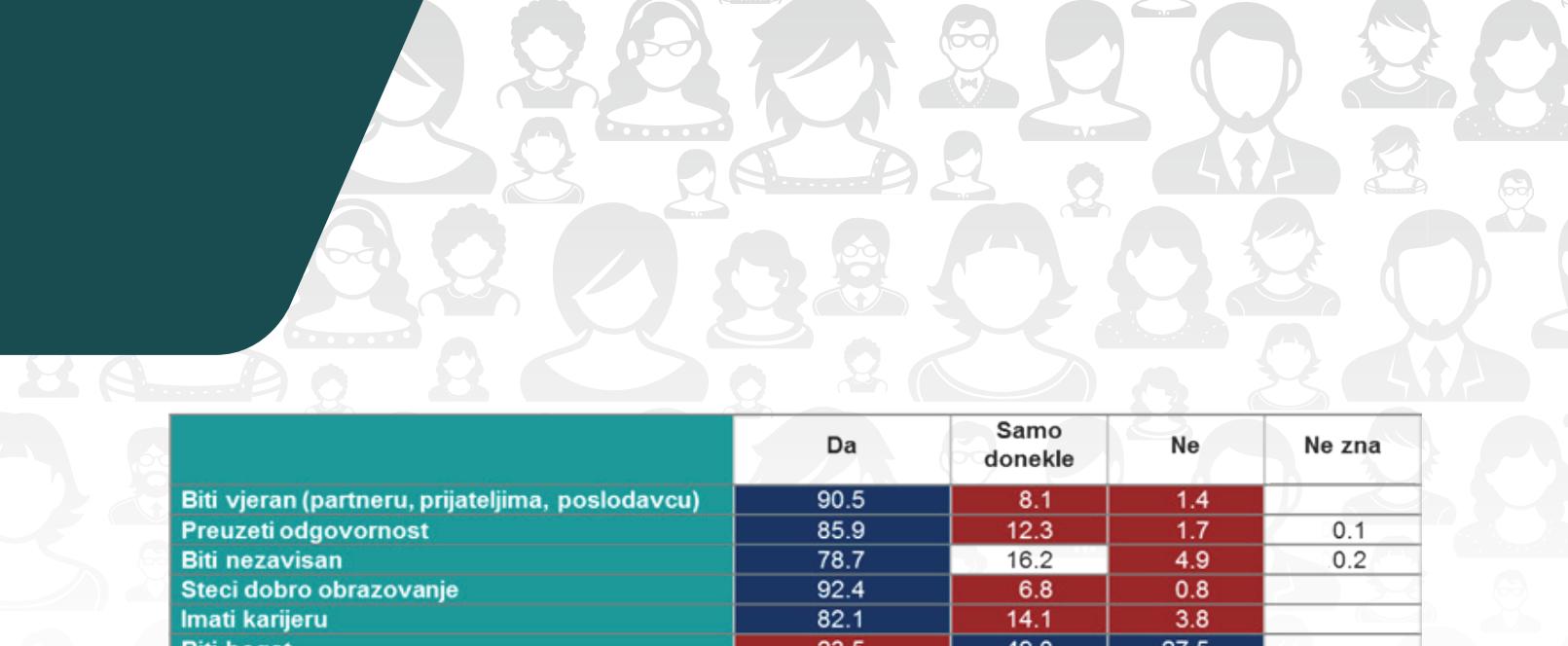
Mladima u Crnoj Gori bitno je imati prijatelje (98%), steći dobro obrazovanje (92%) ali i osjećaj vjernosti (91%). Zanimljiv podatak je da se na ljestvici važnih stvari visoko kotira i osjećaj odgovornosti i preuzimanje odgovornosti (86%). S druge strane, učestovanje u građanskim inicijativama, kao i politički aktivizam, nalaze se na dnu ljestvice važnih stvari kod mlađih u Crnoj Gori – skoro četvrtina ispitanika/ca navodi da ne smatraju da je važno biti uključen u građanske inicijative tj. akcije, dok preko polovina ispitanika/ca, tačnije 69% smatra da nije važno biti aktivan u politici.

Dugoročno gledano, ovo predstavlja ozbiljan problem, jer ako se ovakav trend pada interesovanja za građanski aktivizam i aktivnost u politici (pri čemu treba imati u vidu ono najšire značenje pojma politika) nastavi ne možemo očekivati da mlađi budu inicijatori pozitivnih promjena u društvu, a naročito ne možemo očekivati od njih da se izbore za svoj bolji položaj u crnogorskom društvu. Mlađi moraju konstantno imati na umu da oni osim što predstavljaju budućnost svakog društva, takođe, predstavljaju i sadašnjost i njihovo djelovanje u sadašnjem trenutku je od krucijalne važnosti kako za njih same tako i za buduće generacije.

Takođe, ovakav trend u shvatanju mlađih opasan je za samu demokratsku održivost društva a time i ukupnu perspektivu i položaj mlađih. Moglo bi se reći da mlađi ne percipiraju društvo u kojem žive kao zajednicu kojoj pripadaju i to jeste svakako razlog za zabrinutost, jer sve aspiracije koje imaju teško će biti ostvarljive ako ne postoji interesovanje da se političkim i društvenim angažmanom društvo unaprjeđuje i mijenja na bolje. Ovaj podatak posebno bi trebao da zabrine one koji se politikom bave u najneposrednjem smislu, ali i one koji kreiraju i sprovode omladinske i obrazovne politike.

Pošto su vrijednosti i vrjednosni stavovi bitan faktor za razvoj identiteta mlade osobe, zanimljiv podatak je da na ovo pitanje nije bilo onih koji su *neopredijeljeni* ili *neodlučni* što nam opet donekle sugerše da mlađi u Crnoj Gori znaju tačno koje su to vrijednosti koje cijene kod drugih ali i koje to vrijednosti u društvu prepoznaju kao bitne i važne. (Tabela 5)

9 Baza: Ukupna ciljna populacija

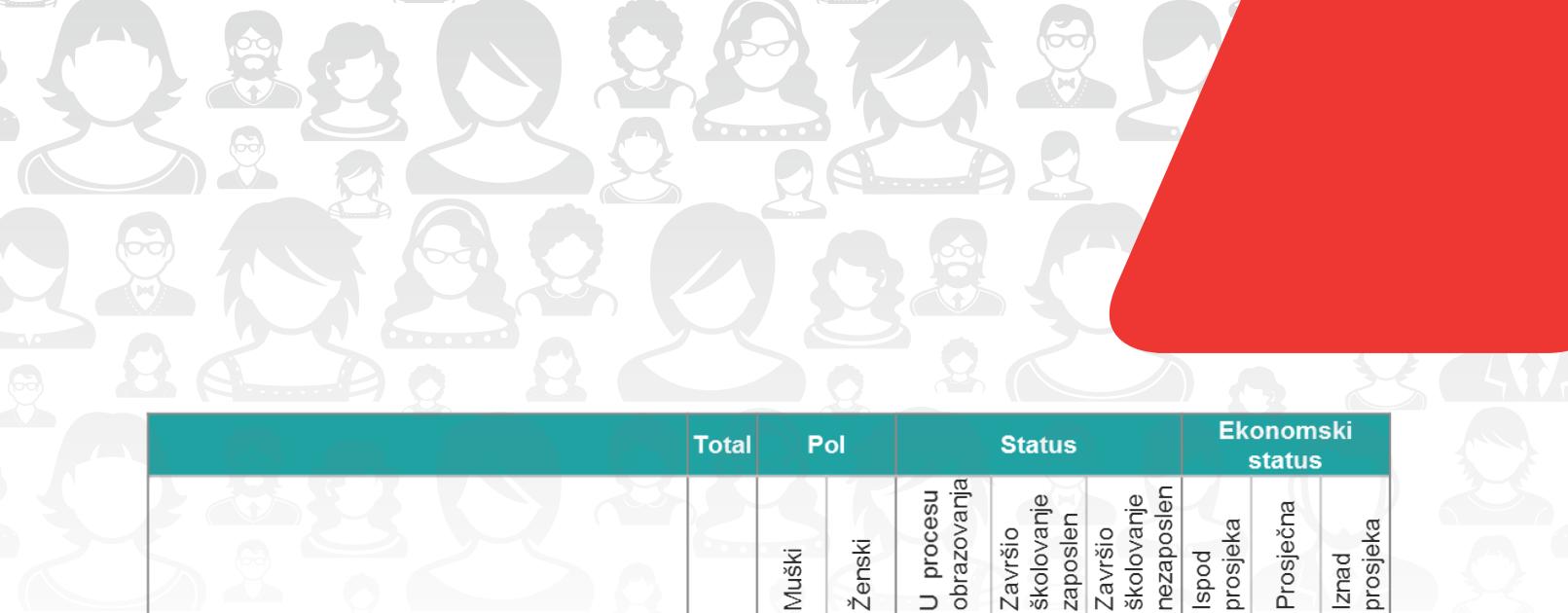
	Da	Samo donekle	Ne	Ne zna
Biti vjeran (partneru, prijateljima, poslodavcu)	90.5	8.1	1.4	
Preuzeti odgovornost	85.9	12.3	1.7	0.1
Biti nezavisan	78.7	16.2	4.9	0.2
Steci dobro obrazovanje	92.4	6.8	0.8	
Imati karijeru	82.1	14.1	3.8	
Biti bogat	23.5	49.0	27.5	
Biti aktivan u politici	9.7	21.1	69.2	
Ucestvovati u gradanskim akcijama/inicijativama	38.2	38.4	23.2	0.2
Vjenčati se / Zasnovati porodicu	82.9	13.5	3.6	
Dobro izgledati	60.5	31.2	8.3	
Nositi firmiranu (brendiranu) garderobu	11.2	29.4	59.4	
Jesti zdravo	74.5	21.6	4.0	
Koristiti marihuanu	2.9	5.2	91.9	
Baviti se sportom	80.0	15.5	4.6	
Imati prijatelje	98.0	1.8	0.2	

Tabela 5: Različitim ljudima su različite stvari važne. Da li su Vama sljedeće stvari važne?¹⁰

Takođe, interesantno je da nema prevelikih odudaranja kada su u pitanju dati odgovori gledano kroz podjelu na pol, starosnu dob, status mladih ili ekonomski status. Neke veće razlike ogledaju se u tome što veći procenat muškaraca (30%) u odnosu na žene (17%) smatra da je važno biti bogat. Slična razlika se ogleda i u važnosti posjedovanja firmirane garderobe – muškarci više od žena smatraju da je važno nositi firmiranu, brendiranu garderobu.

Sa druge strane, donekle i očekivano, značajan procenat mladih (35%) koji se po ekonomskom statusu nalaze iznad prosjeka u društvu smatraju da je važno biti bogat, dok je procenat onih koji se nalaze ispod prosjeka kada je u pitanju socijalni status, a koji su se izjasnili da je važno biti bogat u društvu, znatno manji (25%).

10 Baza: Ukupna ciljna populacija

	Total	Pol		Status			Ekonomski status		
		Muški	Ženski	U procesu obrazovanja	Završio školovanje zaposlen	Završio školovanje nezaposlen	Ispod prosjeka	Priječna	Iznad prosjeka
N	583	300	283	300	200	83	164	345	74
Imati prijatelje	98.0	99	97	98	99	96	98	98	97
Steci dobro obrazovanje	92.4	90	95	96	89	89	93	93	89
Biti vjeran (partneru, priateljima, poslodavcu)	90.5	87	94	91	90	91	86	92	93
Preuzeti odgovornost	85.9	87	84	85	88	85	83	86	91
Vjencati se / Zasnovati porodicu	82.9	87	79	79	86	89	85	82	81
Imati karijeru	82.1	83	81	85	81	74	82	82	83
Baviti se sportom	80.0	87	73	80	77	88	82	80	74
Biti nezavisan	78.7	78	79	74	84	81	83	76	79
Jesti zdravo	74.5	76	73	72	74	83	83	72	65
Dobro izgledati	60.5	63	58	57	63	66	68	58	58
Ucestovati u građanskim akcijama/inicijativama	38.2	43	33	31	46	47	43	35	42
Biti bogat	23.5	30	17	25	23	19	25	20	35
Nositi firmiranu (brendiranu) garderobu	11.2	15	7	11	13	6	13	10	13
Biti aktivan u politici	9.7	11	8	9	12	7	9	8	19
Koristiti marihuanu	2.9	4	2	3	4	1	4	2	6

Tabela 6: Različitim ljudima su različite stvari važne. Da li su Vama sljedeće stvari važne?¹¹

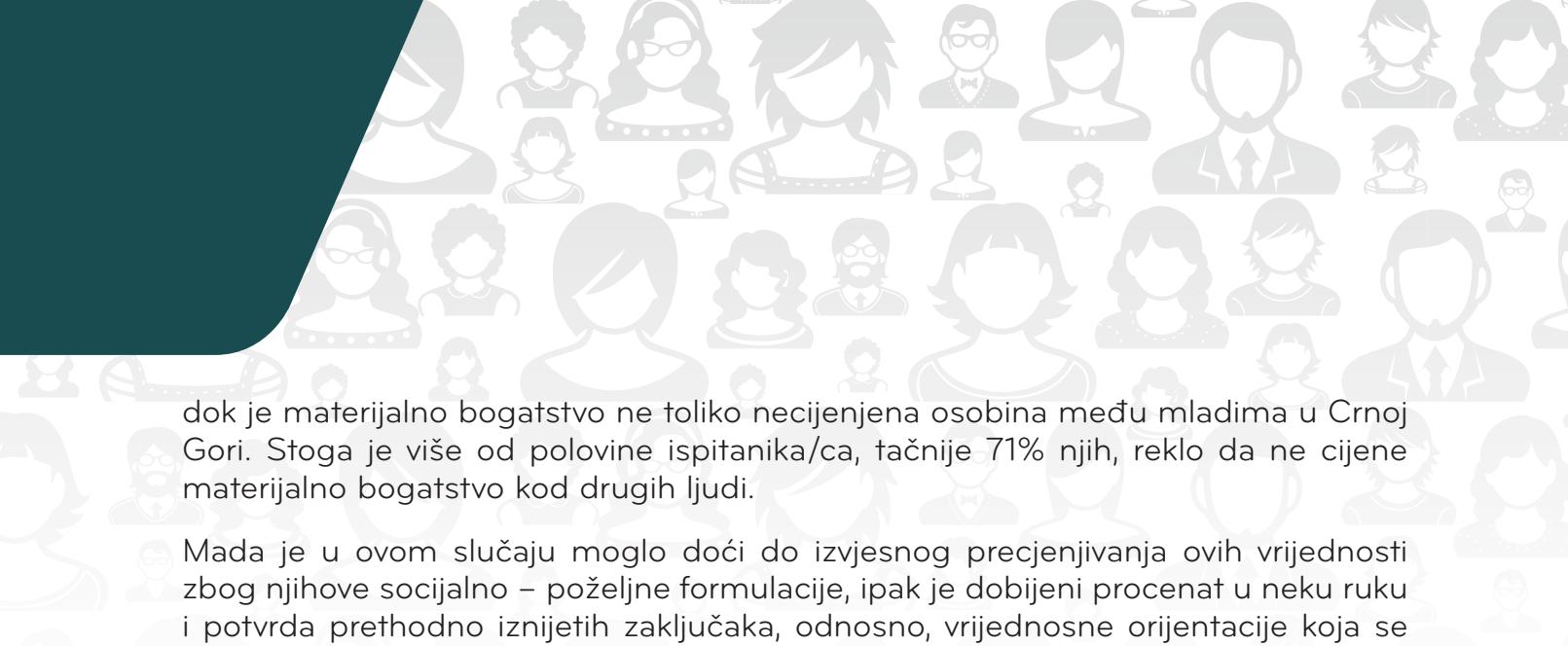
Posebno je interesantan nizak procenat mladih (31%) koji su još u procesu obrazovanja, a koji smatraju da je važno biti društveno aktivan i da je važno učestvovati u građanskim inicijativama. To se može dovesti u vezu sa pričom o slobodnom vremenu, iz prethodnog poglavlja, jer je upravo ova grupa mladih bila jedan od najvećih konzumenata Interneta i procentualno gledano više su od ostalih pasivno provodili svoje slobodno vrijeme. U korist tome ide i loše obrazovanje i loši obrazovni programi koji mladima ne daju dovoljno pozitivnih primjera niti ih i zainteresuju da razmišljaju zašto je važno da za osobe njihove dobi prvenstveno, a kasnije i za cijelokupno društvo, budu od najranijih dana aktivni u društvu.

Stoga jasno možemo zaključiti da je politička pismenost mladih na niskom nivou uprkos aktuelnom trenutku opštih društvenih reformi i procesa evroatlanskih integracija. Ovakav nalaz signal je upozorenja za sve koji imaju ulogu u unapređenju sistematskog političkog i građanskog obrazovanja.

Takođe, htjeli smo da istražimo vrijednosti koje mladi ljudi u Crnoj Gori posebno cijene kod drugih.

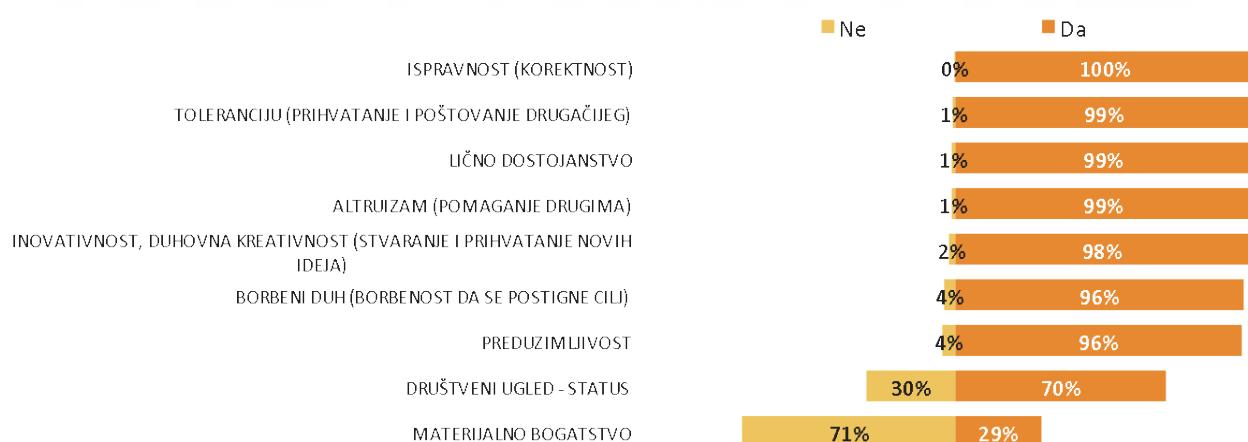
Mladi su i ovdje pokazali određenu vrstu jedinstva pa se iz datih odgovora može vidjeti da ne postoji niti jedna mlada osoba u Crnoj Gori koja kod drugih ne poštuje ispravnost tj. konkretnost. Visoko su kotirane i tolerancija (99%), lično dostojanstvo (99%), altruizam (99%), inovativnost (98%), borbeni duh (96%) i preduzimljivost (96%). Društveni ugled tj. status je nisko kotiran na listi vrijednosti koje mladi cijene,

11 Procjena „DA“ odgovora

dok je materijalno bogatstvo ne toliko necijenjena osobina među mladima u Crnoj Gori. Stoga je više od polovine ispitanika/ca, tačnije 71% njih, reklo da ne cijene materijalno bogatstvo kod drugih ljudi.

Mada je u ovom slučaju moglo doći do izvjesnog precjenjivanja ovih vrijednosti zbog njihove socijalno – poželjne formulacije, ipak je dobijeni procenat u neku ruku i potvrda prethodno iznijetih zaključaka, odnosno, vrijednosne orientacije koja se manifestuje i kroz druge sindrome stavova.

Grafikon 7: Da li cijenite sljedeće stvari kod drugih ljudi?¹²

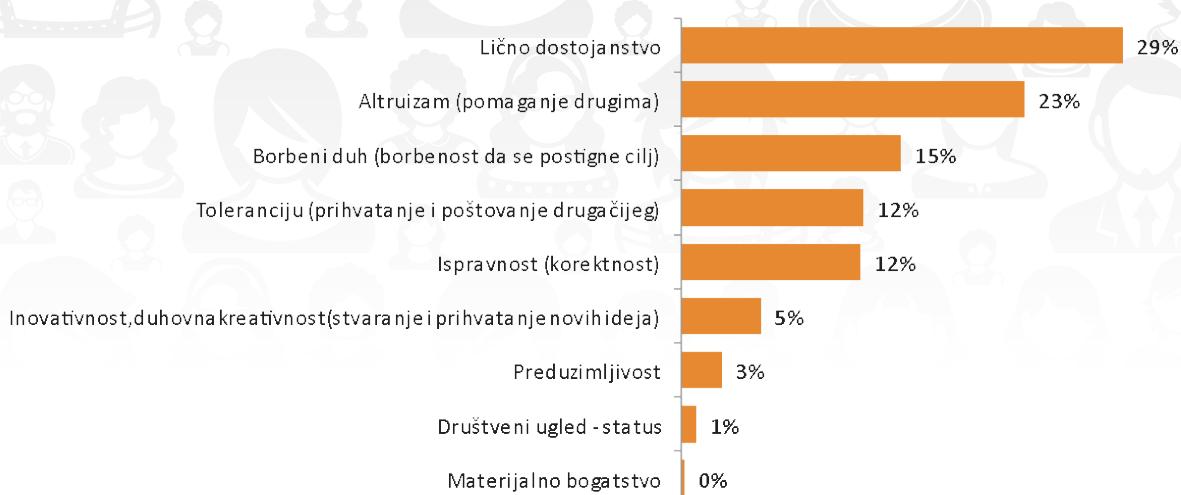
Dodatno, htjeli smo saznati i koje vrijednosti ili osobine mlađi najviše cijene kod drugih.

Osobine koje mlađi najviše cijene kod drugih su lično dostojanstvo (29%), altruiзам (23%), borbeni duh (15%), tolerancija (12%), ispravnost (12%). Nešto manje se vrijednuju inovativnost (5%), preuzimljivost (3%) i društveni ugled (1%). Kada je u pitanju materijalno bogatstvo, mlađi u Crnoj Gori su jedinstveni i niko od njih se nije izjasnio da najviše cjeni ovu osobinu kod ostalih.

Zanimljivo je da mlađi najviše cijene vrijednosti ispravnosti, tolerancije, altruizma, koje su istovremeno i najugroženije uslijed sloma sistema vrijednosnog sistema, a sa druge strane imamo njihovu nezainteresovanost za politički i društveni aktivizam.

Borbenost i težnja ka postizanju cilja, kao i inovativnost koje mlađi u ubjedljivoj većini smatraju poželjnim osobinama upravo jesu u najširem smislu obilježje i motiv političkog i društvenog aktivizma kojima, opet, mlađi nijesu skloni.

12 Baza: Ukupna ciljna populacija

Grafikon 8: Koju od njih najviše cjenite?¹³

Interesantno je da su ovi odgovori društveno prihvatljivi, odnosno predstavljaju one najidealnije vrijednosti koje društvo može njegovati. Na njih možemo gledati kao i na namjeru samih ispitanika/ca da na određena pitanja odgovaraju socijalno poželjnije nego što bi to inače uradili. Takvo socijalno poželjno odgovaranje smatra se posljedicom različitih procesa i može imati više faktora. Naime, može se raditi o nezainteresovanosti ispitanika/ca za temu, raspoloženju ispitanika/ca, ali i prevelikoj dozi samopouzdanja u ispravnost svojih odluka i samopouzdanja uopšte. Može biti nemamjerno ali i svjesno, sa određenim ciljem u datom trenutku. Nerijetko se dešava da je taj cilj upravo osjećaj stvaranja boljeg doživljaja sebe samog, naročito u sredini u kojoj se ne cijene u mnogome ovakve vrijednosti i o kojima se, kao o idealima, konstantno priča naročito mladima.

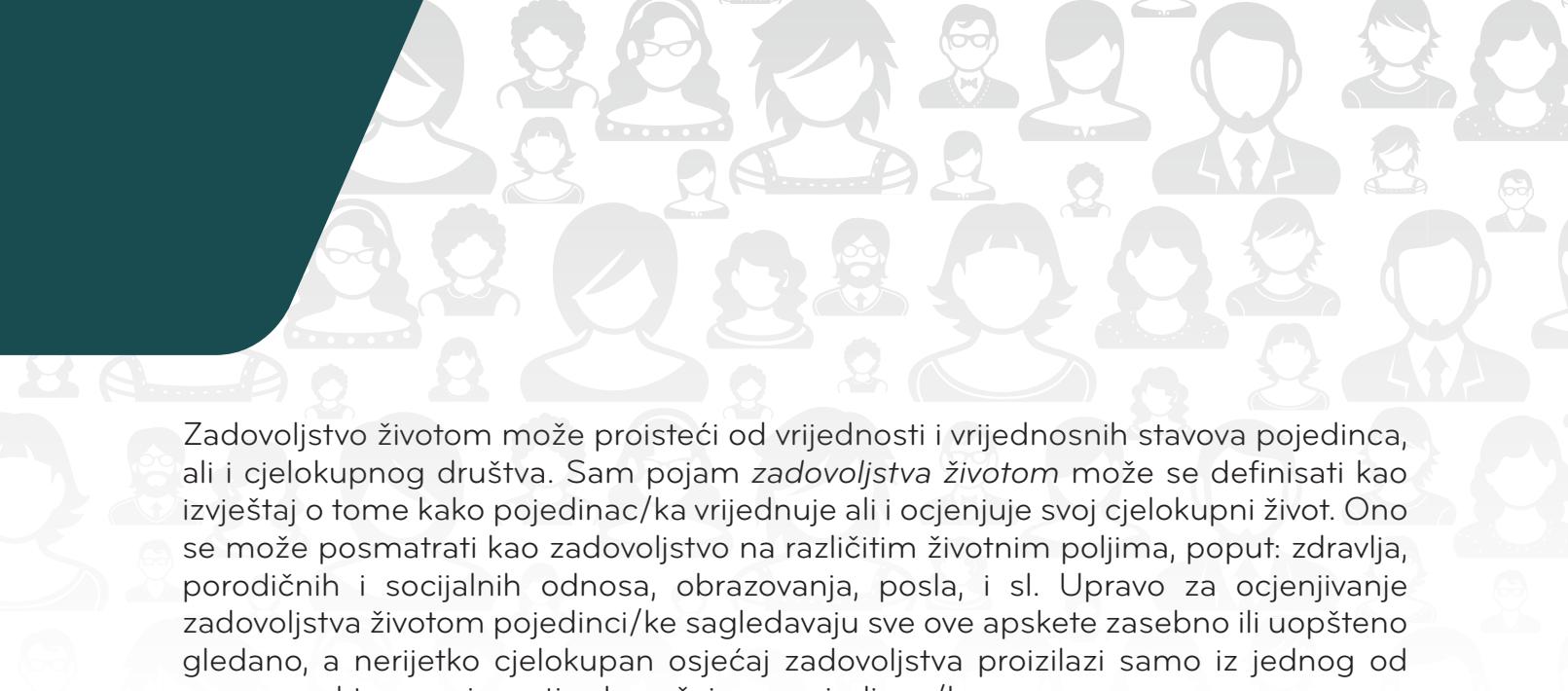
Možda je upravo ta društveno poželjna konstrukcija ovih odgovora uticala na odsustvo značajnije razlike u procentima datih odgovora među mladima koji su učestvovali u istraživanju.

	Total	Pol	Starost	Status				Ekonomski status		Region			Tip					
		Muški	Ženski	16-21	22-27	U procesu obrazovanja	Završio školovanje	Zaposlen	Završio školovanje	Nezaposlen	Ispod prosjeka	Prosječna	Iznad prosjeka	Sever	Centar	Jug	Urban	Ostalo
N	583	300	283	286	297	300	200	83	164	345	74	168	283	132	384	199		
sig		0.12		0.67		0.32				0.67			0.93		0.64			
Lično dostojanstvo	29.3	33	25	29	30	29	27	35	32	29	26	30	31	26	29	31		
Altruizam (pomaganje drugima)	22.8	19	27	21	24	20	23	34	24	22	23	24	22	22	22	25		
Borbeni duh (borbenost da se postigne cilj)	14.6	16	13	17	13	16	14	11	15	15	12	16	14	14	14	15		
Toleranciju (prihvatanje i poštovanje drugačijeg)	12.1	11	14	12	12	13	12	8	15	11	9	11	11	16	12	12		
Ispravnost (korektnost)	11.9	10	13	11	12	13	12	7	5	14	18	11	13	10	14	7		
Inovativnost, duhovna kreativnost	5.3	6	5	6	5	6	6	1	6	5	8	3	6	6	5	6		
Preduzimljivost	2.7	3	2	1	4	1	5	4	1	3	4	3	1	6	3	3		
Društveni ugled - status	1.0	1	1	1	1	1	1		1	1		2	0	1	1	2		
Materijalno bogatstvo	0.2	0		0		0			1			0		0		0		
Total											100%							

Tabela 7: Koju od njih najviše cjenite?¹⁴

13 Baza: Ukupna ciljna populacija

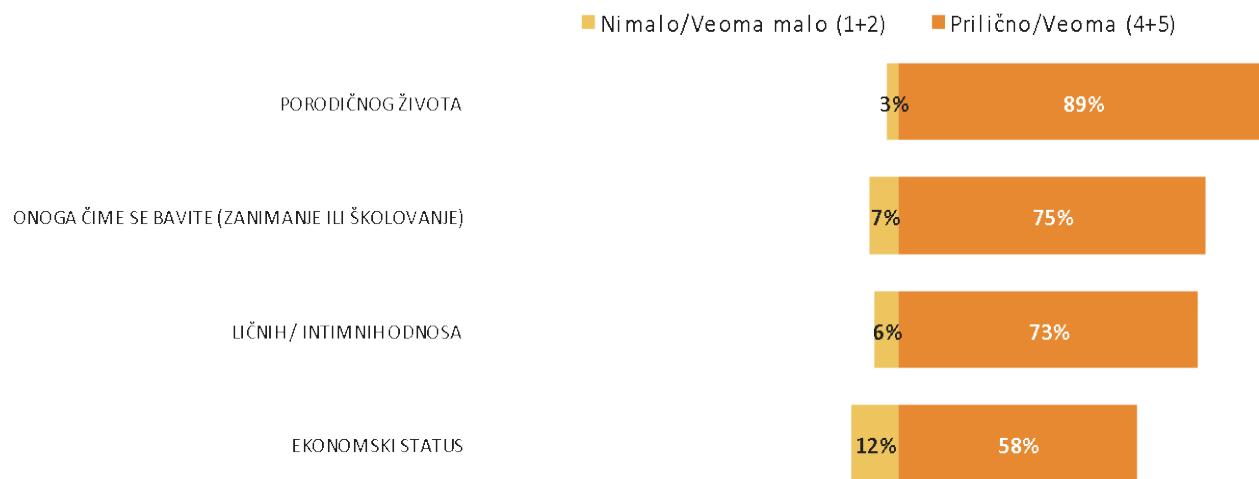
14 Baza: Ukupna ciljna populacija

Zadovoljstvo životom može proisteći od vrijednosti i vrijednosnih stavova pojedinca, ali i cjelokupnog društva. Sam pojam *zadovoljstva životom* može se definisati kao izvještaj o tome kako pojedinac/ka vrijednuje ali i ocjenjuje svoj cjelokupni život. Ono se može posmatrati kao zadovoljstvo na različitim životnim poljima, poput: zdravlja, porodičnih i socijalnih odnosa, obrazovanja, posla, i sl. Upravo za ocjenjivanje zadovoljstva životom pojedinci/ke sagledavaju sve ove apskete zasebno ili uopšteno gledano, a nerijetko cjelokupan osjećaj zadovoljstva proizilazi samo iz jednog od ovog aspekta u zavisnosti od značaja za pojedinca/ku.

Određena istraživanja u posljednje vrijeme pokazuju da su stariji ljudi zadovoljniji životom u odnosu na mlade iz razloga što imaju određeno emocionalno i životno iskustvo kojim mogu uspostaviti ravnotežu u životu. S druge strane, mladi su često okarakterisani kao *generacija nezadovoljnih* s obzirom na sam period odrastanja, ali i položaj u društvu i način na koji se ostali u društvu ophode prema njima.

Na toj liniji, nakon što smo ispitali vrjednosne stavove kod mladih, željeli smo da saznamo koliko su zapravo mladi u Crnoj Gori zadovoljni svojim životom kroz različite aspekte.

Grafikon 9: U kojoj mjeri ste zadovoljni svojim dosadašnjim životom što se tiče...?¹⁵

Na bazi datih odgovora možemo zaključiti da su mladi u Crnoj Gori po gotovo svim aspektima života (intimnog, porodičnog, obrazovnog, profesionalnog i ekonomskog) prilično zadovoljni te ih stoga ne možemo svrstati u *generaciju nezadovoljnih*. Poveže li se ovaj nalaz sa, ranije pomenutim, podatkom o nezainteresovanosti za promjenu koja nije moguća bez društvenog i političkog učešća mladih moglo bi se zaključiti da su oni zadovoljni onim što imaju i kako žive, što je, takođe, zabrinjavajuće u kontekstu crnogorskog društva i veoma loših realnih pokazatelja kvaliteta i standarda života mladih.

Podrobnije gledano, nalazi ukazuju da je među mladima u Crnoj Gori stvarno ili potpuno nezadovoljnih je relativno malo. Čak i u domenu sopstvenog ekonomskog

15 Baza: Ukupna ciljna populacija

statusa, koji je najkritičniji uzimajući u obzir nezaposlenost mladih u Crnoj Gori, nešto manje od 1/3 mladih je do izvjesne mјere zadovoljna, a preko 40% mladih je prilično zadovoljno svojim životom u Crnoj Gori.

	Nimalo	Veoma malo	Do izvjesne mjere	Prilično	Veoma	Ne zna	Nimalo/ Veoma malo (1+2)	Prilično/ Veoma (4+5)
Ličnih / intimnih odnosa	0.9	5.1	21.2	43.1	29.6	0.2	5.9	72.7
Porodičnog života	1.3	1.6	7.7	28.8	60.5	0.2	2.8	89.3
Onoga čime se bavite (zanimanje ili školovanje)	3.1	3.8	18.2	35.1	39.3	0.4	7.0	74.5
Ekonomski status	3.8	7.8	30.5	40.7	17.2		11.6	57.9

Tabela 8: U kojoj mjeri ste zadovoljni svojim dosadašnjim životom što se tiče...?¹⁶

Suštinski 40% mladih koji su zadovoljni svojom ekonomskom situacijom predstavljaju mali procenat jer uređeno društvo bi trebalo da ima daleko veći procenat mladih koji su zadovoljni životom u zemlji i koji nemaju potrebu da idu preko granice u potrazi za nečim boljim. Dodatno, ovo može i biti indikator da je jedan dio mladih u Crnoj Gori zadovoljan trenutnom situacijom, apatičan i nezainteresovan da učini minimalne napore koji bi doveli do promjena, na što je ovo istraživanje i ukazalo, ali da bi u situaciji da imaju priliku da negdje odu to učinila većina njih.

16 Baza: Ukupna ciljna populacija

Socijalna distanca i diskriminacija

Termini *demokratija*, *ljudska prava*, *tolerancija*, *diskriminacija* posljednjih godina su postali dio javnog diskursa u Crnoj Gori. Nebrojano mnogo puta možemo čuti ili pročitati u medijima da poštovanje ljudskih prava olakšava i ubrzava put Crne Gore ka Evropskoj uniji, ali i da ćemo članstvom u EU u unaprijediti poštovanje ljudskih prava i sloboda. Jedno je sasvim sigurno – poštovanje ljudskih prava svakako ne postoji radi opstanka Unije niti ona postoji radi njih. Radi se o univerzalnim načelima kojima se treba voditi svako društvo ali i pojedinac.

Svakom pojedinцу/ki, bilo da živi unutar EU ili van nje, stalo je do toga da obezbijedi sebi, kao građaninu/ki, pristojnu egzistenciju, ali i da živi bez straha da će biti ponižavan/a, uz nemiravan/a ili zlostavljan/a. Ljudska prava se stiču rođenjem i su neotuđiva bez obzira na pol, godine ali i nacionalna, vjerska ili politička uvjerenja, seksualnu orijentaciju, boju kože.

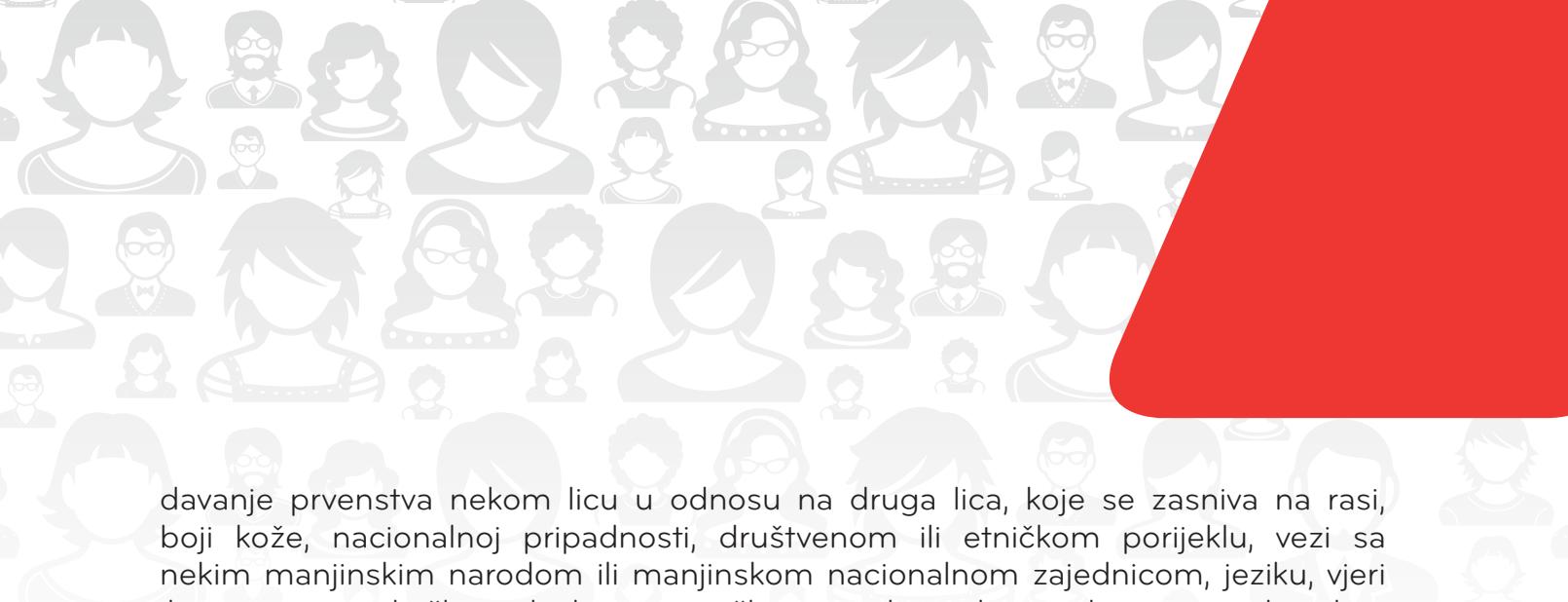
Znanje o ljudskim pravima pojedinca, kao i znanje o tome štپ ona znače, kako ih štitimo i sl. su preduslov za aktivno učestvovanje svakog pojedinca u savremenom demokratskom društvu. Ali, kao što je važno da se stekne znanje o ljudskim pravima, važno je steći i razumijevanje za njih, kao i odgovornosti koje imamo jedni prema drugima kada su ljudska prava u pitanju. Jedno demokratsko društvo ne može funkcionišati bez osjećanja solidarnosti, ali i angažmana za druge ljude, kako u našoj sredini tako i uopšte.

Pojam *socijalne distance* podrazumijeva određeni nivo prisnosti do kojeg neka osoba pristaje da uđe u odnose sa ostalim pojedincima/kama odnosno društvenim grupama. Prihvatanje tj. bilo koji odnosi sa pripadnikom/com određene grupe predstavljaju sliku opšteg stava te osobe prema toj grupi. Ona predstavlja stepen razumijevanja, odnosno nerazumijevanja, ali i osjećanja koje pojedinci/ke ispoljavaju jedni/e prema drugima. Ukratko, socijalna distanca umnogome odražava karakter društvenih odnosa.

Zakon o zabrani diskriminacije¹⁷ u Crnoj Gori definiše diskriminaciju kao svako neopravданo, pravno ili faktičko, neposredno ili posredno pravljenje razlike ili nejednako postupanje, odnosno propuštanje postupanja prema jednom licu, odnosno grupi lica u odnosu na druga lica, kao i isključivanje, ograničavanje ili

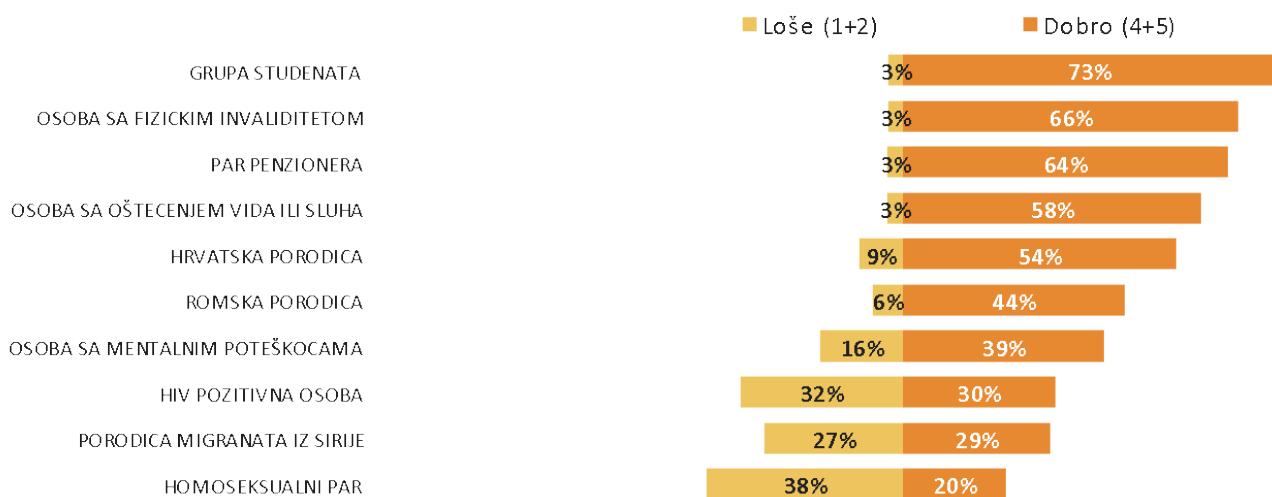
---

17 Zakon o zabrani diskriminacije, „Službeni list Crne Gore”, br. 46/10

davanje prvenstva nekom licu u odnosu na druga lica, koje se zasniva na rasu, boji kože, nacionalnoj pripadnosti, društvenom ili etničkom porijeklu, vezi sa nekim manjinskim narodom ili manjinskom nacionalnom zajednicom, jeziku, vjeri ili uvjerenju, političkom ili drugom mišljenju, polu, rodnom identitetu, seksualnoj orijentaciji, zdravstvenom stanju, invaliditetu, starosnoj dobi, imovnom stanju, bračnom ili porodičnom stanju, pripadnosti grupi ili pretpostavci o pripadnosti grupi, političkoj partiji ili drugoj organizaciji, kao i drugim ličnim svojstvima. Dodatno, isti zakon propisuje da pravo na zaštitu od diskriminacije pripada svim fizičkim i pravnim licima na koja se primjenjuju propisi Crne Gore.

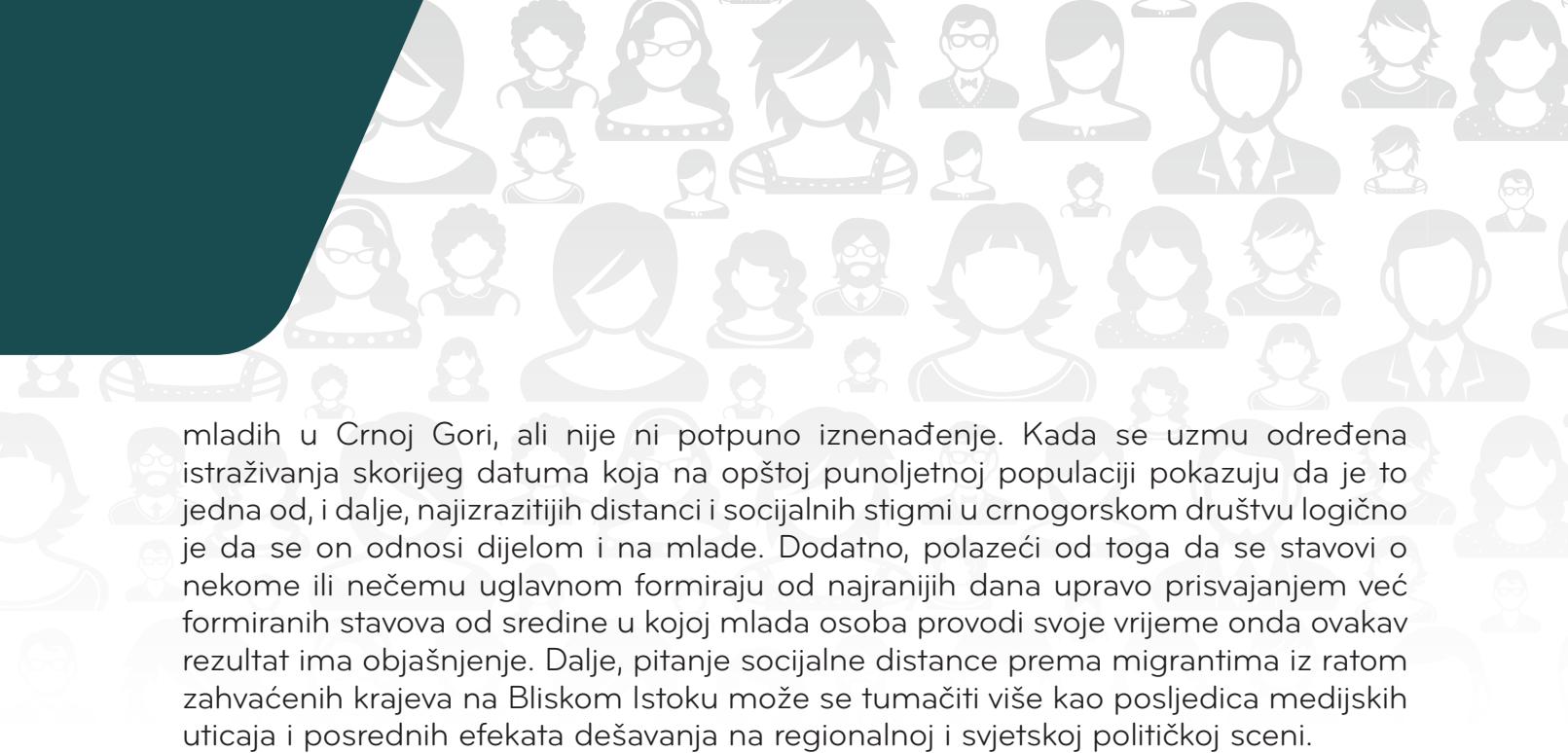
Stereotipi, predrasude, socijalna distanca i diskriminacija samo su neki od razloga zbog kojih se ljudska prava u Crnoj Gori ne poštuju u potpunosti. Pošto se, u posljednje vrijeme, sve češće govori o socijalnoj distanci i diskriminaciji mladih prema određenim marginalizovanim grupama u Crnoj Gori uprava ove dvije pojave su bile predmet našeg istraživanja da bi dobili jasniju sliku u kojoj mjeri mlađi u Crnoj Gori osjećaju socijalnu distancu prema određenim grupama a samim tim i da li su skloni diskriminisanju istih tih grupa.

Grafikon 10: Kako biste se osjećali kada bi se neka od sljedećih osoba ili porodica doselila u Vaše susedstvo, komšiluk?¹⁸

Mlađi u Crnoj Gori najveću socijalnu distancu pokazuju prema homoseksualnim osobama (38%), HIV pozitivnim osobama (32%), prema migrantima (27%) ali i prema osobama sa mentalnim poteškoćama (16%), dok su najtolerantniji, odnosno, najmanju socijalnu distancu iskazuju ka studentima, osobama sa fizičkim invaliditetom, penzionerima i osobama sa oštećenjem vida ili sluha (3%). Distanca prema osobama drugačije seksualne orijentacije možda nije bila za očekivati u istraživanju stavova

18 Baza: Ukupna ciljna populacija

mladih u Crnoj Gori, ali nije ni potpuno iznenađenje. Kada se uzmu određena istraživanja skorijeg datuma koja na opštoj punoljetnoj populaciji pokazuju da je to jedna od, i dalje, najizrazitijih distanci i socijalnih stigmi u crnogorskom društvu logično je da se on odnosi dijelom i na mlađe. Dodatno, polazeći od toga da se stavovi o nekome ili nečemu uglavnom formiraju od najranijih dana upravo prisvajanjem već formiranih stavova od sredine u kojoj mlada osoba provodi svoje vrijeme onda ovakav rezultat ima objašnjenje. Dalje, pitanje socijalne distance prema migrantima iz ratom zahvaćenih krajeva na Bliskom Istoku može se tumačiti više kao posljedica medijskih uticaja i posrednih efekata dešavanja na regionalnoj i svjetskoj političkoj sceni.

	Total	Pol		Starost		Status			Ekonomski status			Region			Tip	
		Muški	Ženski	16-21	22-27	U procesu obrazovanja	Završio školovanje zaposlen	Završio školovanje nezaposlen	Ispod prosjeka	Prosječna	Iznad prosjeka	Sever	Centar	Jug	Urban	Ostalo
N	583	300	283	286	297	300	200	83	164	345	74	168	283	132	384	199
Homoseksualni par	38.3	48	28	41	36	38	41	35	47	34	39	52	34	31	33	48
HIV pozitivna osoba	31.7	36	27	31	32	31	31	36	38	27	40	42	29	24	29	37
Porodica migranata iz Sirije	27.0	33	21	29	25	26	27	30	29	24	39	28	28	23	25	31
Osoba sa mentalnim poteškocama	16.0	14	18	19	14	15	18	15	18	15	16	21	15	12	13	22
Hrvatska porodica	8.5	11	6	10	7	7	11	7	10	7	14	16	7	3	7	10
Romska porodica	5.8	8	3	7	5	6	7	2	5	5	9	7	7	2	5	7
Osoba sa oštecenjem vida ili sluha	3.0	4	2	4	2	3	3	1	5	3	1	6	2	1	1	6
Par penzionera	2.9	2	4	5	1	4	2	1	4	3	1	5	3	1	2	4
Osoba sa fizickim invaliditetom	2.8	3	2	4	1	4	2	2	4	2	4	7	1		2	5
Grupa studenata	2.7	4	2	4	2	3	2	1	4	2	4	5	1	3	3	3

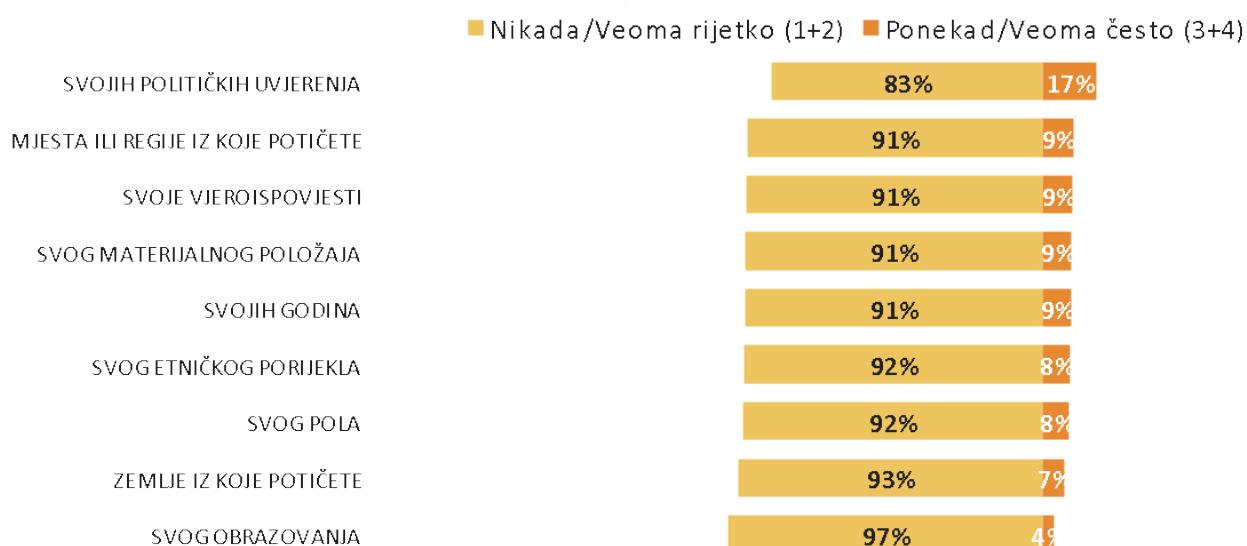
Tabela 9: Kako biste se osjećali kada bi se neka od sljedećih osoba ili porodica doselila u Vaše susedstvo, komšiluk?¹⁹

Nalazi istraživanja pokazuju da muškarci u značajno većem procentu (48%) u odnosu na žene (28%) osjećaju socijalnu distancu prema osobama drugačije seksualne orijentacije. Takođe, mnogo veću socijalnu distancu prema istoj marginalizovanoj

19 Baza: Ukupna ciljna populacija

grupi u crnogorskom društvu iskazuju i mladi iz sjeverne regije Crne Gore (52%) u odnosu na mlade iz ostalih regija. Zanimljiv podatak je i da mladi sa sjevera imaju veću socijalnu distancu, u odnosu na ostale regije, i prema HIV pozitivnim osobama (42%) ali i prema porodici hrvatske nacionalnosti (16%).

Sa druge strane, mladi u Crnoj Gori navode da su vrlo rijetko ili čak da nikada nijesu prolazili kroz sopstveno, lično iskustvo diskriminacije od strane drugih.

Grafikon 11: Da li ste se ikada osjećali diskriminisani zbog neke od sljedećih stvari:²⁰

Najrasprostranjeniji vid diskriminacije, generalno posmatrano, sa kojim su mladi u Crnoj Gori bili suočeni jeste diskriminacija na osnovu političkih uvjerenja (17%), zatim diskriminacija na osnovu mjesta porijekla, vjeroispovjesti, ekonomskog statusa i godina (9%) mada je i tu prisutnost takvih iskustava na veoma niskom nivou.

Dublji uvid pokazuje da su se mladi iz sjevernog dijela Crne Gore češće susreli sa diskriminacijom zbog mjesta iz kojeg potiču (18%) u odnosu na mlade iz ostalih krajeva Crne Gore.

20 Baza: Ukupna ciljna populacija

	Total	Pol		Starost		Status			Ekonomski status			Region			Tip	
		Muški	Ženski	16-21	22-27	U procesu obrazovanja	Završio školovanje zaposlen	Završio školovanje nezaposlen	Ispod prosjeka	Prosječna	Iznad prosjeka	Sjever	Centar	Jug	Urban	Ostalo
N	583	300	283	286	297	300	200	83	164	345	74	168	283	132	384	199
Svojih političkih uvjerenja	16.6	16	17	13	20	14	21	15	20	13	24	23	13	16	18	15
Mjesta ili regije iz koje poticete	9.4	8	11	9	10	10	7	14	7	10	10	18	6	7	9	10
Svoje vjeroispovjesti	9.3	9	10	10	9	8	13	6	12	7	15	12	7	10	9	10
Svog materijalnog položaja	8.9	8	10	8	10	6	11	12	16	6	4	10	10	6	8	11
Svojih godina	8.7	7	11	12	6	11	7	4	8	8	11	7	8	13	10	6
Svog etnickog porijekla	8.4	9	8	7	10	6	13	5	11	6	15	9	6	13	8	9
Svog pola	8.2	3	14	8	8	7	9	12	9	8	6	6	10	7	8	8
Zemlje iz koje poticete	6.8	6	8	7	6	8	6	6	12	4	8	10	3	11	6	9
Svog obrazovanja	3.5	4	4	2	5	2	4	6	7	2	4	5	3	3	3	5

Tabela 10: Da li ste se ikada osjećali diskriminisani zbog neke od sljedećih stvari:²¹

Prilično je očekivan i rezultat da se mladi u Crnoj Gori koji su ispod prosjeka, kada je u pitanju ekonomski status, često osjećaju diskriminisanim (u odnosu na mlade koji spadaju u prosjek ili iznad prosjeka). Ovaj vid diskriminacije ne odnosi se samo mlade u Crnoj Gori, već i sve ostale građane/ke jer čini se da uslijed devastacije cijelokupnog ekonomskog sistema socijalne razlike u Crnoj Gori nikada nisu bile veće.

Kada govorimo o diskriminaciji na osnovu pola ovdje se, takođe, vide značajne razlike. Žene uglavnom u većoj mjeri osjećaju da su diskriminisane po pitanju pola (14%) dok se svega 3% muškaraca izjasnilo da se osjetilo diskriminisanim zbog svog pola! Kada uzmemu u obzir činjenicu da su žene jedna od najmarginalizovanih grupa u Crnoj Gori po svim osnovama, ovaj podatak ne iznenađuje, ali je snažno upozorenje za što brže djelovanje institucija sistema, a prije svih obrazovnih institucija koji kvalitetnim obrazovanjem mogu promijeniti ovakav stav mladih, a samim tim kasnije i stav cijelokupnog društva.

21 Baza: Ukupna ciljna populacija

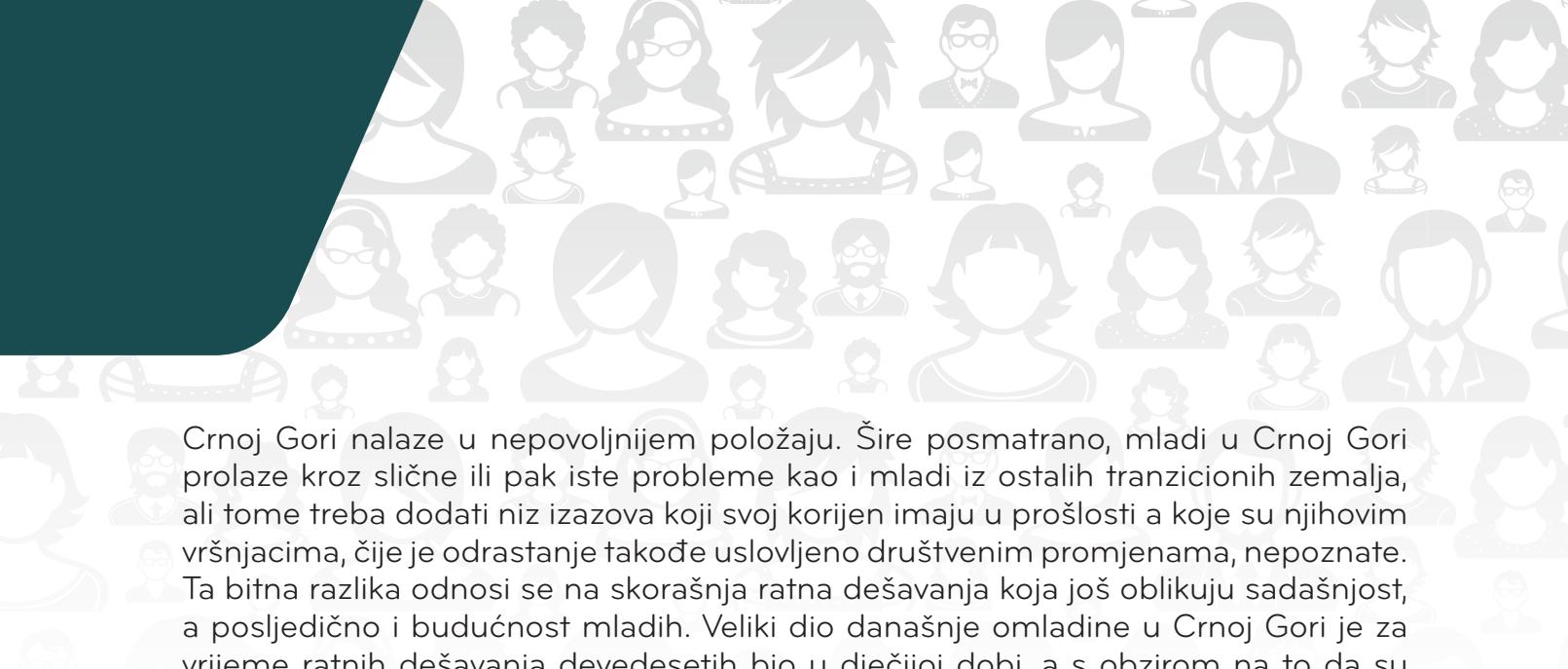
Budućnost

Period odrastanja i prelazak u "svijet odraslih" za mlade u Crnoj Gori je sve složeniji iz više razloga. Formalno obrazovanje traje sve duže, brze savremene tehnološke promjene zahtijevaju kvalifikovaniju i fleksibilniju radnu snagu dok istovremeno raste stopa nezaposlenosti a naročito mladih. Sve to rezultira kasnim socioekonomskim osamostaljivanjem mladih zbog čega, prisilno, ostaju u zavisnom položaju i bez moći samostalnog odlučivanja za životna pitanja koja na direktni način utiču na njih.

Takođe, jedan od problema sa kojima se mladi danas susrijeću je i trajuća tranzicija društva. Nagle promjene - od zagovaranja za rat do okretanja ka evropskim vrijednostima - čini se najviše pogađaju mlade. Stiče se utisak da su mladi iz tranzicijskih društava u nepovoljnijoj situaciji od svojih vršnjaka iz razvijenih zemalja ili generacija prije njih sa kojima ih nerijetko upoređuju. Ali, zajedničko svim mladim, nezavisno da li dolaze iz države funkcionalne demokratije ili onih u kojoj još traje borba za uspostavljanje demokratskih vrijednosti i standarda, jeste da i jedni i drugi predstavljaju nezamjenljiv politički, ekonomski i društveni resurs. Odrastanje u tranzicijskom društvu, poput crnogorskog, na mlađe se oslikava dvojako. Oni, sa jedne strane, prolaze kroz svoju ličnu tranziciju, iz perioda adolescenata ulaze u svijet odraslih gdje se od njih očekuje da u što skorijem periodu preuzmu trajne društvene uloge, a sa druge strane, čitavo društvo je u složenom i neizvjesnom procesu tranzicije.

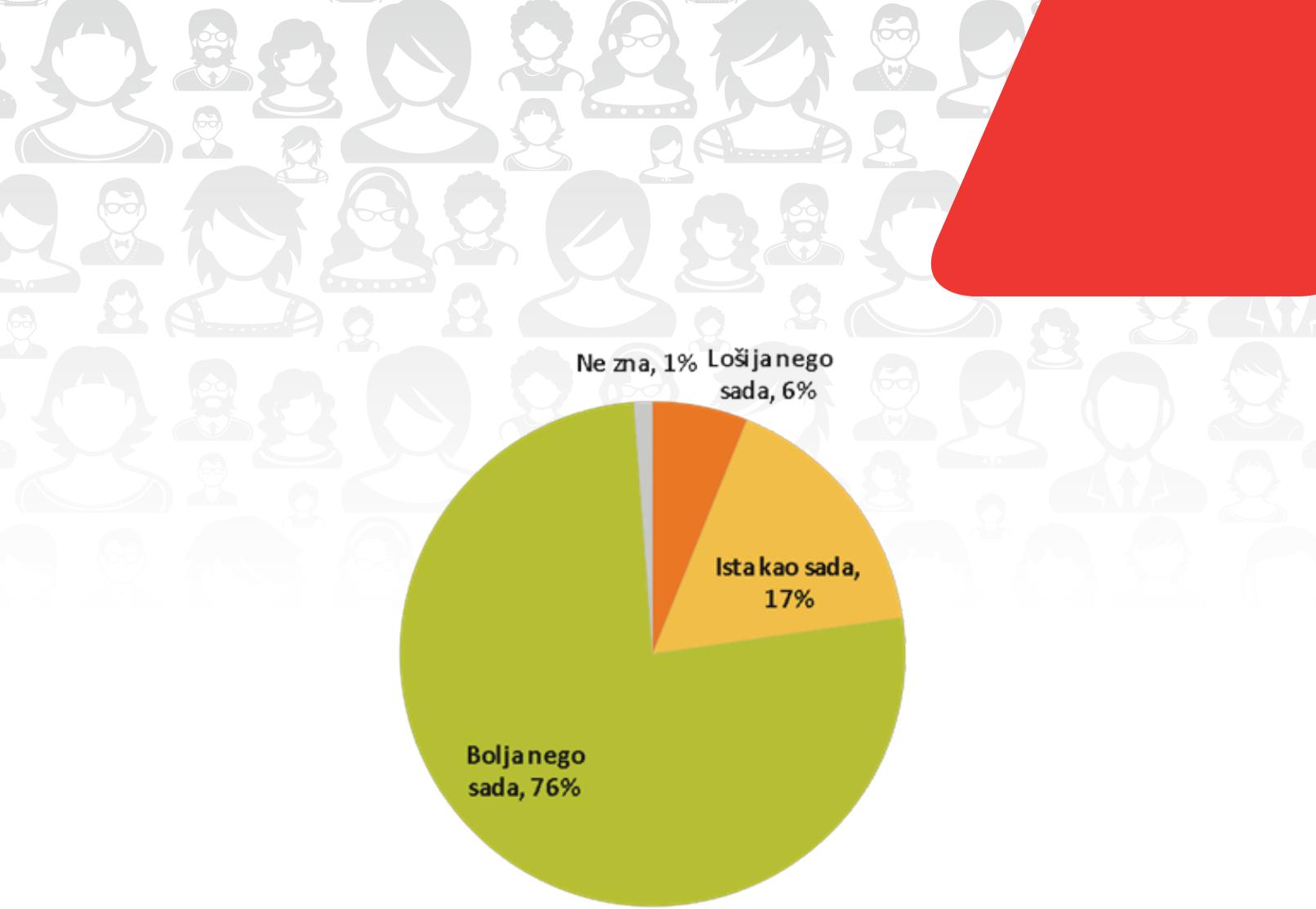
No, prednost mladih u tranzicionim društvima je da upravo ta tranzicija koja ih može dovesti u prvi plan kao jedne od nosioca društvenih promjena. Zbog čega je to tako? Zato što su mladi velika društvena grupa koja je ponajmanje opterećena raznim ideologijama prošlosti, a sa druge strane mladi su zbog svoje fleksibilnosti, vitalnosti, raznih obrazovnih mogućnosti koje im nudi savremeno doba često okarakterisani i kao najkreativnija grupa. Ove odrednice mlade preporučuju kao skupinu koja ima najviše potencijala za promjene u tranzicionim društvima.

Dosadašnja iskustva zemalja koje su prošle period određene tranzicije oslikavaju slične problemi, naročito kada su mladi u pitanju, ali se rješavanju tih problema pristupalo kroz različite modele sa različitim ishodima. Trenutno gledano, kada su mladi i tranzicija u društvu u pitanju, Crna Gora se može posmatrati kao manje uspješna tranzicijska zemlja te se s tim u vezi može izvući i zaključak da se mladi u

Crnoj Gori nalaze u nepovoljnijem položaju. Šire posmatrano, mladi u Crnoj Gori prolaze kroz slične ili pak iste probleme kao i mladi iz ostalih tranzicionih zemalja, ali tome treba dodati niz izazova koji svoj korijen imaju u prošlosti a koje su njihovim vršnjacima, čije je odrastanje takođe uslovljeno društvenim promjenama, nepoznate. Ta bitna razlika odnosi se na skorašnja ratna dešavanja koja još oblikuju sadašnjost, a posljedično i budućnost mladih. Veliki dio današnje omladine u Crnoj Gori je za vrijeme ratnih dešavanja devedesetih bio u dječjoj dobi, a s obzirom na to da su mladi i djeca jedna od socijalno najranjivijih grupa, upravo ove ekstremne situacije i doživljaji mogu ostaviti duboke tragove.

Sam odnos mladih prema vlastitoj budućnosti mnogostruko je važan. Kroz taj odnos dobijamo njihov prikaz o vlastitoj mladosti, mogućnostima u sadašnjem trenutku ali i perspektivama za budućnost koje im samo društvo nudi. Generalni stav društva je da se mladi trebaju stimulisati za trenutni rad i trud radi budućnosti, a sva nezadovoljstva mladih iz sadašnjosti opravdavaju se ničim potkrijepljenom tvrdnjom da će se upravo u toj budućnosti situacija po njih promijeniti u boljem smjeru. Na taj način, jedan ogromni društveni resur koji svojim djelovanjem i društvenim angažmanom može napraviti određeni boljšak u društvu biva suštinski isključen iz sadašnjeg trenutka. Mladima se često sugeriše da su oni budućnost jednog društva, da njihovo vrijeme tek dolazi čime im se stavlja do znanja da oni u sadašnjem trenutku nijesu potrebni. Stoga je nophodno postaviti mladima pitanje kako oni sami percipiraju budućnost – svoju ličnu i budućnost cijelokupnog društva. U tom pravcu, pitali smo mlade kako vide situaciju za 10 godina.

Grafikon 12: Kako vidite svoju situaciju za 10 godina?²²

Mladi u Crnoj Gori prilično su optimistični u pogledu svoje situacije za 10 godina. Više od tri četvrtine njih vjeruje da će za 10 godina njihova situacija biti bolje nego sada. Postoje izvjesne razlike s obzirom na ekonomski status, pa tako mladi sa ispod prosječnim ekonomskim statusom češće u odnosu na prosjek smatraju da će njihova situacija za 10 godina biti lošija nego sada.

	Total	Pol		Starost		Status			Ekonomski status			Region			Tip	
		Muški	Ženski	16-21	22-27	U procesu obrazovanja	Završio školovanje zapošlen	Završio školovanje nezaposlen	Ispod prosjeka	Prosječna	Iznad prosjeka	Sever	Centar	Jug	Urban	Ostalo
N	583	300	283	286	297	300	200	83	164	345	74	168	283	132	384	199
sig		0.03		0.90		0.17			0.00			0.73			0.09	
Lošija nego sada	6.1	7	5	6	7	4	10	7	15	3	2	7	6	5	4	10
Ista kao sada	16.6	12	21	16	17	16	16	19	18	15	19	17	14	21	16	17
Bolja nego sada	76.1	79	73	78	74	80	74	68	67	81	77	75	78	73	78	72
Ne zna	1.2	2	0	1	2	0	1	6	1	1	2	0	2	1	2	1
Total									100%							

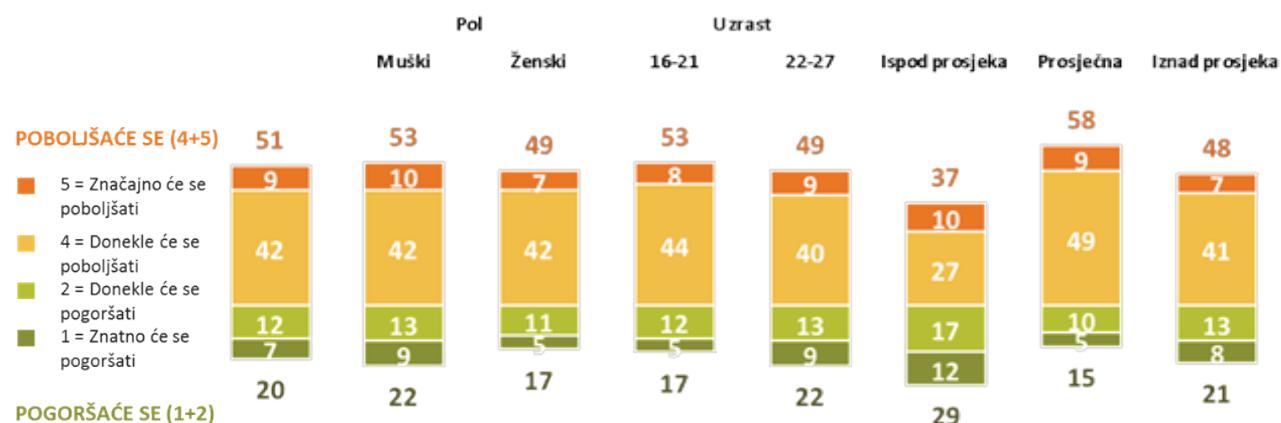
Tabela 11: Kako vidite svoju situaciju za 10 godina?²³

22 Baza: Ukupna ciljna populacija

23 Baza: Ukupna ciljna populacija

Sa druge strane, žene nešto više od muškaraca misle da se situacija u poglednju njihove budućnosti neće promijeniti tj. mišljenja su da će biti ista. Šire gledano, ovakav rezultat uopšte ne čudi. Iako je prošlo više od pola vijeka kako žene u Crnoj Gori imaju pravo glasa njihova borba za ostvarenje osnovnih prava još je na početku. Žene u Crnoj Gori ostaju na vrhu liste najdiskriminisanijih grupa u crnogorskom društву. Društvena, a samim tim i politička, marginalizacija žena je vidljiva i u samom broju žena na mjestima odlučivanja u najvišim državnim organima, kao što su Skupština i Vlada Crne Gore. Dodatno, svjedoci smo i sve češće mizoginije u medijima koja je kroz prljave kampanje protiv aktivistkinja civilnog društva postala dio svakodnevnice u Crnoj Gori. Sve ovo utiče i na mlade žene u Crnoj Gori i uliva im određenu dozu nepovjerenja da se situacija i u narednih 10 godina može promijeniti na bolje.

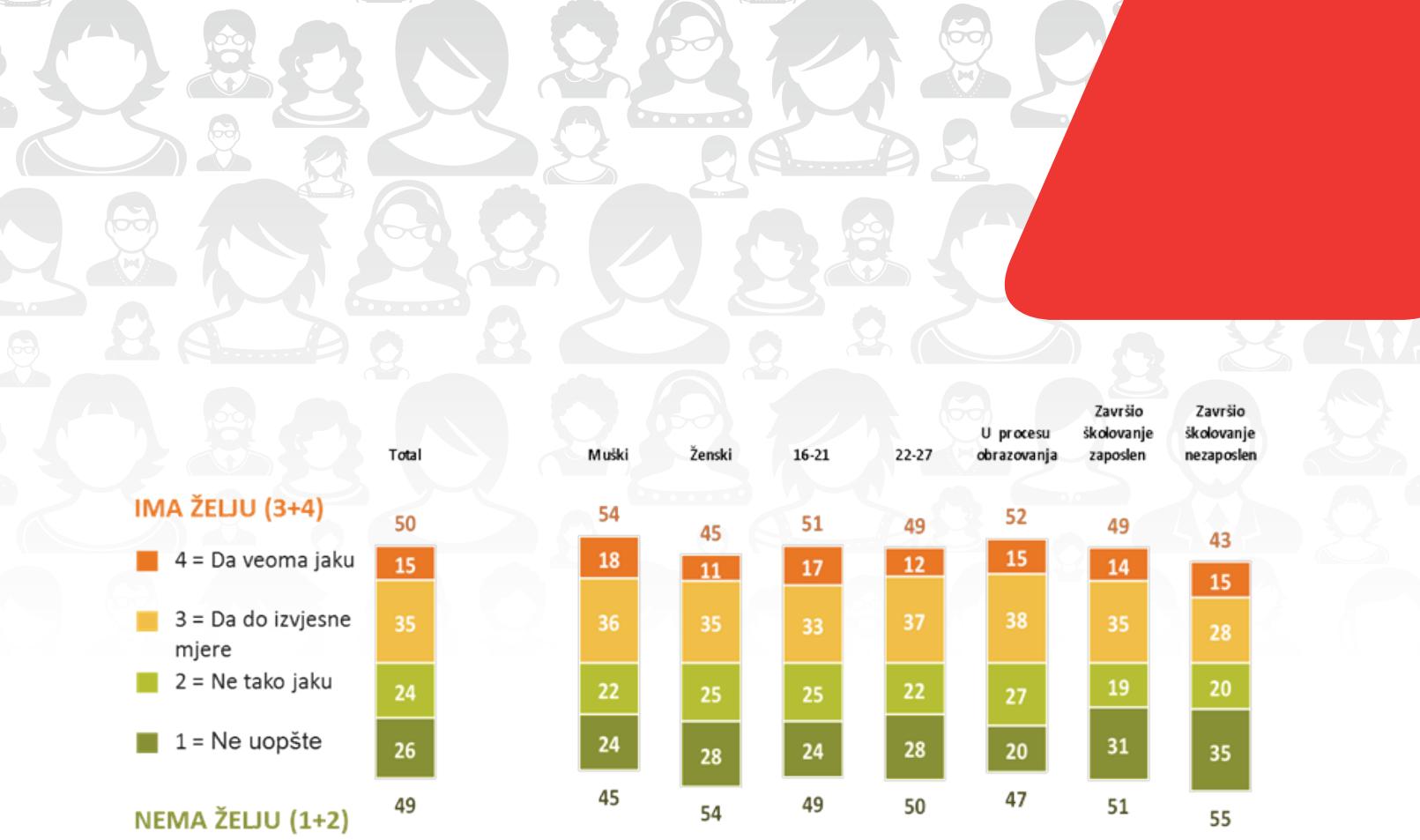
Takođe, mladi u Crnoj Gori takođe su optimistični kada je u pitanju materijalni položaj ljudi u Crnoj Gori, pa tako više od polovine njih (51%) vjeruje da će se materijalni položaj u čitavom društву popraviti, dok 20% misli da će se pogoršati. Očekivan rezultat je da je među mladima niskog ekonomskog statusa manje optimista u odnosu na prosjek kada je ova situacija u društву u pitanju.

Grafikon 13: Šta će se po Vasem mišljenju dešavati sa materijalnim položajem ljudi u Crnoj Gori u narednih 10 godina?²⁴

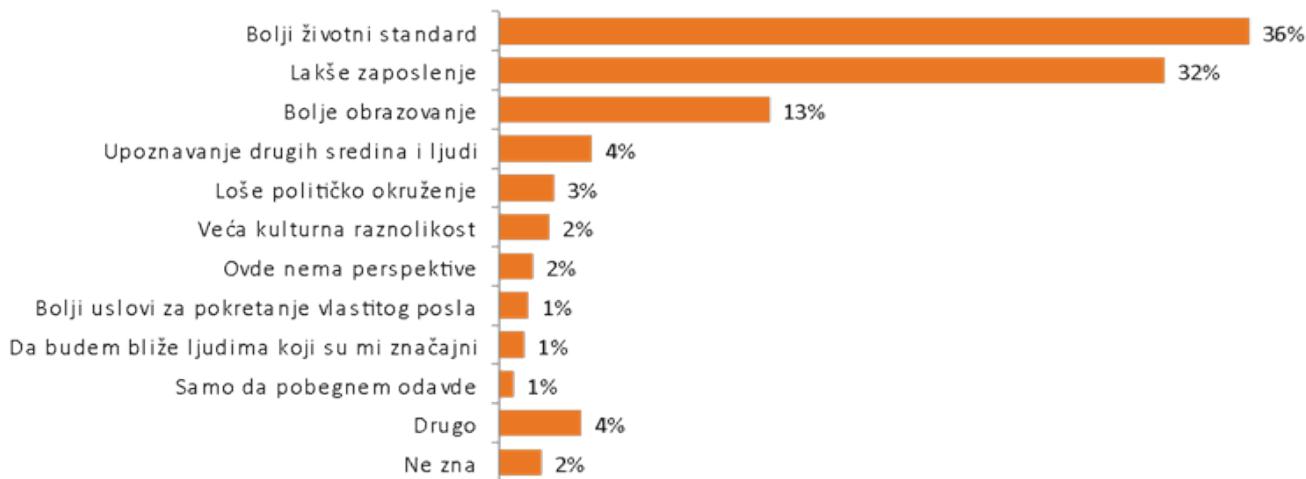
Jedna od čestih pojava koja prati mlade koji žive u tranzisionim društвима je i migracija. Mladi koji odrastaju u ovakvim društвима često sebi postavljaju pitanje: „*Otići ili ostati?*“. Nekada je to samo privremeno rješenje za bijeg iz stvarnosti, a nerijetko se dešava da se mladi, često i samostalno, bez porodica, odluče na ovaj potez kako bi zauvijek rješili probleme koje u svojoj zemlji nijesu mogli riješiti. S tim u vezi, pitali smo mlade da li imaju želju da napuste Crnu Goru.

24 Baza: Ukupna ciljna populacija

Grafikon 14: Da li imate želju da napustite Crnu Goru?²⁵

Kada je riječ o napuštanju Crne Gore, mladi su vrlo podijeljeni – jedna polovina ima želju da napusti Crnu Goru, dok druga nema. Želja za odlaskom nešto je jača kod mladih koji su još uvijek u procesu obrazovanja (52%), kao i kod mladih muškog pola (54%). Pomalo je iznenađujući podatak da je većina istih ovih mladih koji iskazuju jasnu želju da napuste Crnu Goru pokazala visok stepen zadovoljstva svim ključnim apsektima svog života (obrazovanje/posao; porodični odnosi; intimni odnosi; ekonomski status).

Grafikon 15: Koji je glavni razlog zbog koga bi se odselili iz Crne Gore?²⁶

25 Baza: Ukupna ciljna populacija

26 Baza: oni koji imaju želju da napuste Crnu Goru

Podatak da 50% mladih ljudi želi da napusti Crnu Goru, na žalost, teško da može biti iznenadenje. Kada uzmemu u obzir podatak da je stopa nezaposlenosti mladih u Crnoj Gori u 2015. bila 37,6% od ukupnog broja mladih, odnosno dvostruko veća od opšte stope nezaposlenosti koja je u istom periodu iznosila 17,5%, jasno je da se mladima u Crnoj Gori ograničavaju mogućnosti da grade svoju budućnost. To osnažuje i loš kvaliteta obrazovanja, prožet sveprisutnom korupcijom, zbog koje mlađi nijesu ni kompetitivni na tržištu rada. Paralelno, svjedoci smo i stihiskske produkcije odnosno u mnogim slučajevima hiperprodukcije određenih obrazovnih profila koji imaju takođe sužene perspektive. To su neki od ključnih razloga zbog kojih je želja za odlaskom iz Crne Gore nešto jača kod mladih koji su još u procesu obrazovanja, jer oni znaju da ima i drugaćijih i boljih sredina i vjeruju da mogu više.

Motivi mladih za odlazak iz Crne Gore su različiti. Dominantni je onaj koji se odnosi na očekivanje boljeg životnog standarda i lakšeg zapošljavanja u drugim zemljama. Dakle, motivi poput kvalitetnijih poslovnih, ali i obrazovnih i životnih uslova predstavljaju ključne motive potencijalnog odlaska mladih iz Crne Gore. Mlađi koji žele da napuste Crnu Goru imaju jasniju ideju o tome zbog čega to žele i samo 1% njih navodi da bi se odselio iz Crne Gore samo da bi pobjegli.

Posebno je zanimljivo u razlozim napuštanja Crne Gore da postoje statistički značajne rodne razlike. Tako muškarci kao najvažniji razlog napuštanja zemlje češće navode bolji životni standard (44%), a žene bolje obrazovanje (19%), ali i lakše zaposlenje (38%). S druge strane, mlađi uzrasta od 16 do 21 godine češće u odnosu na prosjek navode bolje obrazovanje (21%) kao razlog zbog kojeg bi se odselili iz Crne Gore. Prilično očekivan podatak je da nezaposleni mlađi kao ključni razlog zbog kojeg su se odselili iz Crne Gore navode lakše zapošljavanje (52%) što su sve očekivane i logične razlike.

	Total	Pol	Starost	Status				Ekonomski status			Region			Tip		
		Muški	Ženski	16-21	22-27	U procesu obrazovanja	Završio školovanje zaposlen	Završio školovanje nezaposlen	Ispod prosjeka	Priječna	Iznad prosjeka	Sever	Centar	Jug	Urban	Ostalo
N	428	228	200	217	210	238	137	52	119	250	58	121	209	98	287	141
sig		0.00	0.00			0.00			0.99			1.00		0.59		
Bolji životni standard	35.5	44	26	30	41	29	49	27	41	32	41	39	34	35	32	43
Lakše zaposlenje	31.5	26	38	27	37	27	32	52	31	35	17	31	31	33	32	30
Bolje obrazovanje	12.8	7	19	21	4	22	1	2	11	14	9	9	15	13	14	10
Upoznavanje drugih sredina i ljudi	4.4	5	3	5	4	5	3	6	4	4	5	4	6	1	5	3
Loše političko okruženje	2.6	3	2	3	2	3	2	2	3	2	3	4	2	2	2	4
Veća kulturna raznolikost	2.4	2	3	1	3	2	3	2	2	3	2	2	2	5	3	2
Ovde nema perspektive	1.6	3	0	2	1	2	1	2	2	1	4	2	1	1	1	2
Bolji uslovi za pokretanje vlastitog posla	1.4	2	1	1	1	2	1		1	2	2		2	1	2	1
Da budem bliže ljudima koji su mi značajni	1.2	1	1	1	1	1		4	1	1	4	2	0	2	1	1
Samo da pobegnem odavde	0.7	0	1	1	0	1		2	1	0	2		1	1	1	
Drugo	3.9	4	3	5	3	5	4		1	4	12	4	3	6	5	2
Ne zna	2.0	2	2	2	2	2	3	2	3	2		4	2		2	2
Total								100%								

Tabela 12: Koji je glavni razlog zbog koga bi se odselili iz Crne Gore?²⁷

27 Baza: oni koji imaju želju da napuste Crnu Goru

Obrazovanje i zapošljavanje

Obrazovanje je onaj dio društvenog života koji mlade, kao samostalne aktere u društvu, najviše oblikuje i putem kojeg stiču svoj lični resurs odnosno svoj sopstveni kapital. Kroz kvalitetno obrazovanje mlada osoba sebi može osigurati vještine i mogućnosti za ostvarivanje određenih profesionalnih ciljeva, a samim tim i ostvarivanje određenog životnog standarda. Ali, ono što predstavlja sve veći problem u posljednje vrijeme je to da obrazovanje nije svim skupinama mlađih ljudi jednako dostupno. To se sve dešava upravo kada je zapošljavanje bez određenih kvalifikacija stečenim kvalitetnim obrazovanjem gotovo nemoguće. Takođe, samo formalno obrazovanje, iako se i dalje visoko vrjednuje, ispostavlja se kao nedovoljno za sticanje kvalifikacija koje mlađoj osobi može pomoći pri zaposlenju. Stoga je neophodno, u tom periodu od obrazovanja do zaposlenja, uključiti i znanja i vještine koje se stiču putem neformalnog obrazovanja a koja imaju sve izraženiji tržišni značaj.

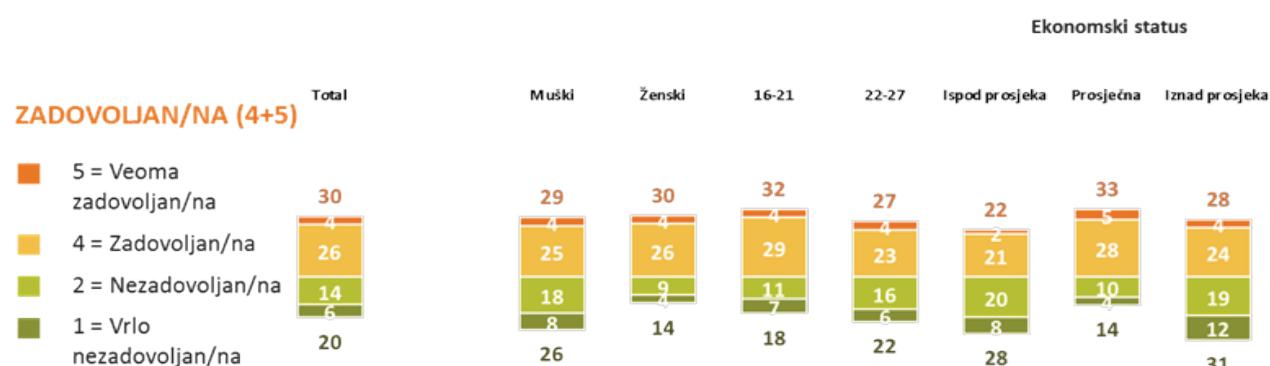
Inače, tranzicija od obrazovanja ka zaposlenju smatra se jednom od najznačajnijih tranzicija kod mlađih u njihovom životu. Mladi se posljednjih godina sve više susreće sa drastičnim promjenama prilikom ulaska u svoju profesionalnu radnu fazu. Uticaj globalizacije, tehnološke inovacije i brze promjene u strukturama zanimanja dodatno ovaj proces usložnjavaju. Tradiocionalna podjela životne dobi na obrazovanje odnosno pripremanje za zapošljavanje, posao i penzionisanje više ne važi. Dodatno, turbulentne tehnološke promjene koje utiču i na česte promjene zanimanja zaposlene zahtijevaju odabir više od jednog pravca u kojem će se graditi karijerni putevi. Zato su mlađi prinuđeni da često mijenjaju poslove, da se bave različitim zanimanjima sve sa ciljem kako bi dostigli dodatne kvalifikacije, vještine i kako bi samim tim ostali i dalje u procesu obrazovanja i usavršavanja da bi задржали određenu poziciju na berzi rada i kako bi ostali vidljivi na samom tržištu rada koji zbog ovakvih kretanja ima sve veći takmičarski karakter.

Mnoga ranija istraživanja stavova i odnosa mlađih prema radu i prema zaposlenju pokazuju da su im to zaista važna pitanja, da u njihovom vrijednosnom sistemu zauzimaju istaknuto mjesto ali da se, s druge strane, upravo ovakvi stavovi sudaraju sa surovom realnošću u kojoj se mlađi danas nalaze kada je u pitanju njihov položaj na tržištu rada. Nemogućnost ostvarivanja radnih i profesionalnih aspiracija u trenutnoj situaciji u društvu rastuće nezaposlenosti mlađih, njih same pretvara u jednu od najvećih vulnerabilnih grupa. Upravo ta nemogućnost preuzimanja radne

uloge, uz mnoge druge posljedice, kao rezultat ima i socijalnu isključenost koja mlade stavlja po strani i u prilično nezavidan položaj. Sve to, na kraju, mladima daje prilično ograničava mogućnosti da budu pitani ali i da sami odlučuju za stvari koje ih se na direktn način tiču.

Kako mladi u Crnoj Gori vide proces obrazovanja, kako ga ocjenjuju, koje su njihove želje kada je u pitanju zaposlenje i koji su faktori u crnogorskom društvu bitni da bi se mlada osoba zaposlila i time riješila prilično bitan segment svog života samo su neka od pitanja koje smo nastojali istražiti u ovom poglavljju.

Kada govorimo o zadovoljstvu kvalitetom obrazovanja, mišljenja mladih u Crnoj Gori su prilično podijeljena, ali je ipak nešto više onih koji su kvalitetom istog bazično zadovoljni. Muškarci su nešto zadovoljniji u odnosu na prosjek, dok su, mladi ispodprosječnog ekonomskog statusa, ali i oni iznad prosječnog ekonomskog statusa manje zadovoljni u odnosu na prosjek.

NEZADOVOLJAN/NA (1+2)

Grafikon 16: Koliko ste uopšteno gledano zadovoljni kvalitetom obrazovanja u Crnoj Gori?²⁸

Iako u protekle tri godine univerziteti u Crnoj Gori nijesu rangirani ni u 800 najboljih u svijetu²⁹, a opterećeni su brojnim problemima, uključujući i raširenu korupciju, mladi koji su u procesu obrazovanja u većinskom procentu (51%) kažu da su polovično zadovoljni sistemom obrazovanja.

28 Baza: Ukupna ciljna populacija

29 <http://www.webometrics.info/en/Europe/Montenegro>

	Total	Pol		Starost		Status			Ekonomski status			Region			Tip	
		Mушки	Ženski	16-21	22-27	U procesu obrazovanja	Završio školovanje zaposlen	Završio školovanje nezaposlen	Ispod prosjeka	Priječna	Iznad prosjeka	Sever	Centar	Jug	Urban	Ostalo
N	583	300	283	286	297	300	200	83	164	345	74	168	283	132	384	199
Vrlo nezadovoljan/na	6.3	8	4	7	6	5	8	6	8	4	12	7	5	9	7	6
Nezadovoljan/na	13.6	18	9	11	16	14	14	10	20	10	19	14	12	18	13	15
Sum -	19.9	26	14	18	22	20	22	16	28	14	31	20	16	27	20	20
Polovično zadovoljan/na	49.9	44	56	49	50	51	51	46	49	52	41	51	52	44	50	49
Sum +	29.6	29	30	32	27	30	26	37	22	33	28	29	31	28	29	31
Zadovoljan/na	25.6	25	26	29	23	26	20	36	21	28	24	25	27	23	25	26
Veoma zadovoljan/na	3.9	4	4	4	4	4	5	1	2	5	4	4	4	4	4	4
Ne zna	0.6	1	0		1		1	1	1	0		0	2		1	
Total									100%							

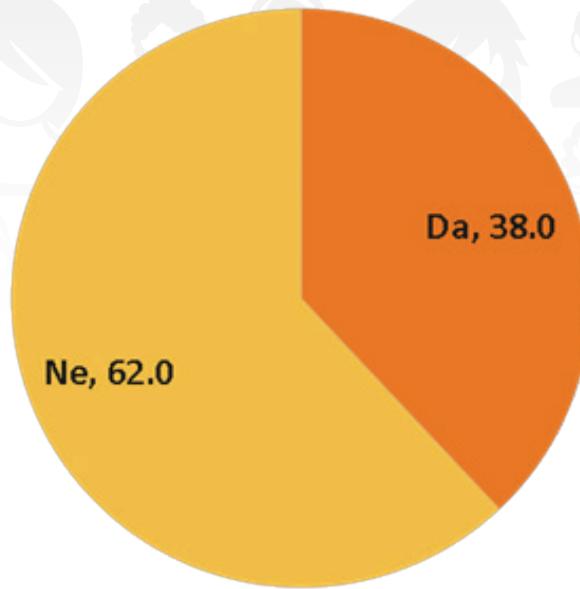
Tabela 13: Koliko ste uopšteno gledano zadovoljni kvalitetom obrazovanja u Crnoj Gori?³⁰

Aktivizam mladih predstavlja društveni angažman mladih koji su okupljeni oko neke zajedničke ideje i koji kroz zajedničko umrežavanje i sprovođenje određenih projekata, za cilj ima unapređenje kvaliteta života mladih, sticanje kompetencija, rešavanje relevantnih pitanja doprinoseći društvu kako u lokalnim zajednicama, tako i na državnom nivou.³¹ A upravo je volonterizam osnova aktivizma.

S tim u vezi, pitali smo mlade u Crnoj Gori da li su učestvovali u nekom vidu dobrovoljnog / volonterskog rada u proteklih 12 mjeseci. (Grafikon 17) Većina mladih u Crnoj Gori nije učestvovala u nekom vidu dobrovoljnog ili volonterskog rada, ali mora se poštovati činjenica da je više od 1/3 mladih u Crnoj Gori, odnosno 38%, imalo neka iskustva sa ovom vrstom društvenog angažmana.

30 Baza: Ukupna ciljna populacija

31 http://webastromedia.com/czor/index.php?option=com_content&view=article&id=112&Itemid=21&lang=en

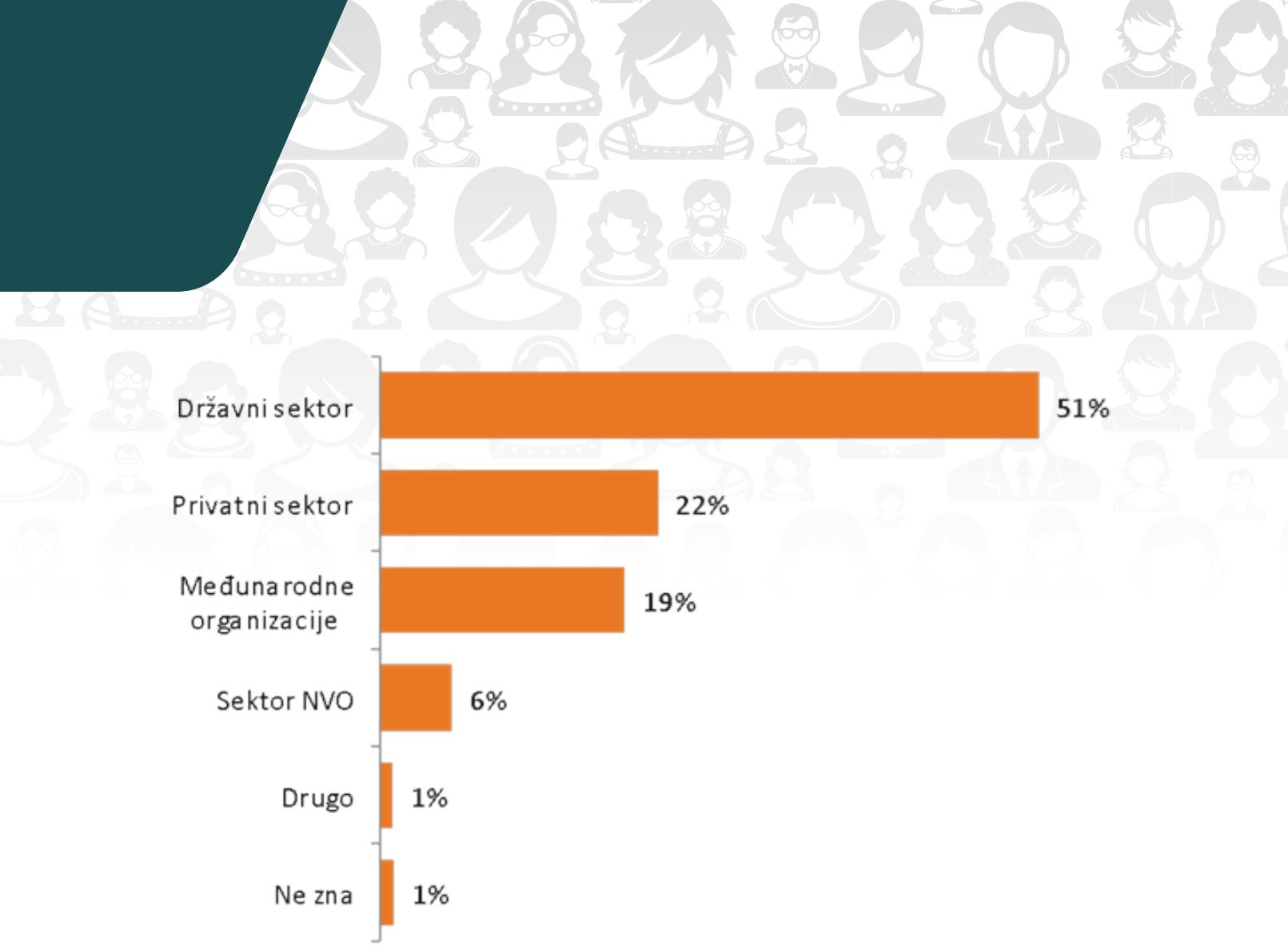
Grafikon 17: Da li ste učestvovali u nekom vidu dobrovoljnog / volonterskog rada u proteklih 12 mjeseci?³²

No, brojka od 62% onih koji nijesu učestvovali u volonterskoj aktivnosti u posljednjih godinu dana ostaje iznenađenje. Očigledno je da mladi u Crnoj Gori još uvijek ne prepoznaju značaj volonterizma i za lični i za društveni razvoj. Osim što o tome nedovoljno uče u školama i kroz formalni obrazovni sistem uopšte, moguće da uticaj na ovako nizak stepen zainteresovanosti za volontiranjem utiče i šira društvena klima u kojoj zakoni koji podstiču volontiranje još nijesu funkcionalni. Potrebno je i više raditi na otklanjanju širih društvenih prepreka, poput najšireg stava o tome da je volonterski ili besplatan rada beskoristan, a što posljedično utiče i na stavove mladih o ovom pitanju.

Kada je riječ o zaposlenju, više od polovine mladih u Crnoj Gori voljelo bi da radi u državnom sektoru (51%), a nešto manje od četvrtine navodi da bi voljelo da radi u privatnom sektoru (22%). Takođe, jedna od primamljivijih destinacija za zaposlenje kod mladih su i međunarodne organizacije (19%), a NVO sektor izgleda nije tako atraktivno radno mjesto za mlađe u Crnoj Gori jer svega 6% ispitanika/ca bi zasnovalo svoj radni odnos u nevladinoj organizaciji.

---

32 Baza: Ukupna ciljna populacija

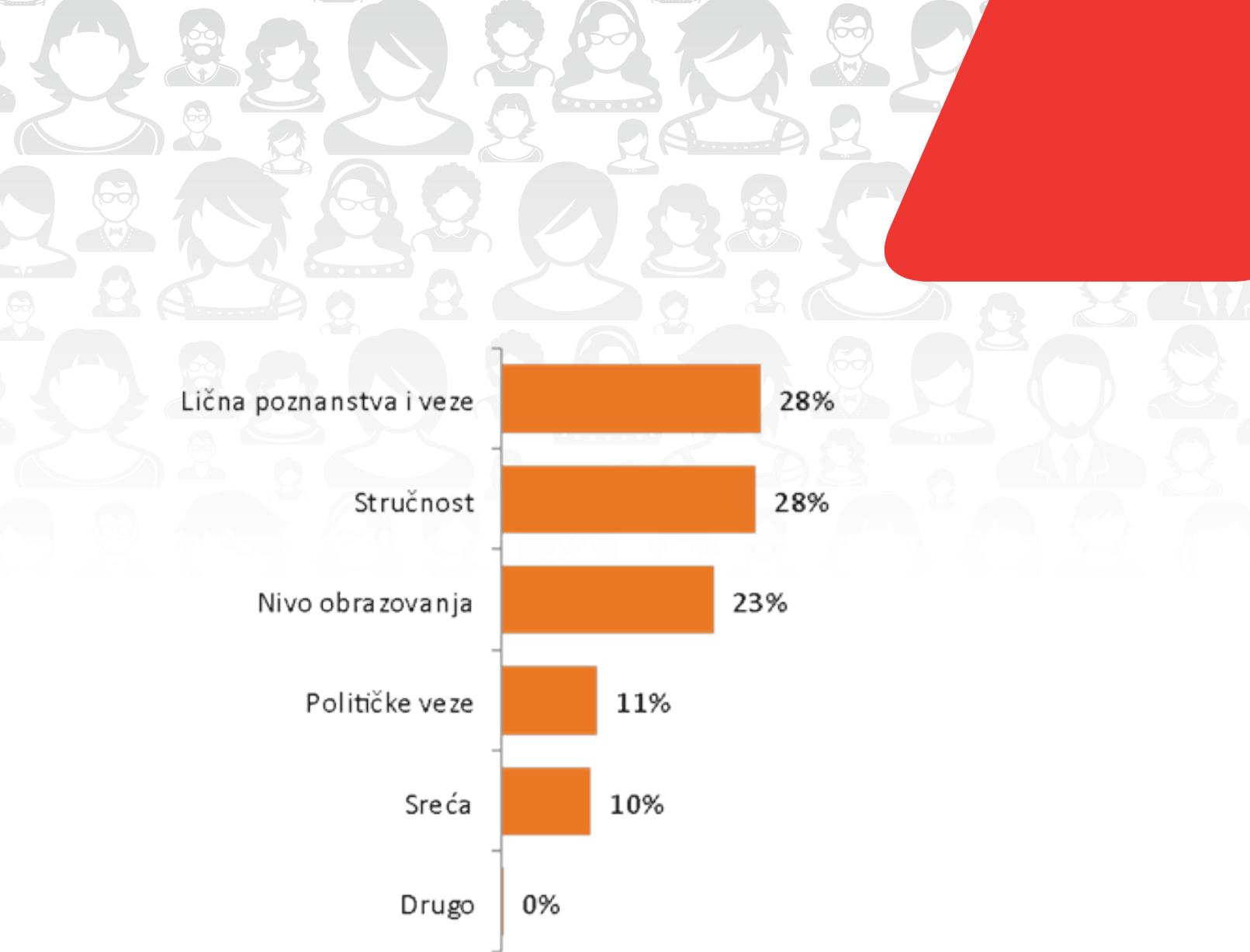

Grafikon 18: U kojem od navednih sektora biste voljeli da radite?³³

Mladi su očigledno skloniji sigurnosti, kakvoj takvoj, koju nudi državni posao, manjoj izloženosti rizicima i stalnoj presiji donošenja odluka od kojih zavisi opstanak ili napredovanje u poslu, jer se u državnoj službi greške lakše amortizuju. Bez privatne inicijative sa druge strane nema kretanja naprijed u privrednom i ekonomskom smislu, pa je važno razvijati preduzetnički duh, koji još uvijek ne karakteriše mlade ljudi. Obrazovni sistem koji je tradicionalno okrenut reprodukciji gradiva, pukom memorisanju nasuprot razvoju kreativnosti i kritičkog razmišljanja, daju danak i u pogledu na budućnost mladih. Ovo osnažuju i uvriježeni stavovi, naslijedjeni iz doma socijalizma, da je državni posao najsigurnija luka.

Među najvažnijim faktorima za nalaženje i dobijanje posla mladi navode lična poznanstva i veze (28%), stručnost (28%) i nivo obrazovanja (23%). Političke veze su tek na četvrtom mjestu i to sa tek nešto više od 10% učešća.

33 Baza: Ukupna ciljna populacija

Grafikon 19: Pročitaćemo Vam listu od 5 faktora koje ljudi u Crnoj Gori smatraju bitnim za nalaženje posla. Koji od njih Vi smatrate najvažnijim?³⁴

Lična poznanstva i političke veze visoko se kotiraju kod mladih kao kanali dolaženje do posla odnosno napretka u jednom od osnovnih elemenata socijalne pokretljivosti. To i ne čudi imajući u vidu da je crnogorsko društvo snažno opterećeno korupcijom, nepotizmom, i političkim uticajima koji su posebno važni u oblasti zapošljavanja i sl. Opšti društveni konstekst ima snažnog uticaja na proces zapošljavanja i u realnom vremenu i prostoru, ali i na percepciju da lične i političke veze igraju ključnu ulogu u rješavanju najvažnijih egzistencijalnih pitanja koja omogućavaju dalju socijalnu pokretljivost. Ipak, ohrabrujući je podatak da više od 50% mladih misli da je u pronalaženju posla ključna stručnost i nivo obrazovanja. Moguće da bi procenat odgovora na ovo pitanje mogao u stvarnosti biti i niži, jer postoji pretpostavka da su stručnost i obrazovanje dati kao društveno poželjni i očekivani odgovori. Sreća kao faktor govori o jednom važnom procentu mladih koji fatalistički gledaju na budućnost, moglo bi se reći i apatično.

³⁴ Baza: Ukupna ciljna populacija

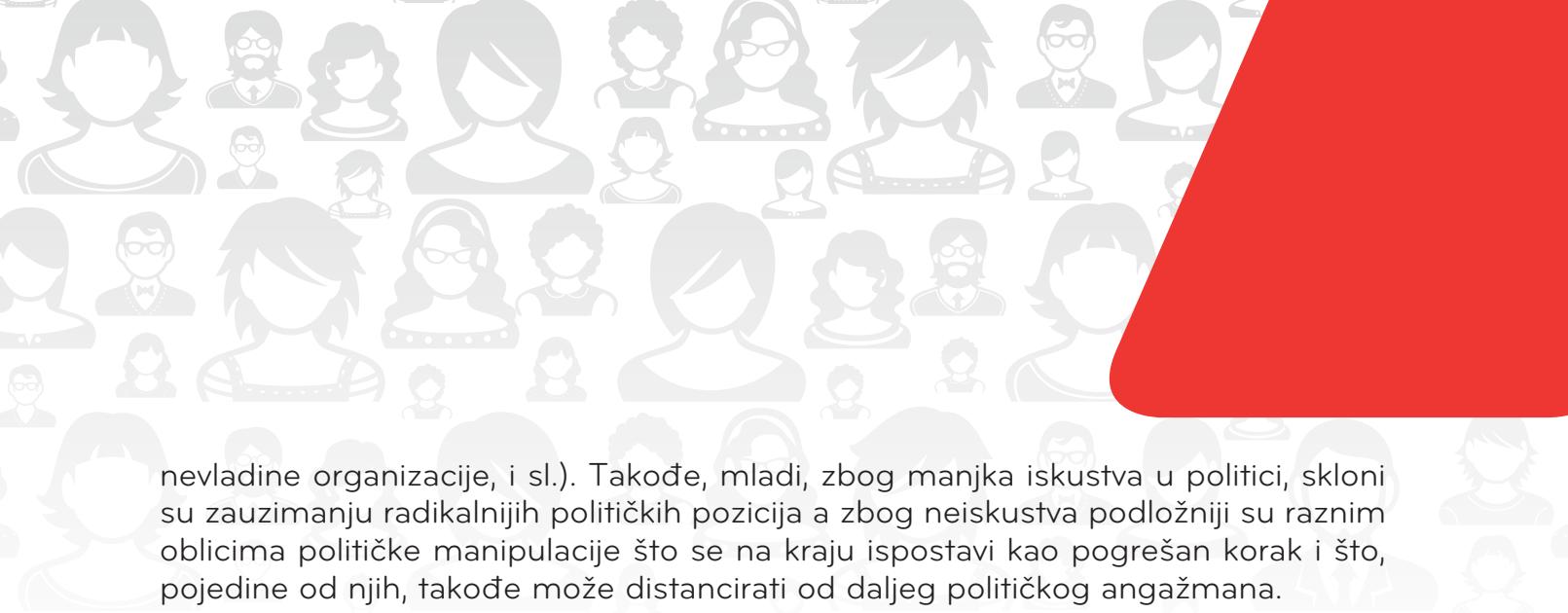
Politika

Čovjekovo zanimanje za politiku počinje još od najranijih dana. A kako se društvo razvijalo, tako se i mijenjalo gledanje na politiku i sa tim promjenama i sama definicija politike. U antičkom periodu na politiku se gledalo kao na neku vrstu *praktične umjetnosti, kojom, barem prema Sokratovom uvjerenju, treba (jer može) da se bavi samo onaj ko se za nju obučio i ko posjeduje odgovarajuće znanje.*³⁵

Najopštije rečeno, politika predstavlja umijeće bavljenja društvenim i državnim poslovima koji imaju za cilj opštu dobrobit tj. dobrobit cijelog kupa društva. Ona predstavlja određene aktivnosti kroz koju svaki član/inca društva stvara, čuva, sprovodi ili mijenja pravila svoga življenja. Ona prožima sve oblasti svakodnevnog života čovjeka i imajući u obzir njenu širinu i stepen organizovanosti može se podijeliti na:

- opštu politiku, koja obuhvata: lokalnu, državnu i međunarodnu politiku i
- posebnu politiku, koja se dalje dijeli na: socijalnu, politiku vlada, naučnu politiku i sl.

Politika je jedna od najznačajnijih čovjekovih djelatnosti određena racionalnim djelovanjem i sa ciljem da uredi zajednicu putem odlučivanja o zajedničkim pitanjima. Isključenost iz politike znači isključenost iz svih procesa odlučivanja. Koliko je to povezano jedno sa drugim najbolje se može vidjeti kroz vezu u društvu između mladih i politike. Upravo je ta veza okarakterisana nedorečenom artikulacijom, nedosljednom promocijom, uz praktično digresivno zastupanje njihovih interesa na političkoj sceni. Takav odnos mlade može natjerati da se distanciraju od politike što nije dobro za društvo u cjelini. Distanciranost mladih od politike na određeni način može predstaviti opasnost za sve demokratske procese u jednom savremenom društvu, a razlozi za to više su. Mladi se distanciraju od politike, naročito od one formalne, jer ih taj vid praktičnog bavljenja politikom prilično slabo interesuje, a s druge strane još uvijek nijesu upoznati sa samim značajem takvog društvenog angažmana i često postavljaju sebi pitanje: „A što ja imam od toga?“ No, ako se pak i odluče za takvu vrstu aktivizma više su skloni da to bude angažman van zvaničnih političkih struktura tj. partija, pa se češće učlanjuju u određene skupine ne toliko formalnog karaktera (omladinske grupe, učeničke/studentske organizacije,

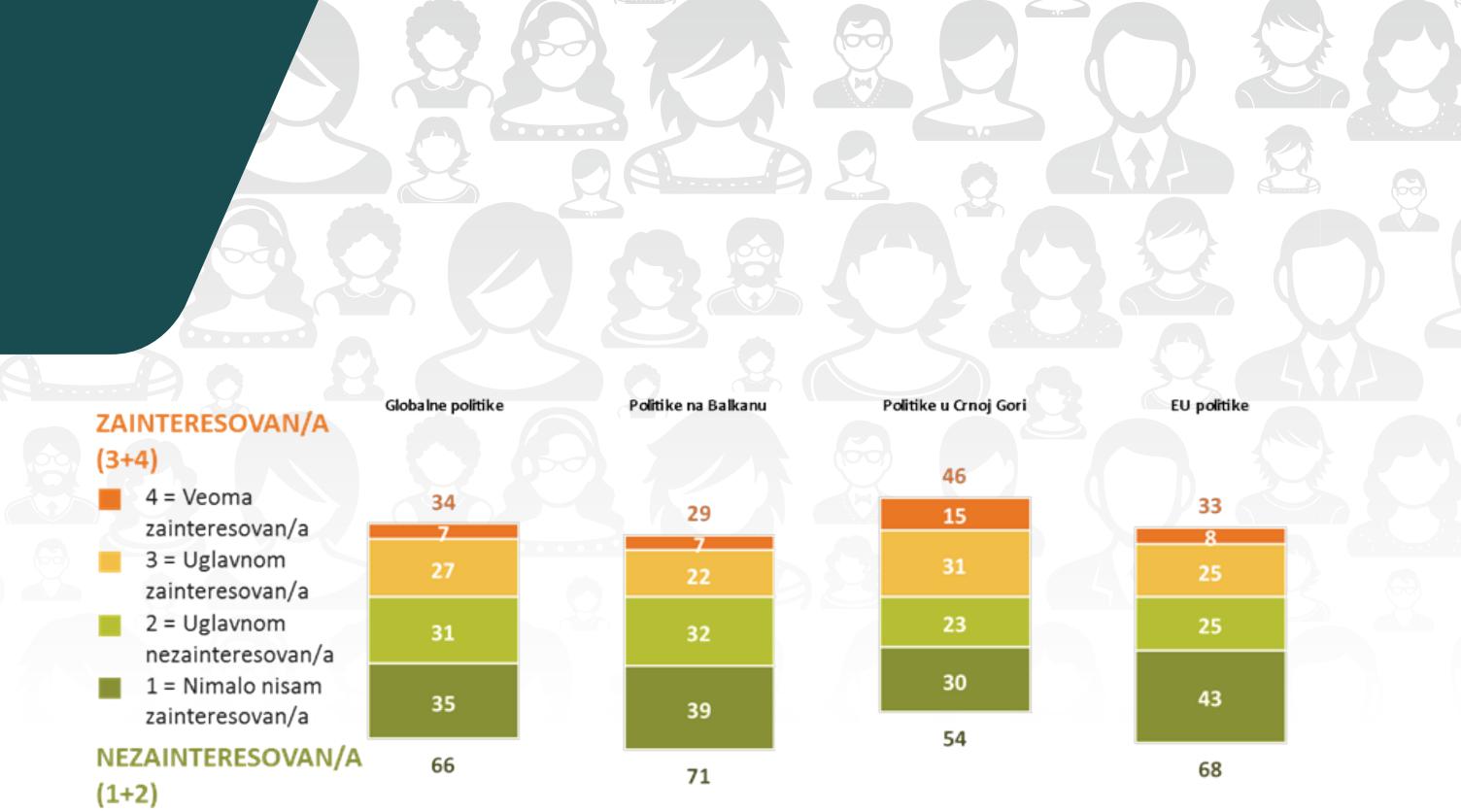

nevladine organizacije, i sl.). Takođe, mladi, zbog manjka iskustva u politici, skloni su zauzimanju radikalnijih političkih pozicija a zbog neiskustva podložniji su raznim oblicima političke manipulacije što se na kraju ispostavi kao pogrešan korak i što, pojedine od njih, takođe može distancirati od daljeg političkog angažmana.

Na formiranje političkih stavova svakog pojedinca, a samim tim i na formiranje političkih stavova mladih, utiče cijelokupan politički ali i društveni kontekst. Dodatno, na formiranje ovih stavova kod mladih velikog uticaja imaju i njihov životni ciklus i specifična iskustva njihove generacije. Kombinacijom svih ovih uticaja dobijamo prepoznatljive modele političkog ponašanja mladih koji se po određenom šablonu odmah upoređuju sa modelima političkog ponašanja odraslih.

Shvatajući značaj političkog angažmana kod mladih, ovim istraživanjem nastojali smo ispitati i koliko se mladi u Crnoj Gori interesuju za političke teme i politička pitanja kako u zemlji tako i u regioni, koja sredstva informisanja koriste kada je politika u pitanju, ali i koji je njihov stav po pitanju uticaja mladih na društveno-politička dešavanja u Crnoj Gori danas.

Podaci pokazuju da mladi generalno nijesu zainteresovani za politička pitanja i političke teme u društvu. Za sve četiri oblasti (globalna politika, politika na Balkanu, politika u Crnoj Gori, EU politika) mladi se uglavnom nadpolovično se izjašnjavaju da nijesu zainteresovani za ove teme. Oni, pak, koji su se drugačije izjasnili, najviše interesovanja imaju za politička pitanja i političke teme iz domena politike u Crnoj Gori (46%), zatim iz domena globalne politike (34%) na što, donekle, i mediji imaju određen uticaj, i na EU politike (33%). Najmanje su zainteresovani za političke prilike i teme sa Balkana (29%).

Grafikon 20: Koliko ste lično zainteresovani za politička pitanja i političke teme iz domena:³⁶

Zanimljivo je da je među mladima starosti između 22-27 godina više onih koji su zainteresovani za domen politike na Balkanu, dok je među onima sa nadprosječnim ekonomskim statusom znatno više onih kojima su bliske teme globalnih i EU politika.

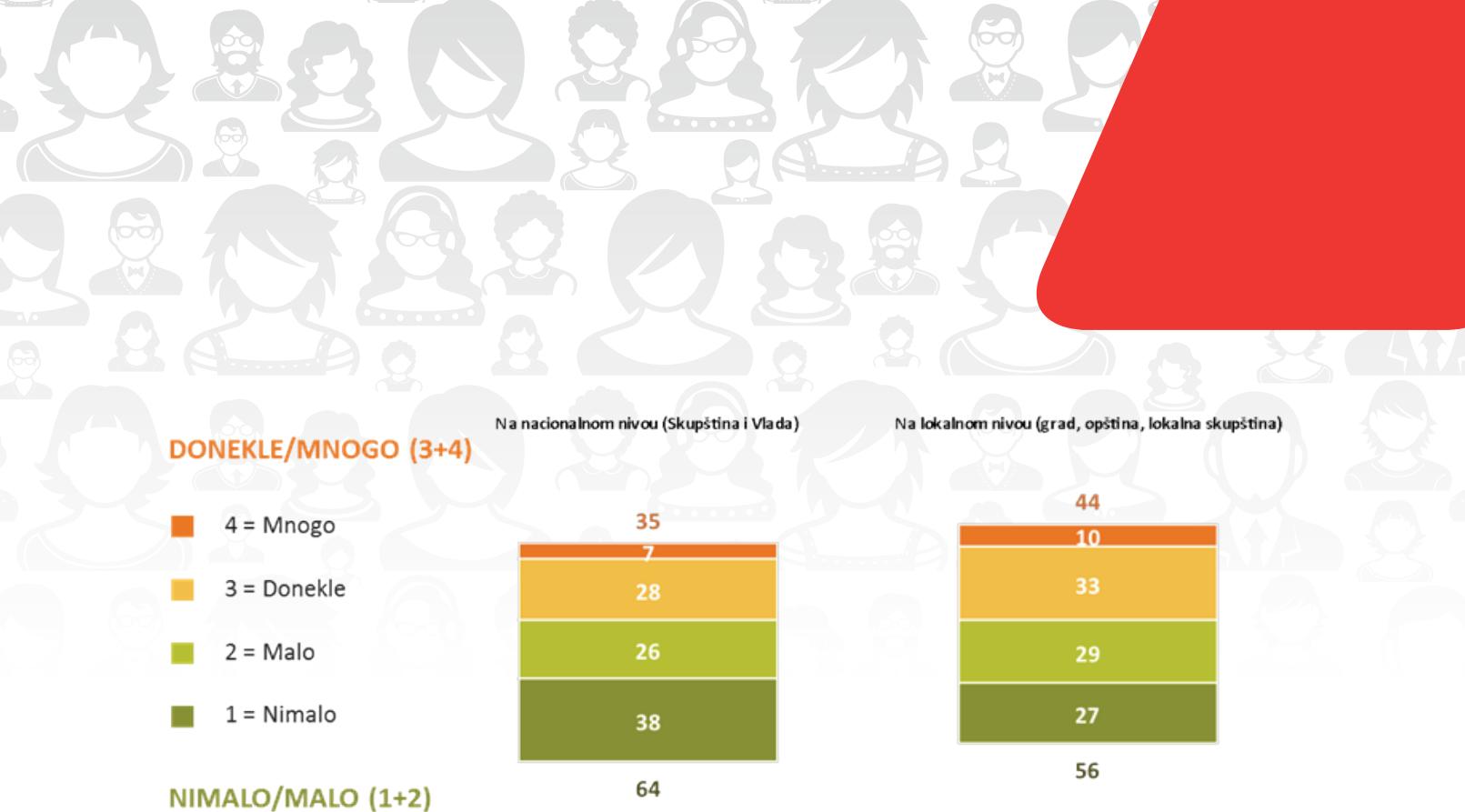
	Total	Pol	Starost	Status			Ekonomski status			Region			Tip			
		Muški	Ženski	16-21	22-27	U procesu obrazovanja	Završio školovanje zaposlen	Završio školovanje nezaposlen	Ispod prosjeka	Prosječna	Iznad prosjeka	Sever	Centar	Jug	Urban	Ostalo
N	583	300	283	286	297	300	200	83	164	345	74	168	283	132	384	199
Politike u Crnoj Gori	46.3	46	46	45	48	47	43	52	40	46	60	50	47	41	49	42
Globalne politike	34.1	38	30	30	38	35	32	36	29	33	49	37	35	28	36	31
EU politike	32.5	35	30	30	35	33	29	38	28	31	48	33	35	26	34	29
Politike na Balkanu	28.7	31	26	22	35	28	28	35	22	29	41	28	32	23	32	22

Tabela 14: Koliko ste lično zainteresovani za politička pitanja i političke teme iz domena:³⁷

No, mladi imaju pretežno pesimistitčan stav u pogledu vlastitog uticaja na djelovanje institucija na lokalnom, ali i nacionalnom nivou. Svega 35% mladih smatra da njihov glas ima uticaja na nacionalnom nivou, dok je stav o moći sopstvenog glasa na lokalnom nivou u odnosu na nacionalni nešto pozitivniji (44%).

36 Baza: Ukupna ciljna populacija

37 Baza: Ukupna ciljna populacija

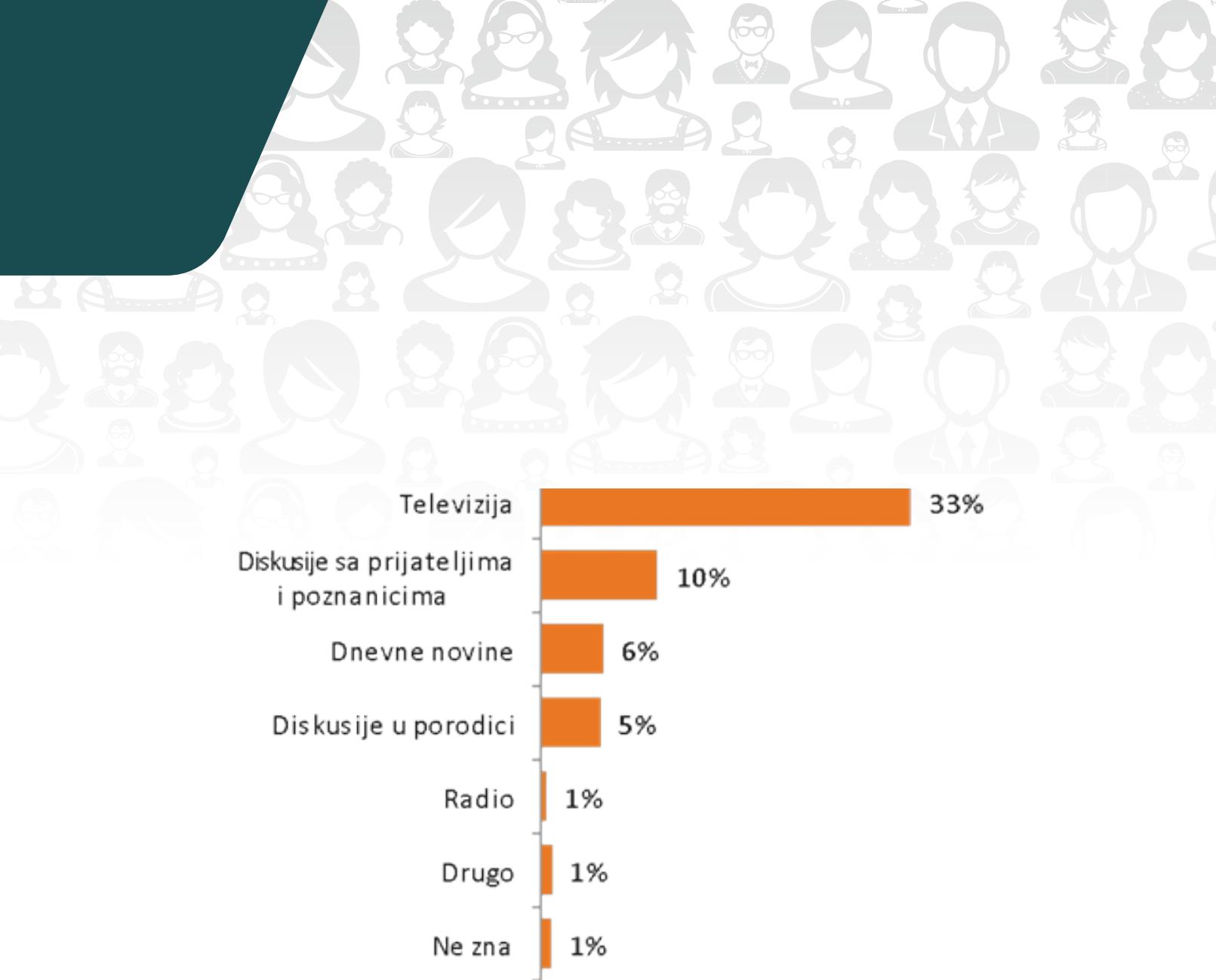

Grafikon 21: Koliko po Vašem mišljenju vaš glas ima uticaja (ili bi mogao da ima uticaja) na delovanje institucija?³⁸

Mladi ubjedljivom većinom saopštavaju da ih politika ne zanima, ali i da ne vjeruju u moć vlastitog glasa ni na nacionalnom niti na lokalnom nivou. Politička pismenost mlađih je na jako niskom nivou. Sve to može biti posljedica neadekvatnog političkog obrazovanja, ali i osjećaja odbojnosti prema politici i onome što politički akteri svojim stavovima i djelovanjem šalju kao poruku mlađima o tome šta je zapravo politika. Nezainteresovanost mlađih za politička dešavanja, nepovjerenje u vlastiti glas i taj osjećaj nemoći, kao i osjećaj inferiornosti i manjka identifikacije sa sistemom, prijetnja su društvu i održivosti demokratskog sistema o kojem bi više računa trebalo da povedu svi dijelovi političkog sistema i akteri političkog života u najširem smislu.

Kada govorimo o izvoru prikupljanja informacija o tekućim političkim događajima, Internet se pozicionira kao glavni medij putem kojih mlađi dobijaju informacije na ovu temu. S obzirom na to da većinu svog slobodnog vremena mlađi troše upravo na Internetu ovakav rezultat je očekivan.

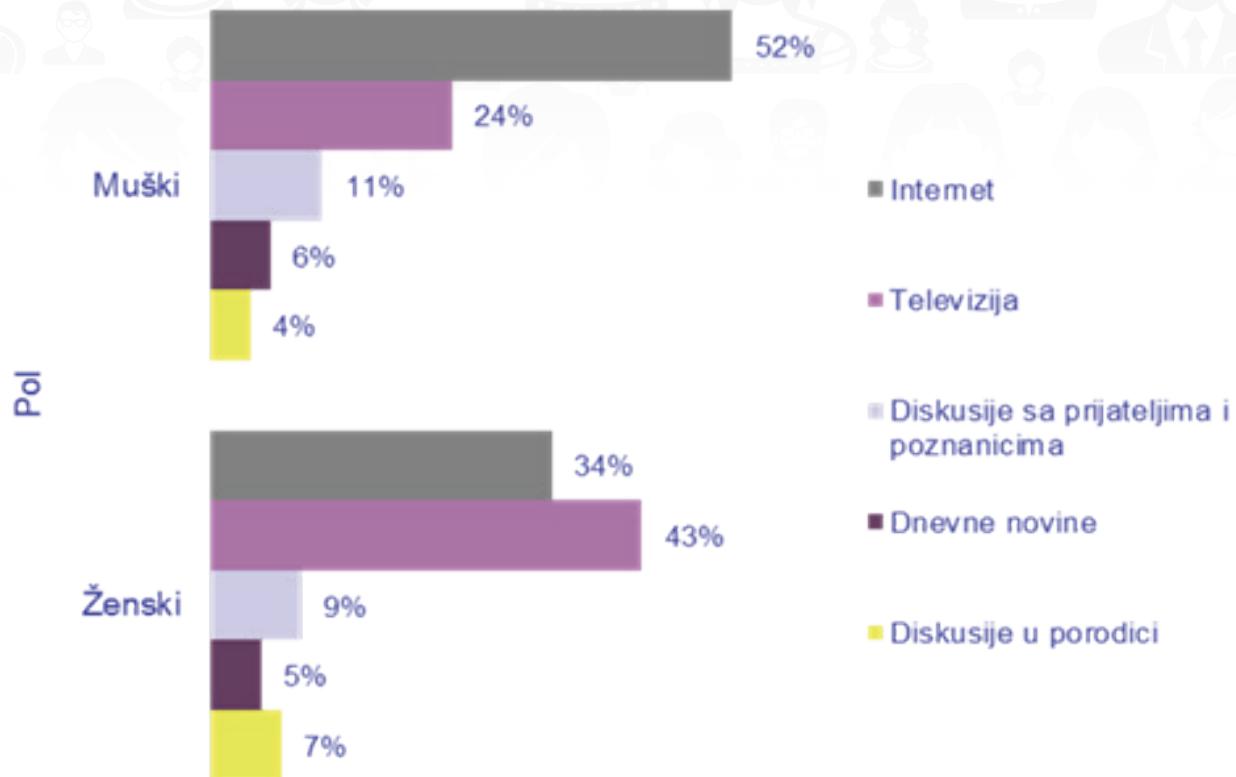
38 Baza: Ukupna ciljna populacija

Grafikon 22: Koji je glavni izvor iz kojeg dobijate informacije o tekućim političkim događajima?³⁹

Na drugom mjestu je konvencionalni medij odnosno televizija sa, takođe, značajnim procentualnim učešćem (33%). Podatak da se 10% mladih izjasnilo da dobija informacije o tekućim političkim događajima kroz razgovor sa prijateljima i poznanicima donekle poručuje da mladi, iako većinski nezainteresovani za trenutna politička dešavanja, u svom nazužem krugu ipak razgovaraju o politici. Primjetno je da je kod muškog dijela mlade populacije Crne Gore internet nešto češći primarni izvor političkih informacija, dok je u ženskom dijelu to televizija.

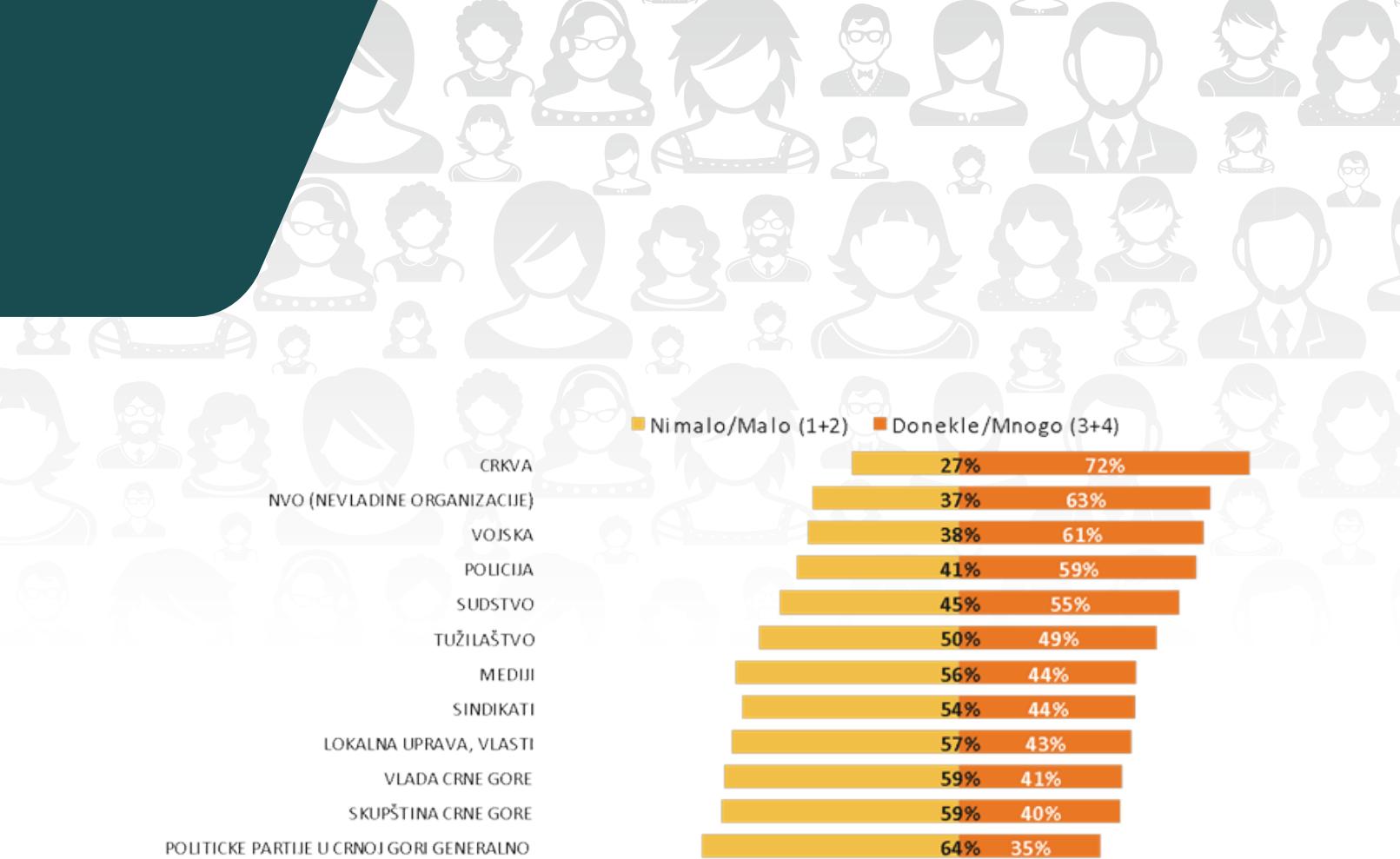
39 Baza: Ukupna ciljna populacija

Grafikon 23: Koji je glavni izvor iz kojeg dobijate informacije o tekućim političkim događajima?⁴⁰

Kada govorimo povjerenju mladih u institucije, rezultati su za istraživački tim CGO-a bili donekle iznenađujući. Institucije kojima mladi u značajnoj mjeri vjeruju su crkva (72%), nevladine organizacije (63%), vojska (61%), policija (59%) i sudstvo (55%). U nešto manjoj mjeri, sa odijumom među mladima, vjeruje se i tužilaštву (49%), medijima (44%) i sindikatima (44%). Institucije sa značajno nižim stepenom povjerenja i značajno višim negativnim stavovom su: lokalna uprava, Vlada Crne Gore, Skupština Crne Gore i političke partije u Crnoj Gori u koje čak 64% mladih u Crnoj Gori nema povjerenja! Posebno je zanimljivo kod ovog pitanja da upravo slične ili iste stavove imaju i mladi iz zemalja u regionu u kojima su sprovedena slična istraživanja.

40 Baza: Ukupna ciljna populacija (po polu)

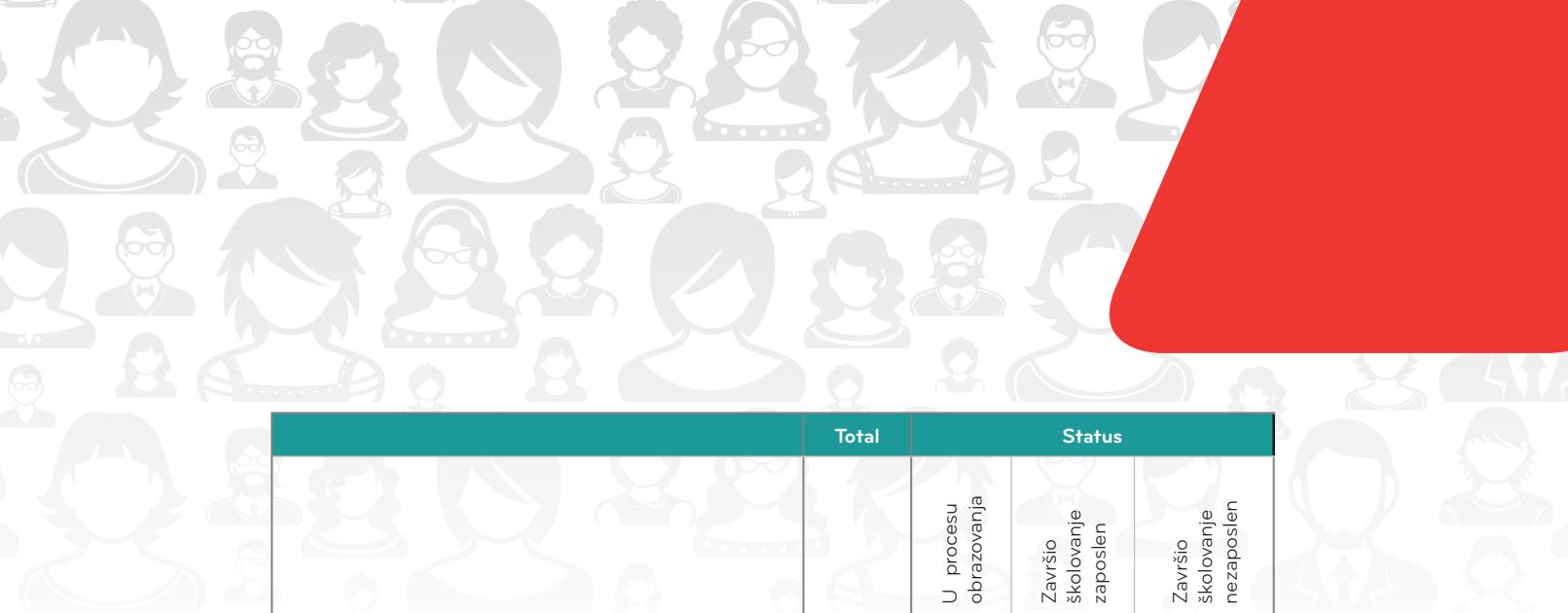

Grafikon 24: U kojoj mjeri imate povjerenje u sljedeće institucije?⁴¹

Sve najpopularnije institucije među mladima su izrazito hijerarhijske i autoritarne prirode, uz razliku kod nevladinih organizacija koje se upravo odlikuju heterogenošću stavova, dosta fleksibilnom i demokratskom strukturu upravljanja. Ovaj je podatak zanimljiv i gledano sa aspekta zaposlenja o kojem je bilo riječi u prethodnim poglavljima. Mladi u Crnoj Gori upravo kao najpoželjnije profesionalne destinacije vide državnu službu koju suštinski ne cijene, a sa druge strane najmanje bi voljeli da rade u nevladinim organizacijama u koje imaju najviše povjerenja.

Pomalo odskače podatak da mladi koji su završili svoje obrazovanje a nezaposleni su nešto više u odnosu na prosjek (48%) imaju povjerenja u političke partije u Crnoj Gori. S obzirom na to da je jedno od glavnih predizbornih obećanja svih političkih partija u Crnoj Gori prema ovoj grupi mladih upravo zaposlenje, a činjenica je da je nezaposlenost mladih u Crnoj Gori nikad veća, postavlja se pitanje zbog čega upravo ovi mladi daju najveće povjerenje političkim strukturama koje su nebrojeno puta iznevjerile njihovo povjerenje.

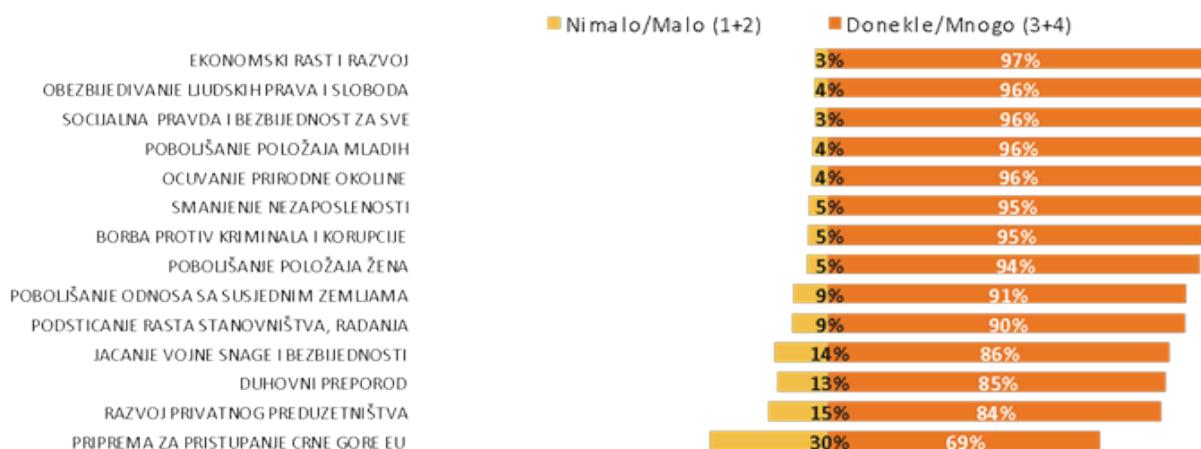
41 Baza: Ukupna ciljna populacija

	Total	Status		
		U procesu obrazovanja	Završio školovanje zaposlen	Završio školovanje nezaposlen
N	583	300	200	83
Crkva	72.4	70	73	78
NVO (nevladine organizacije)	62.7	59	67	65
Vojska	61.1	65	56	59
Policija	59.1	61	56	60
Sudstvo	54.8	57	49	62
Tužilaštvo	49.2	51	44	54
Mediji	44.2	45	43	44
Sindikati	44.0	41	47	47
Lokalna uprava, vlasti	42.9	45	41	40
Vlada Crne Gore	40.6	42	36	46
Skupština Crne Gore	40.2	41	38	42
Politische partije u Crnoj Gori generalno	35.2	34	32	48

Tabela 15: U kojoj mjeri imate povjerenje u sljedeće institucije?⁴²

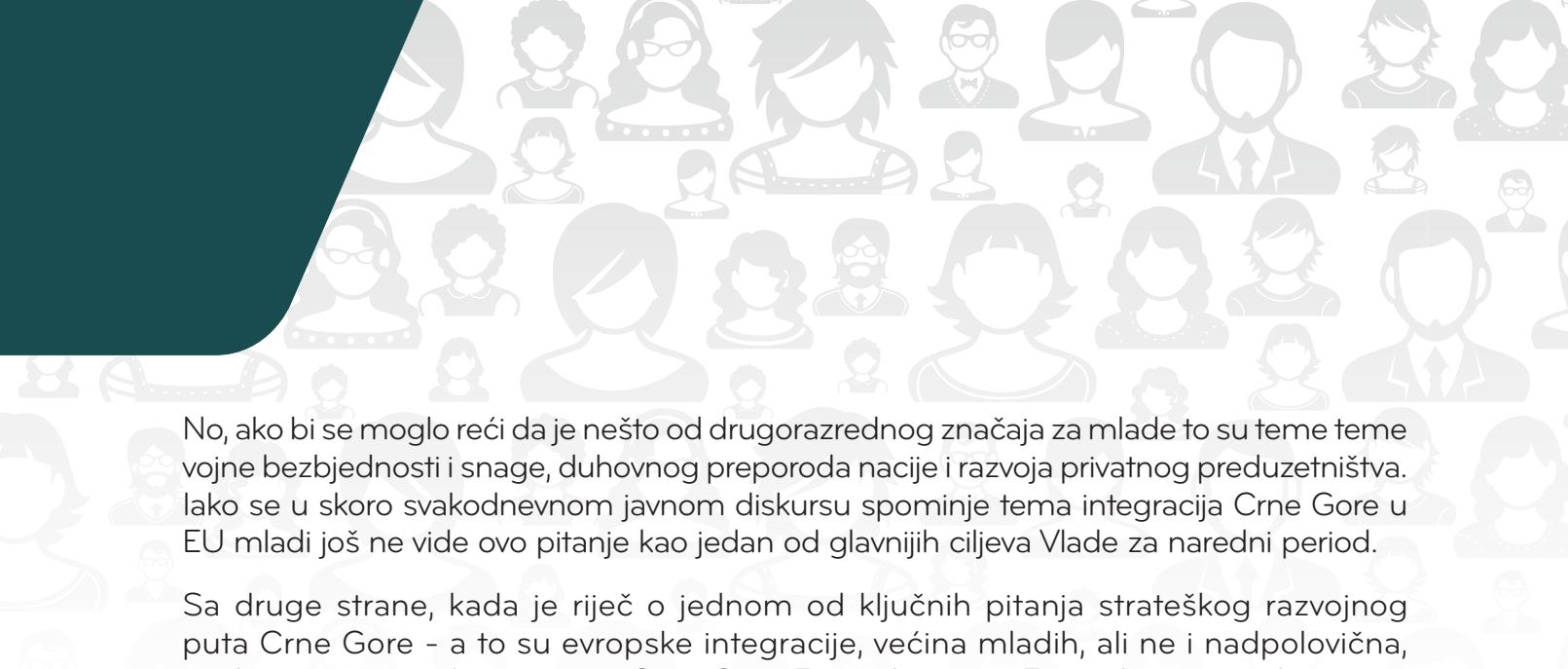
Na pitanje u kojoj mjeri bi crnogorska vlada trebala da se fokusira na ostvarenje sljedećih ciljeva gotovo da nema teme koja je navedena na preliminarnoj listi a koja po ocjeni mladih u Crnoj Gori nije bez značaja i opštedruštvenog interesa! To ukazuje da mladi, iako iskazuju distancu prema političkim pitanjima, ipak imaju stav kada su u pitanju opštedruštveni interesi Crne Gore, a što u najširem smislu svakako spada u domen politike.

Grafikon 25: U kojoj mjeri crnogorska vlada treba da se fokusira na ostvarenje sljedećih ciljeva?⁴³

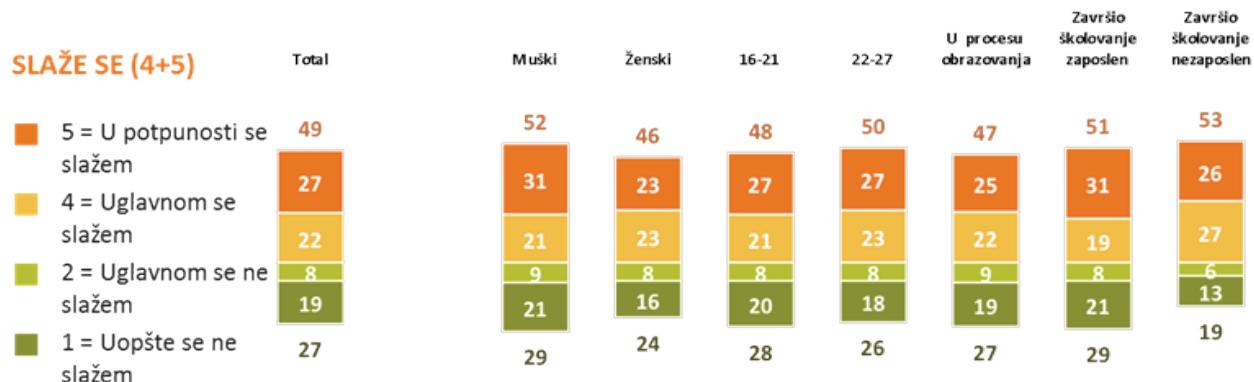
42 Baza: Ukupna ciljna populacija (po statusu)

43 Baza: Ukupna ciljna populacija

No, ako bi se moglo reći da je nešto od drugorazrednog značaja za mlade to su teme teme vojne bezbjednosti i snage, duhovnog preporoda nacije i razvoja privatnog preduzetništva. Iako se u skoro svakodnevnom javnom diskursu spominje tema integracija Crne Gore u EU mladi još ne vide ovo pitanje kao jedan od glavnijih ciljeva Vlade za naredni period.

Sa druge strane, kada je riječ o jednom od ključnih pitanja strateškog razvojnog puta Crne Gore - a to su evropske integracije, većina mladih, ali ne i nadpolovična, saglasna je sa pridruživanjem Crne Gore Evropskoj uniji. Za ovakav strateški pravac razvoja u nešto većoj mjeri su muški predstavnici ove generacije crnogorskog društva, kao i oni koji su izašli iz obrazovnog sistema ali su i dalje u statusu nezaposlenih.

NE SLAŽE SE (1+2)

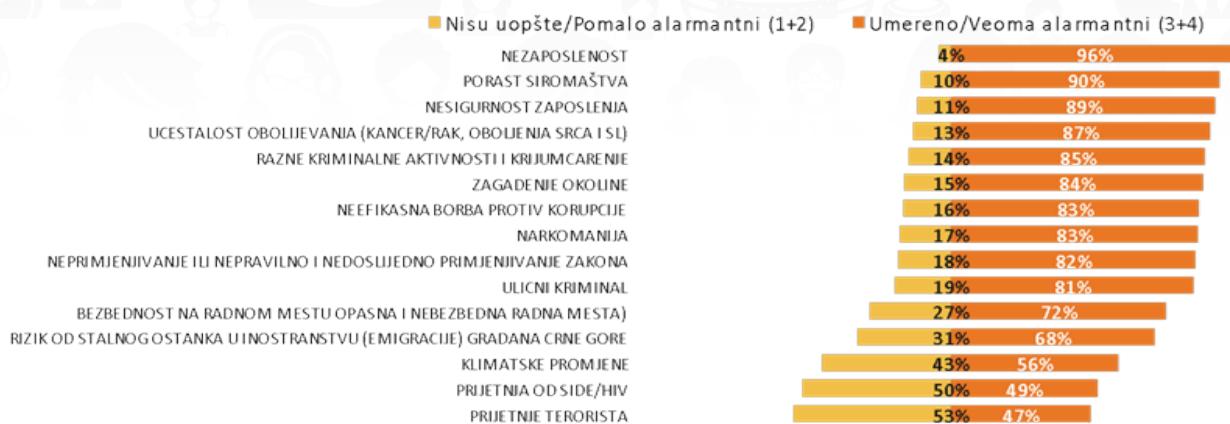
Grafikon 26: Da li se slažete sa ulaskom Crne Gore u EU?⁴⁴

Ova kontradiktornost u odgovorima ne treba da nas čudi. Mladi ljudi su skloni čestom mijenjanju mišljenja, formiranju stavova bez ispitivanja istih, ali i da već postojeće društvene stavove o nekoj temi preuzmu od okoline, porodice i sl. i plasiraju kao svoje. U crnogorskom društvu generalno, više nego ikad, vlada euroskepticizam a njegovom jačanju zasigurno doprinosi i trenutno stanje u EU, ali i insistiranje na tezi da je Crna Gora šampion u regionu kada su u pitanju evropske integracije, iako je njena ocjena u Izvještaju Evropske komisije zapravo prosječna i mada ima sve više građana/ki koji sve teže žive. Nedovoljno izučavanje ove teme u formalnom obrazovnom sistemu, predrasude i stereotipi, kao i manjak razumljivih informacija šta nam to integracije u EU zapravo donose, pored svih ostalih navedenih faktora, upravo imaju uticaj na mlade kada je ova tema u pitanju zbog čega i imamo ovako kontradiktorne stavove.

Rezultati istraživanja pokazali su i da pitanje nezaposlenosti za mlade predstavlja gorući problem odnosno 96% mladih ga percipira kao alarmantno pitanje, a što je i sasvim razumljivo iz njihove perspektive jer oni trpe najteže posljedice zbog ovog problema. Osim toga, mladi ocjenjuju da su i porast siromaštva (90%), nesigurnost zaposlenja (89%), porast kancerogenih oboljenja u populaciji (87%), ali i kriminalne

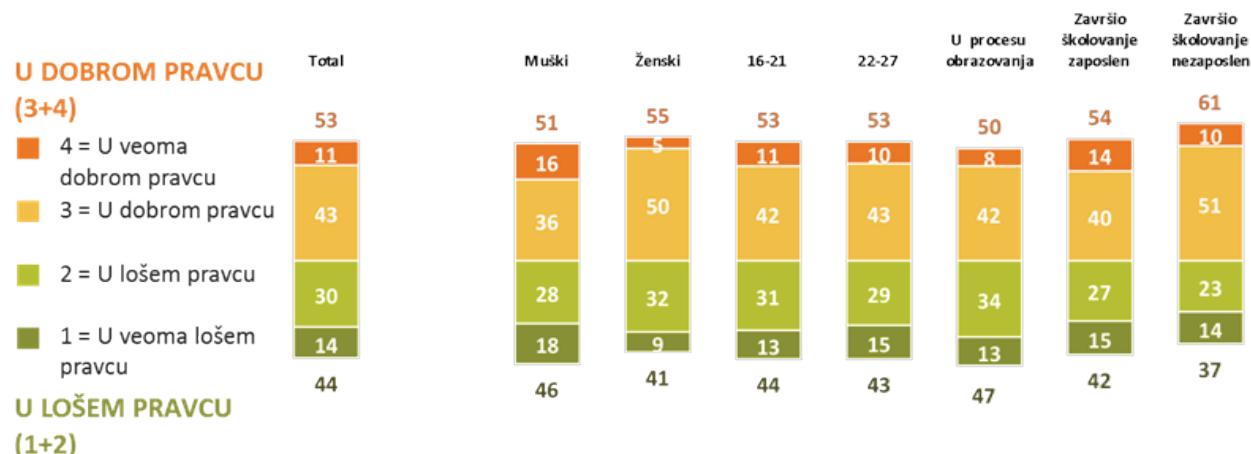
44 Baza: Ukupna ciljna populacija

aktivnosti i krijumčarenja (85%) i zagađenje okoline (84%) značajna pitanja za crnogorsko društvo koja bi trebali rješavati što prije. Uz njih svakako važno mjesto zauzimaju i neefikasna borba protiv korupcije (83%), narkomanija (83%), ulični kriminal (82%) i slaba primjena postojećih zakonskih normi i regulativa (81%).

Grafikon 27: Koliko su po vašem mišljenju uzinemiravajući (alarmantni) za društvo Crne Gore sljedeći problemi?⁴⁵

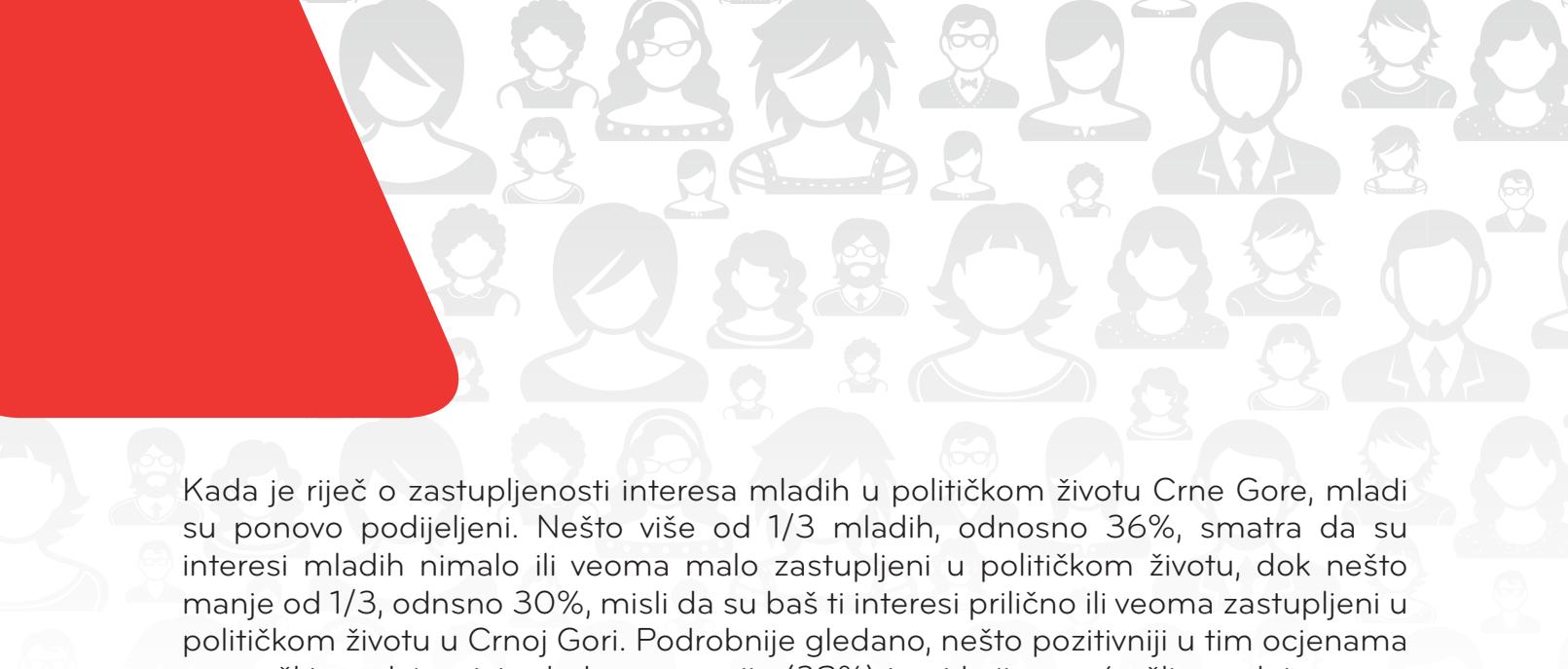
Kada je u pitanju strateški pravac u kojem se kreće crnogorska država i društvo uopšte posmatrano, mladi u Crnoj Gori su prilično podijeljeni. Preko polovine mlađih, tačnije 53%, smatra da se Crna Gora, a samim tim i društvo, kreću u dobrom pravcu, dok na drugoj strani skoro 44% osoba iz iste generacije procjenjuje da je kretanje države i društva usmjereno u pogrešnom pravcu. Pri tom je ženski dio mlade generacije nešto pozitivniji u svojim ocjenama a sasvim neočekivano i onaj dio te generacije koji je završio svoje školovanje ali se nalazi u statusu nezaposlenih.

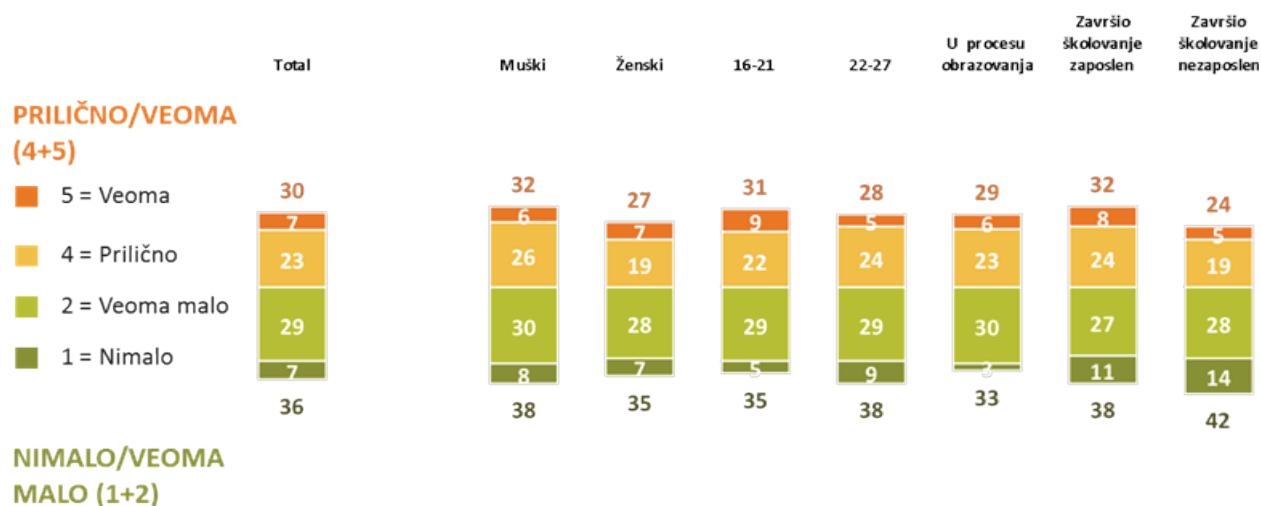
Grafikon 28: Da li po vašem mišljenju Crna Gora u ovom trenutku ide...⁴⁶

45 Baza: Ukupna ciljna populacija

46 Baza: Ukupna ciljna populacija

Kada je riječ o zastupljenosti interesa mladih u političkom životu Crne Gore, mladi su ponovo podijeljeni. Nešto više od 1/3 mladih, odnosno 36%, smatra da su interesi mladih nimalo ili veoma malo zastupljeni u političkom životu, dok nešto manje od 1/3, odnosno 30%, misli da su baš ti interesi prilično ili veoma zastupljeni u političkom životu u Crnoj Gori. Podrobniјe gledano, nešto pozitivniji u tim ocjenama su muški predstavnici mlađe generacije (32%) i oni koji su već ušli u radni proces, a negativniji mladi nezaposleni (42%).

Grafikon 29: U kojoj mjeri su po vašem mišljenju interesi mladih zastupljeni u politici u Crnoj Gori danas?⁴⁷

47 Baza: Ukupna ciljna populacija

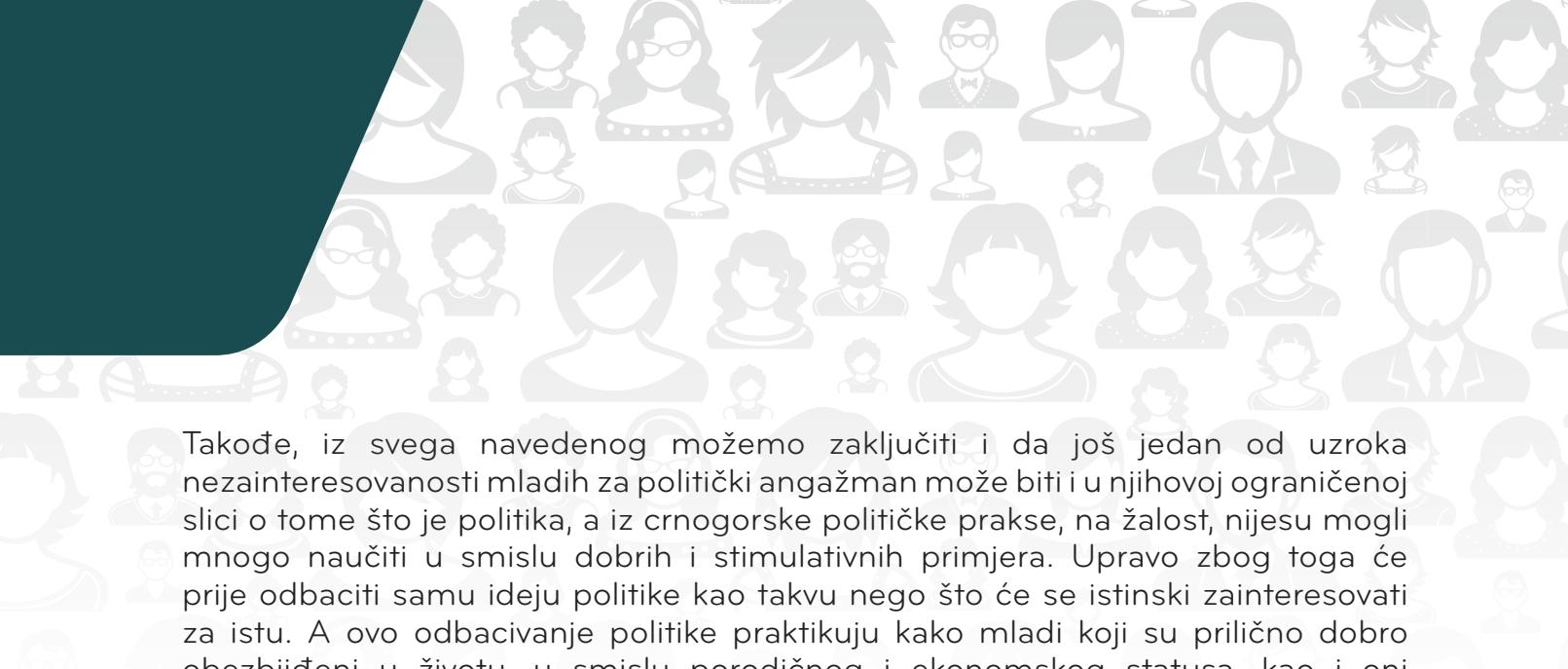
Zaključci

Rezultatima istraživanja „**Mladi u Crnoj Gori – društveni dekor ili društveni kapital?**“ nastoji se prikazati sociološki profil današnje omladine u Crnoj Gori koja prolazi kroz period značajnih promjena.

Uopšteno uzevši, mladi u Crnoj Gori nijesu u potpunosti zadovoljni svojim statusom u crnogorskom društvu te bi stoga vrlo rado, polovina mladih, napustila državu. Sa druge strane, mladi u Crnoj Gori optimistični su u pogledu svoje situacije za deset godina - više od tri četvrtine vjeruje da će za deset godina situacija u Crnoj Gori po cijelokupno društvo, a samim tim i po njih same, biti bolja nego sada.

Iako se nadaju u bolje sjutra, prilično mali broj njih bi se potrudio da upravo kroz svoj lični angažman u društvu, odnosno, kroz omladinski aktivizam, volonterizam i slične aktivnosti doprinese tim pozitivnim promjenama. Umjesto aktivnog provođenja slobodnog vremena upravo kroz ovakve aktivnosti koje mogu donijeti dobrobit za cijelokupno društvo, mladi u Crnoj Gori su skloni pasivnjem korišćenju svog slobodnog vremena - oni u prosjeku provedu 4,2 sata na Internetu. Većina njih Internet najviše koristi za socijalnu komunikaciju, zabavu i razonodu, odnosno za pasivno korišćenje svog slobodnog vremene u virtualnom prostoru. Takođe, još jedan od prilično zabrinjavajućih podataka je da svega 10% mladih Internet koristi za rad, učenje ali i za informisanje i čitanje vijesti online. S tim u vezi, mladima se mora ukazati na to da na Internetu se može naći pregršt edukativnog sadržaja kojim mogu dodatno usavršiti svoja znanja iz raznih oblasti za koja se interesuju, ali i sadržaja koji im može pomoći da na bolji i kvalitetniji način sami osmisle aktivnosti kojima će se baviti u slobodno vrijeme i posljedično se usavršavati iz različitih oblasti interesovanja.

Analiza podataka vodi i ka zaključku da su mladi u Crnoj Gori nezainteresovani za politiku, a oni bi trebalo da budu generator i nosilac društvenih promjena. Jedan od razloga za veliki procenat nezainteresovanosti mladih za politički aktivizam je i trenutna politička situacija u Crnoj Gori, gdje više od dvadeset godina jedna politička struktura drži vlast i ti mladi ni u svom ličnom ni u političkom sjećanju nemaju koncept političkih promjena, a što ih ne uvjerava ni da oni svojim vlastitim djelovanjem mogu nešto promijeniti. S druge strane, ako se pak neko iz njihove generacije odluči na politički angažman u bilo kojem obliku vrlo brzo biva razočaran sopstvenom nemogućnosti promjene situacije po bilo kojem osnovu, a to dalje rezultira povlačenjem i pasiviziranjem.

Takođe, iz svega navedenog možemo zaključiti i da još jedan od uzroka nezainteresovanosti mladih za politički angažman može biti i u njihovoj ograničenoj slici o tome što je politika, a iz crnogorske političke prakse, na žalost, nijesu mogli mnogo naučiti u smislu dobrih i stimulativnih primjera. Upravo zbog toga će prije odbaciti samu ideju politike kao takvu nego što će se istinski zainteresovati za istu. A ovo odbacivanje politike praktikuju kako mladi koji su prilično dobro obezbijđeni u životu, u smislu porodičnog i ekonomskog statusa, kao i oni mladi koji su raznoraznim životnim okolnostima prilično ogorčeni na postojeći sistem. Dodatno, mladi žive u društvenom kontekstu koji je izrazito autoritaran i tradicionalistički perpetuiran porodičnim odnosima u kojima ima još uvijek malo demokratije, mogućnosti za samostalno odlučivanje i ravnopravno učešće, preko škole i širih društvenih odnosa i normi, što sve skupa pasivizira i parališe ostvarenje punog potencijala mladih.

Ako se ovakav trend razmišljanja i uopšte pada interesovanja za građanski aktivizam i aktivizam u politici kod mladih nastavi, dugoročno gledano, ne možemo očekivati da mladi budu inicijatori pozitivnih promjena u društvu, a naročito ne možemo očekivati od njih da se izbore za svoj bolji položaj u crnogorskem društvu. Zato su ovi nalazi signal upozorenja za sve koji imaju ulogu u unaprijeđenju sistematskog političkog i građanskog obrazovanja.

Podaci iz istraživanja pokazuju da mladi u Crnoj Gori najveću socijalnu distancu pokazuju prema homoseksualnim osobama (38%), HIV pozitivnim osobama (32%), prema migrantima (27%) ali i prema osobama sa mentalnim poteškoćama (16%). Distanca prema osobama drugačije seksualne orijentacije možda nije nešto što se očekivalo u istraživanju stavova nešto mlađe generacije u Crnoj Gori, ali ni potpuno iznenađenje. Uzimajući u obzir određena istraživanja skorijeg datuma koja na opštoj punoljetnoj populaciji pokazuju da je to jedna od, i dalje, najizrazitijih distanci i socijalnih stigmi u crnogorskem društvu, možemo zaključiti da mldi imaju slične stavove kao većinska populacija o ovom pitanju. Dalje, s obzirom da u posljednjem periodu u Crnoj Gori rastu različiti oblici netolerantnosti prema svemu što se može okarakterisati kao drugo i drugačije od onoga što „većina“ smatra kao takvo onda mlade ne možemo u potpunosti kriviti za netolerantnost u poimanju upravo tog drugačijeg i različitog, jer oni često prihvataju bez preispitivanja stavove odraslih. Takođe, mediji imaju velikog uticaja na mlade koji su njihovi veliki konzumenata a što je i ovo istraživanje pokazalo. Stoga se mora posebno obratiti pažnja na rad onih koji kreiraju javno mnjenje i koji raznim kanalima, kako medijskim tako i političkim, šalju poruke javnosti. Tu se prvenstveno misli na političare, medije, obrazovne institucije ali i na predstavnike vjerskih institucija koji su nerijetko isključivi, a čije poruke mediji, željni senzacionalizma, nerijetko puštaju u etar bez ikakve inicijative da se govor mržnje sankcioniše a mladi edukuju o njegovoj štetnosti.

Na kraju svega, nemoguće je a ne postaviti pitanje: što se od omladine, sa stavovima koje smo identifikovali, može očekivati u budućnosti? Ukoliko se ovakvi negativni trendovi u razmišljanjima i shvatanjima svijeta oko sebe kod mladih nastave odgovor

je sumoran, kako sa aspekta bolje lične, tako i društvene perspektive. Upravo zbog ovakvih negativnih aspiracija i odnosa ka važnim životnim pitanjima najviše se budućnosti trebaju plašiti sami mladi. Ukoliko nijesu dovoljno zainteresovani, spremni i motivisani da pokrenu zdrave promjene u društvu, a samim tim i poboljšanje vlastitog statusa, ukoliko nijesu spremni da preispituju svoje negativne stavove, koje izražavaju u većini, sami će sebi ograničiti šanse da se uključe u savremene evropske vrijednosti kojima kao društvo težimo.

Literatura

1. Grupa autora (1989): *Pedagoška enciklopedija 2.* Beograd: Zavod za udzbenike i nastavna sredstva
2. Radonjić, R. (2010): *Političke doktrine.* Cetinje: Štamparija OBOD ad Cetinje
3. Opačić G.; Vujadinović B. (2005): *Etnička distanca i etnički stereotipi kao faktor odluke o povratku*
4. Nikolić, M.; Mihailović, S. (ed.); Tomanović, S.; Ignjatović, S.; Šram, Z.; Popadić, D.; Marković, J.; Kijevčanin, J.; Gredelj, S.; Mrđa, S.; Jugović, A.; Mojić, D. (2004): *Mladi zagubljeni u tranziciji.* Beograd: Centar za proučavanje alternativa
5. Mrđa, S. (2011): *Kulturni život i potrebe studenata u Srbiji.* Beograd: Zavod za proučavanje kulturnog razvijanja
6. Čekrljija, Đ.; Turjačanin, V.; Puhalo, S. (2004): *Društvene orientacije mladih.* Banja Luka: Nacionalni institut za borbu protiv narkomanije
7. Ilišin, V.; Radin, F. (2007): *Mladi – problem ili resurs.* Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu
8. Ilišin, V.; Vrkaš Spajić, V. (2015): *Potrebe, problemi i potencijali mladih u Hrvatskoj.* Zagreb: Ministarstvo socijalne politike i mladih
9. Radoman, M. (2011): *Stavovi i vrednosne orientacije srednjoškolaca u Srbiji.* Beograd: Helsinski odbor za ljudska prava u Srbiji
10. Ilišin, V. (2011): *Vrijednosti mladih u Hrvatskoj.* Zagreb
11. Brkljačić, T.; Lipovčan Kaliterna, Lj. (2010): *Zadovoljstvo životom i osjećaj sreće kod studenata u Suvremena psihologija 13.*

MLADI - DRUŠTVENI DEKOR ILI DRUŠTVENI KAPITAL?

PODGORICA, 2016. GODINE

